

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1825

C

3

104
C. 27

NI
T

1843 C 5
I 110

HANDLEIDING

BIJ HET ONDERWIJS DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

TEN GEBRUIKE VAN INRICHTINGEN VOOR
MIDDELBAAR ONDERWIJS.

DOOR

DR. H. KERN.

2de STUKJE.

ZUTPHEN,
WILLEM THIEME.

—
1860.

V O O R R E D E .

Gelijk in het 1ste stukje dezer Handleiding, heb ik mij ook in dit zooveel mogelijk op beknoptheid en bevattelijkheid toegelegd. In hoever mijne poging gelukt is, moge de onderzinding eenmaal uitwijzen.

Zoo de beperkte ruimte, welke door een leerboek als het mijne niet mocht overschreden worden, mij hier en daar noodzaakte om taalregels, uit het gebruik van enkele goede schrijvers geput, te verwerpen tegenover het gezag der spreek-

---

*taal, dan schrijve men zulks niet toe aan eigendunkelijkheid,
maar aan den afkeer voor betoogen en redeneren te ongele-
gener plaatse.*

MAASTRICHT,
Julij 1860.

DE SCHRIJVER.

VIERDE BOEK.

LEER VAN DEN VOLZIN OF SYNTAXIS.

INLEIDING.

De *syntaxis* leert de wetten kennen, volgens welke de woorden tot volzinnen, en de volzinnen weer onderling verbonden worden.

§ 76.

Bestanddeelen van den volzin.

Elke volzin bevat noodzakelijk twee hoofdbestanddeelen, namelijk een gezegde aangaande een of ander onderwerp, en een onderwerp, waarvan iets gezegd wordt. Het eerste heet dan ook het *gezegde* of *predicaat*, het laatste het *onderwerp* of *subject*.

Het onderwerp kan in het gezegde opgesloten liggen, bijv. in den Imperatief, als: *ga*; *hoor*.

Het gezegde kan bestaan uit een' vorm des werkwoords, bijv. : *de zon rijst*; *leve de koning!* of ook uit een woord, dat eene of andere eigenschap te kennen geeft, dus een adjectief of substantief, hetwelk dan door een' vorm van het werkwoord *wezen* of *zijn* met het onderwerp verbonden is; bijv. : *zij waren gelukkig*; *hij is koning*. Een gezegde van de eerste soort noemt men een *werkwoordelijk*, een van de tweede soort een *naamwoordelijk* gezegde.

De vorm van *zijn*, welke het naamwoordelijk gezegde met het onderwerp verbindt, heet het *koppelwoord*.

Behalve *wezen* of *zijn* bestaan er nog andere woorden, die een eigenschap aanduidend naamwoord met het onderwerp verbinden, als: *worden*, *blijven*, *schijnen*.

§ 77.

Eenvoudige en zamengestelde volzinnen.

Een volzin is, of eenvoudig of zamengesteld. Eenvoudig is een zin, waarin de hoofdbestanddeelen slechts eenmaal voorkomen, of waarin bij hetzelfde subject twee of meer gezegden behooren, of waarin slechts één gezegde voor meer dan één subject geldt. Bijv.: *de boom groeit; hij sliep en droomde; Karel en Willem spelen.*

Zamengesteld is een zin, wanneer twee of meer volzinnen tot één geheel verbonden zijn; bijv.: *ik wist, dat ge gekomen waart; hij vertrok, maar ik bleef.*

§ 78.

Uitbreiding van den volzin door bepalingen.

Een volzin wordt uitgebreid, als bij de noodzakelijke bestanddeelen er van, dus bij het gezegde of het onderwerp, nadere bepalingen gevoegd worden. De bepalingen kunnen van verschillenden aard wezen.

Bestaat het gezegde uit een werkwoord, dat eene handeling uitdrukt, dan kan er bij gevoegd zijn een voorwerp, waartoe de handeling zich uitstrekt, bijv.: *Hij sloeg u. Gedenk mijner.* Dit voorwerp der handeling heet het *voorwerp* of *object* in den volzin.

Men kan de handeling ook nader bepalen door de plaats waar, of den tijd wanneer, of de wijze waar-

op ze voorvalt, mede aan te geven. Bijv.: *Hij komt daar. Zijt ge thans gereed? De storm loeit hevig. Liefelijk zongen van morgen de vogelen.*

Eene bepaling kan ook zóó wezen, dat ze niet de handeling betreft, maar dient om van het subject of van het substantief, dat als gezegde staat, eene kenmerkende eigenschap aan te geven. Zulk eene bepaling noemt men *attribuut*. Het attribuut kan zijn: 1) een adjectief, of ander bijvoegelijk gebruikt woord, dus een deelwoord, telwoord of voornaamwoord; bijv.: *De heldere hemel betreft. De overwonnen vijand trok af. Dit huis is schoon. Rembrandt was een uitstekend schilder.*

Het attribuut kan ook zijn: 2) een genitief, bijv.: *De kusten van Holland zijn vlak. Hij was de vriend der armen*; ook 5) een substantief, door middel van een voorzetsel met het andere verbonden, bijv.: *De liefde tot het vaderland is heilig*. Eindelijk kan het attribuut bestaan: 4) uit een bijwoord, bijv.: *God hier boven is rechtvaardig.*

Als een of ander gezegde aangaande een onderwerp bij dit onderwerp ter nadere aanduiding zonder koppelwoord gevoegd wordt, dan heet dit eene *appositie* of *bijstelling*; bijv.: *Java, de parel onzer bezittingen in Azie, telt elf millioen bewoners. Alexander, koning van Macedonie, vernietigde het Perzische rijk.*

Een volzin kan, ook zonder toevoeging van bepalingen, uitgebreid zijn, wanneer één gezegde aan meer dan één subject toekomt, of wanneer één subject meer dan één gezegde bij zich heeft. Bijv.: *Ruiters en voetknechten vloden. Het meisje zweeg en weende.*

EERSTE AFDEELING.

Over den eenvoudigen volzin.

Hoofdstuk I.

Substantief en adjectief.

§ 79.

Over de getallen van het substantief.

Over het algemeen zijn de substantieven voor beide getallen vatbaar. Doch de aard van eenige substantieven en het taalgebruik beperken deze vatbaarheid. Er zijn substantieven, die uitsluitend in het enkelvoud, andere, die uitsluitend in het meervoud voorkomen, nog andere, die in het enkel- en meervoud eene verschillende beteekenis hebben.

De woorden, die alleen het enkelvoud toelaten, zijn :

1) De eigennamen van personen, steden, landen, rivieren, in geval ze slechts aan één voorwerp eigen zijn; als: *Alfred, Vlissingen, Italie, de Rijn*. Zoodra er meer voorwerpen van denzelfden naam bestaan, of zoodra een eigenaam dient tot aanduiding van eene soort, dus in de beteekenis van een gemeenzelfstandig naamwoord overgaat, is het meervoud noodzakelijk. Bijv.: *de Trompen; de Stuarts; de Cicero's onzer eeuw*.

2) De substantieven, die eene stof te kennen geven, als: *bloed, goud, zilver, meel, zand, vleesch, zout, glas*. Doch zoo deze gebezigd worden om eene enkele soort of een enkel voorwerp eener stof aan te duiden, nemen ze soms het meervoud aan; bijv.: *glazen, zouten*. De meesten van deze zijn voor geen meervoud vatbaar, men zegt bijv. niet *melen*, maar *meelsoorten*.

3) De substantieven , die een' toestand of werkzaamheid van het lichaam of den geest te kennen geven , als : *leven , honger , dorst , slaap , dood , vrees , haat , toorn , liefde , verstand , kunde*.

Tot deze woorden , die een begrip in het afgetrokken (abstract begrip) te kennen geven , behoort ook de infinitief , als : *het lijden , het sterven , het vermogen*. Slechts dan , als zulke substantieven eene verscheidenheid van soorten of uitingen van hetzelfde begrip aanduiden , nemen ze het meervoud aan ; bijv. : *levens* (d. i. levensverhalen) ; *vermogens* ; *deugden* ; *ongelukken*. Verscheidene er onder kunnen niet eens zóó gebruikt worden en vormen het meervoud van een' anderen stam , bijv. : *kunde , kundigheden* ; *gedrag , gedragingen* ; *leer , leerstellingen* ; *doel , doeleinden*.

Uitsluitend in het meervoud gebruikelijk zijn :

1) Substantieven , die een paar vereenigde personen aanduiden , als : *ouders , gelieven , gebroeders*. Om het enkelvoud uit te drukken , bezigt men : *vader of moeder ; minnaar of minnares ; broeder*.

2) Benamingen van zaken , welke in de voorstelling altijd in een zeker aantal aanwezig zijn , als : *hersenen ; pokken ; mazelen ; kosten en onkosten ; zinnen* (enkelv. *zintuig*) ; *inkomsten ; onlusten ; ledematen* (enkelv. *lid*). Het enkelvoud der 5 laatstgemelde woorden heeft een gansch andere beteekenis. Van *lieden* of *luiden* is het enkelvoud in onbruik geraakt ; in zamenstellingen heeft het tot enkelvoud *-man* , als : *koopman , kooplieden*.

De eigennamen van bergen staan in het enkelvoud , als men zich den berg als alleenstaande voorstelt , bijv. : *de Brocken ; de Vesuvius*. De namen van berg-

ketens eischen meestal het meervoud, doch niet altijd, bijv. : *de Alpen*; *de Apennijnen*, doch ook *de Jura*; *de Himálaya*.

§ 80.

*Adjectieven en andere rededeelen als substantieven
gebezigd.*

Adjectieven en andere rededeelen, zelfs geheele uitdrukkingen worden substantieven, wanneer ze een' persoon of eene zaak moeten te kennen geven.

Geeft een adjectief, zelfstandig gebruikt, een' persoon te kennen, dan staat het in het mannelijk of vrouwelijk geslacht, bijv. *een blinde*; *eene schoone*. Een zelfstandig adjectief, hetwelk een abstract begrip uitdrukt, is van het onzijdig geslacht, bijv. *het ware*, *het goede*, *het schoone*.

Tot het onzijdig geslacht behooren ook de overige rededeelen en uitdrukkingen, welke het karakter van een substantief aannemen. Bijv. *het ik*; *het zitten*; *het hoe en wanneer*; *het ach*; *het ken u zelven*.

§ 81.

Trappen van vergelijking.

De gewone comparatiefvorm op *-er* wordt gebezigd, als men de graden vergelijkt, waarin ééne en dezelfde eigenschap aan een of meer subjecten toegekend wordt; daarentegen wordt de omschreven comparatief vereischt, waar men twee eigenschappen van één en hetzelfde subject met elkaar vergelijkt. Bijv. *Azie is grooter dan Afrika*. *Hij is beter dan hij schijnt*. Maar: *Dit is meer vernuftig dan waar*. *Deze knaap is meer vlijtig dan vlug*. Het gebruik van den omschreven comparatief en superlatief bij deel-

woorden, welke geheel en al de beteekenis van een adjectief hebben aangenomen, is af te keuren; de eigenlijke deelwoorden daarentegen eischen de omschrijving. Dus *een doeltreffender maatregel*; *de uitstekendste diensten*; doch *de meest uitstekende bergspitsen*.

Bij eene vergelijking tusschen twee voorwerpen bezigen we in het gezegde altijd den superlatief, niet den comparatief, bijv. *Wie is de oudste van u beiden?* Als attriboot staat het adjectief in dit geval ook in den superlatief, behalve wanneer men de twee onderdeelen, waaruit eene soort bestaat, tegen elkaar overstelt. Dus *zijn oudste zoon* (al zijn er slechts twee zonen); doch *hooger- en lagerhuis*; *uwe meerderen en uwe minderen*.

De superlatief duidt zoowel den hoogsten trap eener hoedanigheid (*betrekkelijke superlatief*), als een' zeer hoogen trap (*volstreckte superlatief*) aan. Het gebruik van den superlatief in laatstgemelden zin is beperkt; doorgaans is in dit geval de versterking door *aller* noodzakelijk. Voorbeelden van den volstrekten superlatief zijn: *beste vriend!* *liefste jongen!* *Dat is een alleraardigst spel.* *Een man van een, in zijn stand, allereerwaardigst voorkomen* (BERTS).

Er zijn verscheiden adjectieven, welke naar hun aard geen trappen van vergelijking toelaten, dewijl ze voor geen verschil in graad vatbaar zijn, als: *dood*, *driehoekig*, *gouden*, *afwezig*, enz.

Hoofdstuk II.

Lidwoord.

§ 82.

De lidwoorden dienen om een bepaald of onbepaald voorwerp van andere van dezelfde soort te onderscheiden. Bijv. het begrip *man* omvat een groot aantal voorwerpen; om nu een bepaald voorwerp van de soort »man» te doen uitkomen, bezigt men het lidwoord *de, het*; bijv. *de man, dien ik ken*. Doelt men slechts op één voorwerp uit de menigte, en laat men in het midden, welk voorwerp dit is, dan bedient men zich van het onbepaalde *een*; bijv. *er was een koning; ik zie een' man*. Waar nu van een begrip in het algemeen sprake is, en waar een voorwerp, ook zonder toevoeging van het lidwoord, duidelijk genoeg aangewezen is, blijft het lidwoord, als onnoodig, achterwege.

1) Dus is het lidwoord overbodig bij het aanspreken van een' persoon, (in den *vocatief*,) vermits de aangesprokene door zijn tegenwoordigheid genoegzaam wordt aangeduid; bijv. *waarde vriend! - ó hoop des vaderlands*.

2) De eigennamen van personen, landen en steden missen insgelijks het lidwoord; doch er zijn enkele namen van landen en steden, welke het lidwoord voor zich nemen, als: *de Krim; de Elzas; het Gooi; de Betuwe; de Willemstad; den Haag*.

Het lidwoord wordt nogtans bij de eigennamen gevoegd, zoodra deze door een attribuut nader bepaald worden; bijv. *De eerwaardige en vernuftige Cats. Het schoone Italië. Het Amsterdam der 17de eeuw. Het Europa der vijfde eeuw* (BEETS).

Gaat een eigennaam in de beteekenis van een gemeenzelfstandig naamwoord over, dan is het lidwoord geheel op zijn plaats. Bijv. *De Demosthenes van den kansel. Een Hercules in kracht. Niet elk schilder is een Rubens.*

Volksnamen, en, zoo ze in het meervoud staan, ook geslachtsnamen worden ten opzichte van het lidwoord geheel als gemeenzelfstandige naamwoorden beschouwd; ze nemen dan, als men alle, die tot het geslacht of volk behooren, wil aanduiden, het bepalende *de*, en als men een of ander voorwerp er onder wil aanduiden het onbepaalde *een* bij zich. Bijv. *de Grieken; de Oranjes; de Stuarts. Een Griek; een Oranje, een Stuart.*

3) Titels en verwantschapswoorden nemen het lidwoord niet aan, wanneer ze door eenen eigennaam gevolgd worden; bijv. *Koning Willem; Doctor N.; Hertog Ernst; Graaf Rudolf; Oom Adam; Broeder Hieronymus; doch de Koning van Griekenland is een Beijersche Prins.* — De titels missen eveneens het lidwoord, zoo ze de appositie uitmaken; bijv. *Willem III, Koning der Nederlanden; Lamoraal, Grave van Egmond.*

A a n m. Op den regel, dat titels, door een' eigennaam gevolgd het lidwoord missen, maakt het woord *heer* eene uitzondering, want men zegt *de Heer N.* of ook wel *Mijnheer N.*, maar nooit *Heer N.*, wel in den vocatief *Heer Graaf!* Gebruikelijker is ook in dit laatste geval *Mijnheer de Graaf!*

4) Substantieven, die een' toestand of eene hoedanigheid van lichaam of geest te kennen geven, kunnen het lidwoord ontberen, indien datgene, wat van die woorden gezegd wordt toepasselijk is op het be-

grip in het algemeen , niet alleen op bijzondere gevallen , waarin die toestand of hoedanigheid voorkomt. Bijv. *kennis is macht*, doch *de kennis, die gij hebt opgedaan, is nog luttel*. *Werking is uit prikking voortgesproten* (BILDERDIJK). *Ja, zelfverwijt doet bitter zeer* (TOLLENS). *Moed is niets anders dan bewustheid van vermogens, welke men heeft* (STIJL). *Weerstand is billijk: wraak is onedel* (v. LENNEP.) *Nood breekt wet.*

A a n m. In het gebruiken of weglaten van het lidwoord bij gemelde woorden , laat onze taal , vooral in dichterlijken stijl , veel vrijheid.

5) Stofnamen , als *goud, zilver, lood, zout, vleesch*, enz. missen het lidwoord , wanneer van eene onbepaalde hoeveelheid der stof sprake is ; bijv. *Goud en zilver is als slijk*. — *Alle dagen soep en vleesch, veel geld, goed bier* (CONSCIENCE). Slechts dan , als men eene bepaalde hoeveelheid der stof op het oog heeft , hetzij men dit door attributen en anderzins uitdrukt , of in de gedachte bepalingen bijvoegt , is het lidwoord van pas. Bijv. *Het goud uit de mijnen van Peru. Ware beschaafdheid is inderdaad het zout der zamenleving* (STIJL).

6) Twee of meer substantieven , die op zich zelf staande het bepalende lidwoord zouden vereischen , kunnen dit ontberen , indien ze door voegwoorden , als *en, of, noch* verbonden zijn , en indien men minder aan de voorwerpen afzonderlijk , dan wel aan de vereeniging denkt. Bijv. *De schepper van hemel en aarde. Sommige heidenen aanbidden zon, maan en sterren. Als hart en armen sterk zijn* (CONSCIENCE). *Waar Maas en Waal te zamen vloeit* (TOLLENS). *En land bij land kwam luistren naar zijn toonen, en vorst*

bij vorst wou hem zijn dank betoonen (v. BEERS).
Noch Schei- noch Werktuigkunst komt mijne kunst te baat (BILDERD.).

7) Bij substantieven, die door één voorzetsel voorafgegaan worden en dienen tot aanduiding van plaats, tijd of wijze gaat men met het aanwenden of weglaten des lidwoords zeer vrij te werk. Bijv. *Te land en ter zee. Over dag en bij nacht* of *'s nachts. Met den lichte, bij het licht* en *bij lamplicht. Te recht en ten onrechte. Van wal steken, aan wal komen, aan land stappen. Van oordeel, van gevoelen.* Vooral bij de voorzetsels *te* en *tot* heerscht in het gebruik van het lidwoord veel willekeur; bijv. men zegt even goed *tot staving van mijn gevoelen* als *ter staving*; zoowel *te zee* als *ter zee*; *te gronde* en *ten gronde*.

Er zijn ook gevallen, dat de uitlating van het lidwoord niet uit den aard der zaak voortvloeit, maar in een gevoel voor welluidendheid berust:

1) Wanneer een genitief het woord, waarvan het afhangt, voorafgaat blijft het lidwoord voor het laatste substantief achterwege; dus: *Rudolfs regering = de regering van Rudolf. 's Lands zeden = de zeden des lands. Der vaderen erfgoed = het erfgoed der vaderen.*

2) Voor twee of meer substantieven van hetzelfde geslacht, hetzelfde getal en denzelfden naamval worden beide lidwoorden maar eens uitgedrukt. Bijv. *Hij geniet de achting en liefde zijner medemenschen. Ik waardeer den invloed en het belang eener goede opvoeding.* Zelfs baart de uitlating der lidwoorden geene zwarigheid voor substantieven van verschillend geslacht of getal, mits de vormen des lidwoords in de verschillende geslachten gelijkkluidend zijn; bijv. *De macht en invloed. Eene naauwkeurige optelling van de deugden*

en gebreken onzer voorouderen (STIJL). *De Rentmeester, schout, schenker, kok, molenaar, en verdere dienaars van het kasteel* (v. LENNEP). *Het treurige lot der gevangene mannen, vrouwen en kinderen. Het viel mij echter tegen dat hij nergens een dooden kogel of eerlijke wonde had gekregen* (BEETS). De herhaling van het lidwoord kan evenwel noodig wezen ter vermindering van dubbelzinnigheid; men bedoelt iets anders met: *ik heb een krachtig en een sierlijk redenaar gehoord*, dan met: *ik heb een krachtig en sierlijk redenaar gehoord*; iets anders is: *zij noodigden den huisvriend en den buurman*, dan: *den huisvriend en buurman*.

Buitendien is de herhaling van het lidwoord niet ongewoon, waar men met nadruk wil spreken; bijv.: *hij was de schranderste, de braafste en de ongelukkigste man van zijnen tijd* (STIJL).

Alleen in dichtertijden en lossen stijl geoorloofd is de uitlating van het bepalend lidwoord voor een eigennaam, welke van een adjectief vergezeld is. Bijv.: *Schoone Alexis zat gevangen* (BILD.). *De jonge, bleeke weduw zat over klein Mieken heengebukt* (v. BEERS). *Gluiperige Willem werd boos* (BEETS).

Hoofdstuk III.

Voornaamwoord.

§ 83.

De voornaamwoorden zijn naar hun aard deels zelfstandig, deels bijvoegelijk.

Van de eerste soort zijn de persoonlijke, de onbepaalde en de betrekkelijke; de overige kunnen zowel zelfstandig als bijvoegelijk voorkomen.

§ 84.

Persoonlijk voornaamwoord.

De persoonlijke voornaamwoorden in het meervoud, *wij*, *gij*, *zij* worden soms, in de spreektaal zelfs dikwijls, met het substantief *lieden*, *lie* of *lui* verbonden. Bij den 1ten pers. is dit enkel in zwang voor den nominatief *wijlieden* of *wijlui*; bij den 3^{den} ongelijks voor den nom. *zijlieden* of *zijlui* en den bijkans verouderden genitief *haarlui*. Bij den 2^{den} pers. gaat de bijvoeging van *lieden* door alle naamvallen, en is die zelfs onmisbaar, waar men uitdrukkelijk eene meerderheid van personen aan wil duiden; bijv.: *vrede zij met ulieden!*

Het meervoud *gij* werd voorheen uit beleefdheid gebezigd in het aanspreken, en heeft het eigenlijke enkelvoud *du* geheel verdrongen, behalve in eenige tongvallen onzer taal. *Jij*, *je* en *jou*, *je*, hoewel niet anders dan gewestelijke vormen voor *gij*, *ge* en *u*, en voorheen evenzeer uit beleefdheid tegen één persoon gebezigd, klinken tegenwoordig gemeenzaam, en tegen personen van hooger rang of tegen vreemden zelfs onbeleefd. Wil men beleefd spreken tegen iemand, met wien men niet op vertrouwelijken voet omgaat, dan zegt men *U*, en in het schrijven ook *UwEdele*. In het beleefd aanspreken van meer dan één persoon, bedient men zich van de titels, als: *de Heeren*, *de Dames*. Zie § 22.

In kanselarijstijl zegt een hooggeplaatst persoon, van zich zelven sprekende, *wij*, bijv.: *wij*, *Willem*, *koning der Nederlanden*.

Het voornaamwoord van den 3^{den} pers. is *hij*, *zij*, *het*, meerv. *zij*. Wanneer deze niet op personen, maar op zaken wijzen, verkiezen veel schrijvers

boven *hij* en *zij*, het aanwijzende *dezelve* in alle naamvallen. *Het* is onvatbaar een voorzetsel voor zich te nemen, en maakt dan, voornamelijk in den accusatief, plaats voor *hetzelve*; dus niet *van het*, *bij het*, maar *van*, *bij hetzelve*. Bijv.: *In den edelen wedstrijd, waarin het gemis des lauwers mij minder grieven zou, dan het verwijt van denzelven niet begeerd te hebben* (v. D. PALM). *Nadat hij zich jegens het gezelschap verontschuldigd had, van eenen gast bij hetzelve te hebben ingeleid* (v. LENNEP).

In het spreken en dichten is men minder afkeerig van *hij* en *zij* op eene zaak te laten slaan, en zoo men deze wil vermijden, neemt men zijne toevlucht tot het aanwijzende *die*. Voor den accusatief, welke van een voorzetsel afhangt, verkiest men de omschrijving door middel van bijwoorden van plaats; dus worden: *van*, *aan*, *voor*, *bij hem*, *haar*, *hen* enz., vervangen door *daarvan*, *daaraan*, *daarvoor*, *daarbij* of *ervan* enz. Evenzoo voor *van het*, *na*, *achter het* enz., *ervan* of *daarvan*, *erna* of *daarna* enz. Het voornaamwoord *die*, het persoonlijk voornaamwoord *zelve*, en de omschrijvingen met behulp van bijwoorden zijn in alle soorten van stijl te verkiezen boven *dezelve*, *hetzelve*. Bijv.: *In deze tweede vergadering, hoedanig zij ook afliep, zou zekertijk een algemeen Bestuur worden verkozen* (v. D. PALM). *Ik hou hem vast, dien heiligen zieleband; geen tand des tijds, geen noodlot zal hem slaken* (TOLLENS). *Redt u over de plank en trekt die achter u weg* (v. LENNEP). *Haar hoog voorhoofd ging over in een eenigzins gebogen neus, en maakte daarmee de schoonst mogelijke lijn. Groote lichtkleurige oogen werden door lange zwarte wimpers, die er iets buitengewoon zachts en ernstigs aan gaven, omzoomd* (BEETS). Over de verschillende wijzen, om

den genitief der persoonlijke voornaamwoorden uit te drukken, zie men de volgende §.

Als de persoon of zaak, waartoe de handeling zich uitstrekt, dezelfde is als de persoon of zaak, waarvan de handeling uitgaat, en door een voornaamwoord wordt aangewezen, dan heet dit voornaamwoord *reflexief* of *terugwerkend*.

De 1ste en 2de pers. hebben geen bijzonderen vorm, wanneer ze als reflexieve voornaamwoorden staan. Wel is er een afzonderlijk reflexief voor den 3^{den} pers., namelijk *zich*; bijv.: *hij schaamt zich*; *zij doet zich moeite*; *het kind wast zich*; *ze maken zich bekend*. Bij het beleefde *U* geeft men de voorkeur aan een naamval van *gij* boven *zich*; dus: *U heeft u vergist*, liever dan *U heeft zich vergist*.

Zoo de handeling wederkeerig is, d. i. zoo verschillende personen elkander onderling tot het voorwerp der handeling maken, bezigt men *elkander*, *elkadr* of *malkander*, *malkadr*, woordkoppelingen, die „de een den ander” beteekenen.

Alle persoonlijke voornaamwoorden kunnen versterkt worden door *zelf*.

§ 85.

Bezittelijk voornaamwoord.

Alle bezittelijke voornaamwoorden drukken zoowel het getal van den bezitter, het *subjectief* getal, uit, als het geslacht en het getal van het bezetene voorwerp, het *objectief* getal en geslacht. Het bezittelijk voornaamwoord van den 3^{den} pers. drukt tevens het geslacht van den bezitter uit.

A a n m. Het onderscheid tusschen *hun* en *haar* (*heur*) berust op willekeur en wordt niet eens door de

keurigste schrijvers in acht genomen; bijv.: *Mijne ontaarde kinderen hebben hare moeder mishandeld* (V. D. PALM). *Hier ziet men teedere moeders, die hun kroost aan God komen wijden* (V. D. PALM). *Of wel ik bracht hem midden in de bloemen, En leerde hem ze bij hun numen noemen* (V. BEERS). *Andere plaatsen, wier tegenwoordig bestaan even onzeker is als hun naam* (V. LENNEP).

De voornaamwoorden *zijn*, *haar* (*heur*), *hun*, wijzen niet alleen terug op het subject van den zin, maar ook op andere bezitters. Bijv.: *zy verhaalde my van Suzette's onvergelykelijke gehechtheid aan haar* (d. i. Suzette's) *moeder; van hare voorbeeldlooze werkzaamheid* (BEETS). *Intusschen was de grysaerd bezig met het aengezigt des jongelings en zyne polsen te wasschen* (CONSC.).

Waar dubbelzinnigheid zou ontstaan, worden *zijn*, *haar*, *hun* vervangen door de genitieven van het aanwijzend voorn. *die*, namelijk *diens*, of ook wel door *deszelfs*, *derzelve*, welke laatsten thans evenwel voor stijf gehouden worden. Bijv.: *De koning reed met zijnen broeder en diens gemalin of deszelfs gemalin*.

Is een bezitter van den 3^{den} pers. eene zaak, dan kan het bezittel. voorn. insgelijks door den genitief van *dezelve* uitgedrukt worden, bijv.: *De geschiedenis der bijzondere provinciën, voor derzelve vereeniging* (STIJL); doch ook: *Rusland evenwel had zijne onafhankelijkheid behouden* (V. D. PALM). *De wind houdt zynen adem op; de kleine kruiden sluiten hunne bloemkelken en bladen toe* (CONSC.). *Met klem en kracht Weérstaat ge de ondeugd en haar macht* (TOLLENS). Het bezittel. voorn. kan men ook omschrijven met het bijwoord *daar* (*er*) *van*. Bijv.: *'s Mans gelaat was juist niet hoog fatsoentlijk, maar de uitdrukking er van was bijzonder vrolijk* (BEETS). Over het algemeen

is de omschrijving van het bezittelijk voornaamwoord door middel van den genitief van een persoonlijk voornaamwoord niet ongewoon; daaruit laat zich dan ook verklaren, dat als bijstellingen van een bezittelijk voornaamwoord de genitieven *aller* en *beider* kunnen voorkomen. Bijv.: *hun aller wensch; ons beider geluk*. Er valt op te merken, dat in deze verbinding het voornaamwoord onverbogen blijft en *onze* altijd overgaat in *ons*, als: *ons beider begeerte*.

In de spreektaal en in lossen stijl worden de bezittelijke voornaamwoorden zeer vaak achter een substantief gezet om eene genitiefverhouding uit te drukken, bijv.: *mijn broeder zijn vrouw = mijns broeders vrouw; die vrouw haar man*.

In zulke uitdrukkingen bezigt men in het spreken in den zin van *hun* ook *der* (*er*), eigenlijk den genitief meervoud van *die*, *dat*; in den zin van het enkelv. *haar*, insgelijks *der* (*er*), hetwelk in dit geval de vrouwelijke genitief enkelv. van *die*, *dat* is; bijv.: *die menschen der meening; die vrouw der kind; ze draaiden het (armpje) driemaal over de lui der hoofd om* (BEETS).

§ 86.

Aanwijzend voornaamwoord.

Van de aanwijzende voornaamwoorden wijst *deze*, *dit* op een voorwerp in de nabijheid van den spreker; *die*, *dat* op een voorwerp in de verte, ingeval het in verbinding staat met *deze*, *dit* en met klem wordt uitgesproken. In andere gevallen wijst *die*, *dat* in het algemeen een voorwerp in de ruimte aan, zonder uitdrukkelijk de nabijheid of verte aan te geven. Daarom kan het in enkele gevallen ook

de plaats innemen van een persoonlijk voornaamwoord ; zie § 84 en 85. *Gene* wijst op een voorwerp aan de tegenovergestelde zijde van die, waar zich de spreker bevindt, bijv. : *aan gene zijde van het water*. *Gene*, zelfstandig gebruikt, vormt eene tegenstelling tot *deze (dezen)*, bijv. : *deze (dezen) zeggen ja, gene (genen) neen*.

Eigenaardig is het gebruik van *die, dat* in de gemeenzame taal en in volksliederen. Bestaat namelijk het subject van een' volzin uit een substantief, vooral een' eigennaam, dan voegt men het gemelde voornaamwoord achter het subject. Bijv. : *Jan die sloeg Willem en Willem die sloeg Jan*. *Maar vreugd en zingen, Die kunnen zijn kommer en smart niet verdringen*.

Worden de aanwijzende voornaamwoorden zóó aangewend, dat ze niet op zich zelf, maar eerst in verband met een' bijgevoegden of in de gedachten aan te vullen volzin, een voorwerp bepaald aanwijzen, dan heeten ze *determinatieven*. Als determinatieven bezit onze taal, behalve *die, dat*, ook *diegene (degene), datgene*; in het mannel. en vrouwel. gelden als zoodanig ook de persoonlijke voornaamwoorden *hij, zij*, in het meerv. *zij*. Deze staan alle voor een' relatiefzin; voor een' genitief staat als determinatief altoos *die, dat*, bijv. : *Zeg hij 't mij, die 't beter weet!* (TOLLENS). *Dit wisten de wijsste en beste dergenen, die onze herstelling voorbereidden* (v. D. PALM). *Met ongelijk gevolg speelden diegenen, die na hem kwamen* (v. LENNEP). *Zijne eigen verklaring en die zijner getuigen*.

A a n m. 1) Om eene onaangename herhaling van denzelfden klank te vermijden, pleegt men op het determinatief *die* het betrekkelijk voornaamwoord *welke*, en op *dat* het betrekkelijk *wat* of *hetwelk* te laten vol-

gen. Dus: *die, welke u groette; dat, wat of hetwelk hem beviel.*

A a n m. 2) De voornaamwoorden *die, wie, wat*, kunnen op zich zelf hetzelfde uitdrukken, als de determinatieven met het volgende betrekkelijk voornaamwoord. Zoo beteekent *die* hetzelfde als *hij* of *diegene, welke*; en *wat* hetzelfde als *alles* of *datgene, wat*; *hetgeen* beteekent *dat* of *datgene, hetwelk*.

Een ander determinatief is *dezelfde, hetzelfde*, waarvoor in kanselarijstijl ook nog *dezelve, hetzelfde* niet ongewoon is. Gewoonlijk echter vervangt *dezelve* het persoonlijk voornaamwoord van den 3^{den} pers., zoo als in § 84 geleerd is.

Voorts behoort tot de determinatieve voornaamwoorden *zulk, hetwelk* bijvoegelijk gebruikt wordt; alleen in het meervoud kan het zelfstandig staan, mits voorafgegaan door het bepalend lidwoord; zelfstandig staat ook *zulks*. Bijv.: *zulk eene vrouw; zulke beginselen; dezulken, die hierom spotten; zulks was te verwachten*. In stede van *zulk een, zulks*, is zeer gebruikelijk *zoo een, zoo iets*. *Zulks* kan terugwijzen op den inhoud van een' geheelen volzin, en heeft dan den zin van *dit*. Bijv.: *Deze jonge hertog verzuumde niets, om zich bemind te maken; maar zulks geschiedde uit heimelijke oogmerken* (STIJL).

§ 87.

Vragend voornaamwoord.

Van deze is *wie, wat* een zelfstandig, *welke* een bijvoegelijk woord.

Het mannel. en vrouwel. *wie* verbindt zich met een substantief, dat in den genitief staat of geregeerd wordt door de voorzetsels *van* en *onder*; bijv.: *wie onzer*, of *van ons*, of *onder ons weet dit?* Het onzijdige *wat* kan van een adjectief gevolgd zijn en eischt

dan bepaaldelijk den sterken genitief enkelv. in het onzijdig geslacht; bijv.: *wat belangrijks hebt ge me te zeggen? Wat* kan in een uitroep ook van een substantief in den genitief meerv. vergezeld zijn, doch heeft dan de beteekenis van »welke” of »hoeveel,” vooral in verband met *al*, bijv.: *Wat al wonderen, in weinige weken gebeurd* (v. D. PALM). *Wat durft gij wanen hier te weten En tot wat diepten dringt gij door?* (TOLLENS). Wordt bij *wat* een onverbogen substantief in het enkelvoud gevoegd, dan gaat het over in den bijvoegelyken zin van *welke*, bijv.: *O zie, wat gewemel, en hoor, wat geraas! Wat vreugd zich weér vrij te gevoelen!* (v. BEERS).

De uitdrukking *wat voor een, wat voor*, met daaropvolgend substantief, staat gelijk met *welk een, welke of hoedanig*. Bijv.: *wat voor brood hebt ge het liefst? Wat voor een man is uw vriend? Wat voor tijdingen brengt ge?*

A a n m. *Wat* kan door een of meer woorden van voor gescheiden wezen, bijv.: *Wat is dat voor een leven? Wat doet ge toch voor vragen?* (v. BEERS).

Wat een in een uitroep met daaropvolgend substantief in het enkelv., beteekent »hoe groot een,” met een substantief in het meervoud »hoeveel.” Bijv.: *Och Heer, wat eene vreugd u hier te zien* (CONSC.). *Wat een menschen!*

Welke, welk is altijd bijvoegelyk. Het onderscheid in het mannelijk tusschen *welk* en *welke* is dit, dat het eerste naar de hoedanigheid vraagt, het tweede naar de plaats, die een voorwerp onder een aantal van dezelfde soort inneemt. Dus: *welk vriend is dat?* is »hoedanig een, wat voor een,” doch *welke vriend is gekomen?* is »wie van de vrienden.”

Welk, gevolgd van het onbepaalde lidwoord, heeft den zin van »hoe groot,» bijv. : *Welk een indruk deze vertooning maakte, is naauwelijks te beschrijven* (v. v. PALM).

Een ander vragend voornaamwoord, dat altijd bijvoegelijk gebruikt wordt, is *hoedanig*, bijv. : *hoedanig een man; hoedanige werken.*

§ 88.

Onbepaald voornaamwoord.

De onbepaalde voornaamwoorden staan alle zelfstandig; wanneer ze een naamwoord bij zich hebben, vereischen ze den eigenlijken of omschreven genitief. Bij *iets* en *niets* staat een adjectief in den sterken genitief van het onzijdig geslacht. Bijv. : *iets goeds; niets deftigs*. Ook *wat*, als onbepaald voornaamwoord gebezigd, kan een adjectief in den genitief enkelv. bij zich nemen, als : *wat vrolijks*, en een substantief in den gen. meerv., als : *hij verkocht wat boomen*. Doch een substantief in het enkelvoud staat achter *wat* gewoonlijk onverbogen, d. i. als bijstelling, bijv. : *geef me wat zout*.

Iemand en *niemand* laten zoowel den eigenlijken als den omschreven genitief toe, bijv. : *iemand mijner vrienden of van mijne vrienden. Niemand onzer of van ons*. Behalve het voorzetsel *van* is ook *onder* niet ongewoon : *iemand, niemand onder ons*.

Aanm. In eenige weinige zegswijzen, volgt op *iemand* en *niemand* een adjectief in den genitief enkelv., als : *iemand vreemds; niemand anders*.

De telwoorden *een* en *geen* zijn als onbepaalde voornaamwoorden te beschouwen, indien ze in beteekenis met *iemand* en *niemand* gelijk staan; bijv. : *een der gasten; geen van de heeren*.

Het woord *men* kan alleen als subject, als nominatief, voorkomen.

Als bijvoegelijk onbepaald voornaamwoord dient *zeker*, of *een zeker*; bijv.: *zeker (een zeker) koning had twee dochters.*

§ 89.

Betrekkelijk voornaamwoord.

Aangaande de verbuiging der betrekkelijke voornaamwoorden, en de wijze, waarop ze elkaar aanvullen, zie § 27. In den accusatief, die afhangt van een voorzetsel, alsmede in den genitief en datief, worden thans uitsluitend vormen van *wie* of *welke*, nooit van *die*, genomen; hetzij het voornaamwoord terugwijst op een' persoon, bijv.: *de man, met wien of welken ik sprak; de vrouw, van wie of welke hij dit vernam*; hetzij het voornaamwoord terugwijst op eene zaak, bijv.: *Lodewijk XIV bragt op zijnen naam eenen uitersten wil te voorschijn, wiens echtheid zeer verdacht gehouden werd* (STIJL). Liefst echter laat men op zaken *welke* slaan. In plaats van *wiens*, *wier* en *van*, *aan*, *met*, *bij wien*, *wie*, *wat*, bedient men zich ook van het bijwoord *waar*, gevolgd door het voorzetsel; bijv.: *de zaak, van welke of waarvan ik sprak*. Deze omschrijving door middel van een bijwoord is zelfs volstrekt niet ongewoon daar, waar het betrekkelijk voornaamwoord op een' persoon terugwijst; bijv.: *de Portugezen als bondgenooten aan te merken, waarvan men niets te vreezen had* (STIJL). *En zy wedijverde in het bruin met het blonde Saartjen, waarnaast zy gezeten was* (BEETS).

Wat, het onzijdige van *wie*, kan slaan op zelfstandig gebruikte adjectieven, voorafgegaan van het lidwoord *het*, en op het aanwijzende *dat*; bijv.: *Het*

goede, wat ge doet, zal vroeg of laat vruchten dragen. Dat, wat ik weet, zal ik u zeggen.

Wie, wat hebben eene volledige verbuiging, als ze den zin hebben van alwie, alwat, bijv.: Hij zal wie struiklen nog verschoonen (TOLLENS). Wat nog gespaard is, blijv' gespaard (dez.).

Hetgeen (hetgene) is zooveel als dat, wat, en heeft nooit betrekking op een bepaald genoemd voorwerp, hetzij persoon, hetzij zaak, maar op een geheelen zin of op het determinatieve dat.

Volgt het betrekkelijk voornaamwoord onmiddellijk op het als determinatief gebezigde *die, dat*, dan vermijdt men de herhaling van hetzelfde woord en neemt *welke*, bijv.: *die, welke dit meenen.*

Hoofdstuk IV.

Geslacht en getal der naamwoorden.

§ 90.

De adjectieven en die voornaamwoorden, welke het geslacht uitdrukken, moeten in geslacht en getal overeenkomen met het subject, waarop ze betrekking hebben.

Op dezen regel komen de volgende uitzonderingen voor:

1) Wanneer de voornaamwoorden in het onzijdig geslacht *het, dit, dat*, als subject staan, kunnen ze door het koppelwoord verbonden zijn met een gezegde, hetwelk uit een mannelijk of vrouwelijk substantief of voornaamwoord bestaat. Dit naamwoordelijk gezegde kan zoowel in het enkelvoud, als in het meervoud staan; in het laatste geval komt het koppelende werkwoord niet met het subject in getal over-

een , maar met het gezegde. Bijv. : *Het is eene bekende zaak. Dit is mijn broeder. Dat is eene uitzondering. Dit zijn mijne meeningen.*

2) Omgekeerd kan het onzijdige *het* , *dit* , *dat* , als gezegde , door een koppelwoord verbonden zijn met een subject , hetwelk uit een mannelijk of vrouwelijk substantief , of zelfstandig voornaamwoord bestaat. Dit gebeurt , als *het* , *dit* , *dat* , als determinatieven door een bijgevoegden relatiefzin nader bepaald worden , of als ze terugwijzen op een adjectief of een hoedanigheid aanduidend substantief. Bijv. : *Deze vrouw was het , die mij gered heeft. — Wie is de dader ? Hij is het. — Zijt ge tevreden ? Dat ben ik. — Zijt ge wel zeker hiervan ? Ja , ik ben het.*

A a n m. In plaats van gemelde woordvoeging , waarbij *het* in verband met een onmiddellijk daaropvolgenden relatiefzin het gezegde uitmaakt , bijv. : *Maar hij is het niet , over wien ik spreken wilde* (v. LENNEP) , vindt men soms de omgekeerde woordvoeging , waarbij *het* tot subject en het eigenlijk subject tot gezegde gemaakt wordt , bijv. : *het is deze man , over wien ik spreken wilde*. Van deze laatste woordvoeging is onze spreektaal afkeerig.

3) Bestaat het gezegde uit een substantief , dan heeft het noch in geslacht , noch in getal met het subject over een te komen , tenzij het een substantief is , dat het natuurlijk geslacht door bijzondere vormen vermag uit te drukken. Bijv. : *De Zweden zijn een heldhaftig volk. Deze vrouw is een toonbeeld van trouw. De beer is een gevaarlijk dier ; daarentegen : Sappho was eene Grieksche dichteres. Voorzichtigheid is de moeder der wijsheid.*

Bij woorden , wier natuurlijk geslacht afwijkt van het taalkundig geslacht , als : *wijf* , *wacht* , en alle

verkleinwoordjes , die een mannelijken of vrouwelijken persoon aanduiden , richt zich het persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord naar het natuurlijk geslacht ; bijv. : *Het meisje verloor reeds vroeg haren vader. En nog altijd lag klein Mieken Op heur stroot, met opene oogen* (v. BEERS). *Houdt Pauwen van myn lyf, dat hy my niet stoote!* (CONSC.).

Daarentegen richt zich in zoodanig geval het betrekkelijk voornaamwoord naar het taalkundig geslacht van het naamwoord , waarop het betrekking heeft. Dus : *het meisje, dat hij kent. Het wijf, hetwelk mij al bedelende vervolgte.* Alleen dan , wanneer het staat op een' vrouwelijken eigennaam in den verkleiningsvorm , richt het zich naar het natuurlijk geslacht , bijv. : *Kaatje, die ge laatst ontmoet hebt.* Bij verkleinwoordjes van mannelijke eigennamen is zoolwel een mannelijk als een onzijdig betrekkelijk voornaamwoord geoorloofd , dewijl deze verkleinwoordjes alleen op kinderen worden toegepast ; indien de eigennaam een attribuut voor zich heeft , is het onzijdig voornaamwoord verreweg het gebruikelijkste. Bijv. : *Karelje, die of dat nu zoo blozend er uitziет. Het kleine Jantje, dat toen twee jaar oud was.*

Bij namen van landen en steden van het onzijdig geslacht , staat hier en daar een bezittelijk voornaamwoord van een' vrouwelijken persoon. Bijv. : *Heel Neerland zendt haar wensch ten hemel* (TOLLENS).

H o o f d s t u k V.

Aanwending en verwaarloozing van de buigingsvormen der naamwoorden.

§ 91.

In het algemeen genomen zijn alle naamwoorden

vatbaar om verbogen té worden, doch er zijn gevallen, dat ze die vatbaarheid kunnen of moeten missen.

Bij de naamwoorden, die voor tweederlei verbuiging vatbaar zijn, namelijk de adjectieven en andere bijvoegelijk gebruikte naamwoorden, bestaat er een verschil tusschen de sterke en zwakke buigingsvormen, zoodat de toepassing hiervan aan bepaalde regels gebonden is.

§ 92.

Onverbogen substantieven.

Tot de substantieven, welke onverbogen blijven, behooren:

Alle voornamen en titels, ingeval hierop de eigenaam in den genitief volgt. De voornaam of de titel wordt dan in verbinding met een eigenaam als één woord beschouwd. Bijv.: *Hertog Reynolds gezag. Keizer Karels hofhouding. Joost van Vondels werken. Vrouw Geertruid's zoon. Gustaaf Wasa's wonderbare lotgevallen.*

Schijnbaar onverbogen staan alle substantieven der sterke verbuiging, welke een begrip van »maat, geldsoort of gewicht" aanduiden, achter hoofdtelwoorden. Bijv.: *tien jaar of jaren; drie voet, twee duim; vijftig gulden; vier pond, vijf lood.* Ook het woord »man," indien daarmede »een persoon in krijgsdiens!" bedoeld wordt, bijv.: *duizend man.*

A a n m. Deze schijnbaar onverbogen vormen zijn overgebleven uit een tijdperk onzer taal, toen het meervoud van gemelde woorden zich deels weinig, deels volstrekt niet van het enkelvoud onderscheidde. Zoo was het meerv. van *voet, duim, gulden* enz. *voete, duime, guldene; jaar* had in het meerv. ook *jaar.* In de eerste viel de *e* weg, gelijk in *slaag* (voor *slage*)

krijgen; van *jaar* bleef de oude meervoudvorm bewaard, gelijk van *been* in de uitdrukking *op de been brengen*. Thans onderscheidt men *tien guldens* van *tien guldens*, en wel zóó, dat het eerste voor eene geldwaarde, het laatste voor eene som van genoemde muntstukken geldt. Deze onderscheiding kan alleen bij muntsoorten worden toegepast. — Die woorden, welke een lichaamsdeel te kennen geven, vorderen, als maatenamen gebezigd, den onverbogen vorm; dus: *dieren met twee voeten*, maar *vijf voet lang*. — Bij de overige woorden, als: *jaar*, *maand*, *pond*, staat de keuze tusschen de beide vormen vrij, dus: *tien jaar* of *ja-
ren oud*.

§ 93.

Onverbogen adjectieven.

Als gezegde blijft het adjectief onveranderlijk, zoodat het noch getal, noch geslacht uitdrukt; bijv.: *zij was goed*; *de menschen zijn sterfelijk*.

Als attribuut moet het adjectief of ander bijvoegelijk woord onverbogen blijven in de volgende gevallen:

1) Wanneer het door een lidwoord of voornaamwoord van zijn substantief gescheiden is; bijv.: *Zoo schoon eene gelegenheid*. *Van geheel de wereld*. *Bij al dien ijver*. *Te groot eene behoefte*.

De eenigste uitzondering, welke de schrijftaal zich veroorlooft, vindt plaats bij *al*, doch alleen in het meervoud en hoogst zeldzaam; bijv.: *Alle de troepen uit Amsterdam* (v. d. PALM). Aangezien voor deze uitzondering geen enkele reden bestaat, volge men overal den regel.

2) De bijvoegelijk gebezigde substantieven, die een laandaard aanduiden, op *er*, benevens *rechter* en *linker*; bijv.: *De Groninger ommelanden*. *In den Haarlemmer hout*. *De rechter hand*. *Het linker oog*.

3) Wanneer het adjectief achter zijn substantief

staat. Bijv. : *Jongen lief! God almachtig! Ja, kinderen zijn we, dwaas en stout* (TOLLENS). Doch het woord *zelf* kan zijne verbuiging behouden; dus: *De goedheid zelve of zelf. Wij zelve* of *wij zelf*.

Het verwaarloozen der verbuiging is geoorloofd, hoewel niet noodzakelijk:

1) Bij de adjectieven en deelwoorden op *en*, en bij de comparatieven op *er*. Bijv. : *Open brieven. Mijne eigen moeder. Met overspannen zenuwen. Met verhevener en edeler gevoelens bezield.*

De onverbogen vorm is daar te verkiezen, waar eene oopenhooping van toonlooze lettergrepen de welluidendheid zou storen; dus zegt men wel: *groo-teren* of *grooter roem behalen*, doch niet *verhevener gevoelens*.

2) De stoffelijke adjectieven op *en* blijven door- gaans onverbogen, bijv. : *looden daken; met dien gouden oorring; eener houten woning*. Hoogst zeld- zaam zijn voorbeelden als deze: *Hare goudene lok- ken* (v. LENNEP). *In een zijdene wieg* (v. BEERS).

Als het adjectief in den sterken vorm (zie § 94) door het onbepaalde lidwoord wordt voorafgegaan, blijft het in den datief en accusatief van het mannelijk enkelv. onveranderd; bijv. : *Men droeg een beekwaam schilder de vervaardiging van het beeld op. Zij hielden hem voor een goed vorst.*

Dat het lidwoord *een*, (ook als telwoord), door af- kapping de uitgangen *-e* en *-en* kan verliezen, is reeds in § 7. opgemerkt.

§ 94.

*Sterke en zwakke verbuiging der bij-
voegelijke woorden.*

De bezittelijke voornaamwoorden nemen na het

lidwoord *de*, *het* de zwakke, anders de sterke verbuiging aan. Bijv.: *Mijn vader en de uwe. Al het hare.*

Het telwoord *een* heeft na het bepalend lidwoord zoowel de sterke als de zwakke vormen, doch in den genitief alleen den zwakken; bijv.: *Ik vraag den een en den ander. De eene (of een) zei dit, de andere (of ander) dat. Zoowel het een (eene) als het ander (andere).*

De attributieve adjectieven heben na de lidwoorden gewoonlijk de zwakke verbuiging; dus: *de goede herder, des goeden herders; der of eener liefderijke moeder; het schoone lied; der edele menschen.* — Op dezen regel komen de volgende uitzonderingen:

1) Als het adjectief tot attribuut dient van een onzijdig substantief en het lidwoord *een* voor zich heeft, neemt het de sterke verbuiging aan. Bijv.: *een lief kind; een prachtig kleed; een schandelijk gebruik.* — De sterke genitiefvorm nogtans wordt vervangen door omschrijving; dus: *van een lief kind*, enz.

2) Als het adjectief het attribuut van een mannelijk substantief is en het lidwoord *een* voor zich heeft, worden soms de sterke vormen gebezigd, en wel: in geval het substantief eenen persoon van zekeren rang, van zeker beroep te kennen geeft, en het adjectief moet strekken om dien persoon te kenmerken in zijn rang of beroep, en niet om eene of andere hoedanigheid, welke niet met zijn rang of beroep in betrekking staat, te vermelden. Bijv.: *een groot man*, d. i. » een man, die als man groot is, » maar *een groote man*, d. i. » een man, die groot van gestalte is; » *een goed koning*, is » een koning, die in zijn rang voortreffelijk is, » maar *een goede koning*, is » een koning, die niet zoozeer in zijn rang uitmunt, als

wel goedhartigheid bezit." In dergelijke uitdrukkingen ondergaat noch lidwoord noch adjectief in den datief en accusatief eenige verandering; dus: *de nagedachtenis van een groot man.*

A a n m. Bij de adjectieven op *-sch* maakt men geen verschil tusschen sterke en zwakke vormen, als ze voor de boven aangeduide substantieven staan, dus: *een Engelsch* of *Engelsche dichter*; *een Zweedsch* of *Zweedsche veldoverste.*

5) Het adjectief, als attribuut van een onzijdig substantief en voorafgegaan door het bepalend lidwoord, neemt nu eens sterke, dan eens zwakke verbuiging aan, doorgaans zonder merkbaar onderscheid in beteekenis. Bijv.: *Hij nam het kloek* (of *kloeke*) *besluit.* *Het lenig leer versteent, het zachte vilt verstijft* (TOLLENS). *Van de zijde des Franschen bestuurs en het Fransch bestuur* (V. D. PALM). *Het roerloos gebladert* (CONSCIENCE). Bij voorkeur neemt men de sterke vormen, waar het adjectief in verband met zijn substantief ook door den genitief van zijn grondwoord zou kunnen uitgedrukt worden. Bijv.: *het koninklijk gezag*, d. i. »het gezag des konings;» *het vorstelijk huis*, d. i. »het vorstenhuis;» *het vorstelijke huis* is »het huis, dat zoo prachtig is alsof het een' vorst behoorde." Zulke adjectieven, welke in sommige gevallen door een' genitief van hun grondwoord kunnen omschreven worden, zijn die op *-lijk*, *-ig*, *-sch*.

Na de aanwijzende en bezittelijke voornaamwoorden nemen de adjectieven dezelfde verbuiging aan, als na het bepalend lidwoord, dus de zwakke, bijaldien ze tot attribuut dienen van mannelijke en vrouwelijke substantieven. Bijv.: *die goede man*; *dezer goede vrouw*; *mijns blinden vaders*; *woer nieuwe woning*. Ook als attribuut van onzijdige substantieven,

heeft het adjectief na de aanwijzende voornaamwoorden dezelfde vormen, als na het bepalend lidwoord, bijv. : *dit (dat) vaderlijk* of *vaderlijke hart*. Doch de bezittelijke voornaamwoorden vorderen de sterke vormen, behalve waar twee eenlettergrepige woorden met korten klinker naast elkaar zouden komen. Bijv. : *Mijn dankbaar hart. Uw heerlijk kunstgewrocht. Haar vurig gebed. Hun somber vermoeden. Ons karig loon*. Daarentegen zegt men : *ons jongste kind; uw harde lot; doch : ons klein kind; uw zwaar lot*.

Na de onbepaalde voornaamwoorden en telwoorden *zeker, menig, ieder, elk, eenig, wat*, volgt het adjectief denzelfden regel als na het onbepaalde lidwoord *een*. Bijv. : *Zeker oude koning, maar ook zeker goed koning. Menige belangrijke tijding. Eenig gunstig bericht. Elke onnoodige verandering. Wat bang en aaklig lot* (TOLLENS).

De gegeven regels zijn alleen van toepassing voor substantieven in het enkelvoud; in het meervoud zijn alleen de zwakke vormen in gebruik; doch de onbepaalde telwoorden *alle, sommige, andere, beide, eenige, ettelijke*, die bijvoegelijk en zelfstandig gebruikt kunnen worden, behouden overal den sterken vorm, zooals uit den genitief blijkt, bijv. : *Aller braven; sommiger menschen*; daarom ook beter *alle, beide* enz. in den nominatief dan *allen, beiden*, enz.

Wordt het adjectief noch door een der lidwoorden, noch door een ander bepalend woord voorafgegaan, dan bedient men zich in den vocatief van den zwakken vorm voor mannelijke en vrouwelijke substantieven, maar voor onzijdige liefst van den sterken; bijv. : *O groote man! Edele meesteres! O waarsachtig en troostrijk woord! Arm kind!* Men bezigt dan insgelijks den zwakken vorm in den nominatief en

accusatief voor mannel. en vrouwel. substantieven, doch den sterken voor onzijdige. Bijv.: *Dit is goede wijn. Er was groote vrees. Het deed me groot genoegen.* Voor het overige is de sterke vorm in genitief en datief enkel in zwang gebleven in eenige oude uitdrukkingen, als: *goeds moeds, bloots hoofds, op heeter daad, met luider stemme*, enz.

De deelwoorden, welke de beteekenis van adjectieven hebben aangenomen, worden in allen deele als eigenlijke adjectieven behandeld, terwijl de eigenlijke deelwoorden, als attriboot gebezigd, altijd in den zwakken vorm voorkomen, uitgezonderd in het onzijdig geslacht na het onbepaalde lidwoord *een*. Dus: *de uitstekende man en de uitstekende berg. Een uitstekende berg. Het aangebrachte goed. Het spelende kind; in het spelend kind is spelend* een adjectief. *Eene geliefde moeder. Een kloppend hart.* Het Tegenw. Deelw. staat zelfs als gezegde liefst in den zwakken vorm; zoo het in den sterken vorm eenlettergrepig zou wezen, is de zwakke vorm de eenigst gebruikelijke. Bijv.: *hij was roepende of roepend*, doch *hij was ziende*, niet *ziend*. *Nu zien zij 't huiverende aan* (TOLLENS). *Daarna trad pralende en lachende dat mengsel van virtuozen en dilettanten op* (BEETS). *Glimlachend van blydschap stapte zy regt op de poort aen* (CONSC.). *De leeuwrik vloog fluitend van de groene weiden op; de vinkjens wipten zingende door het eiken hakhout* (v. LENNEP).

Hoofdstuk VI.

Naamvallen.

§ 95.

Over de naamvallen in het algemeen.

De vier naamvallen in onze taal, Nominatief, Accu-

satief, Datief en Genitief, duiden ieder eene bijzondere verhouding aan, waarin de naamwoorden tot de verschillende bestanddeelen van den zin staan.

A a n m. De Vocatief kan slechts in oneigenlijken zin een naamval heeten, vermits de persoon of zaak, daardoor aangeduid, buiten het verband der rede staat.

De Nominatief stelt het middelpunt van eene handeling of een' toestand voor, is dus de naamval van het subject, waarvan eene handeling of een toestand wordt bekend gemaakt.

De Accusatief stelt het punt voor, waarheen zich de handeling uitstrekt, is dus de naamval van het object, dat de werking van het subject ondervindt; bijv. : *hij slaat den hond; ik breng water.*

De Datief stelt in het algemeen het punt voor, waarop het handelende subject bij zijne handeling het oog heeft, is dus de naamval, welke aanduidt *ten behoefte* of *ten koste* van wien de handeling geschiedt, al naar mate de handeling van vriendschappelijken of van vijandelijken aard is; bijv. : *Geef Gode lof! Ik ontnam hem zijn goed.* Men omschrijft dan ook dezen naamval met het voorzetsel *voor*, alsook met *aan*, welk laatste eene toenadering tot zeker punt te kennen geeft.

De Genitief stelt het punt voor, waarmee het subject der rede in verbinding staat of gestaan heeft; in het laatste geval zou men kunnen zeggen: het punt, van waar het subject is uitgegaan; bijv. : *de macht des konings is groot; de afstammelingen der Europeanen in Amerika hebben onderscheiden staten gesticht.* Daarom kan men dezen naamval ook uitdrukken met behulp van het voorzetsel *van*.

De invloed, dien werkwoorden, naamwoorden en

voorzetsels op het bijbehorende naamwoord uitoefenen, heet *rectie* of *regering*, ook wel *beheersching*. Het woord, dat den invloed uitoefent, heet het *regerende* (*beheerschende*) woord, het woord, dat dien ondergaat, het *geregeerde* (*beheerschte*) woord. Zoo regeert in den zin: *hij dronk rooden wijn*, het werkwoord *drinken* den accusatief *rooden wijn*; in den zin: *het zij Gode welgevallig*, regeert het adjectief *welgevallig* den datief *Gode*.

§ 96.

Nominatief.

De nominatief is de naamval, waarin het subject der rede staat.

Bestaat het gezegde uit een naamwoord, zoo komt dit met zijn subject in naamval overeen, staat dus in den nominatief. Bijv. in: *hij is een groot veldheer*, staat *hij* als subject in den nominatief, en het gezegde *een groot veldheer* eveneens. Men drukt dit ook zóó uit: bij het werkwoord *wezen* of *zijn* staat een dubbele nominatief.

Hetzelfde, wat bij *zijn* plaats heeft, is een vereischte bij alle werkwoorden, die een gewijzigd »zijn» uitdrukken, als daar zijn; *worden*, *blijven*, *schijnen*, *voorkomen*, *lijken*, *heeten*. Bijv.: *Hij werd een goed schilder. Ik blijf uw getrouwe dienaar. Zij schijnen gelukkig. Dat komt mij zonderbaar voor. Hij heette gelukkig.* Bij *schijnen* en *lijken*, wordt het gezegde soms ook door den infinitief *te zijn* of *te wezen* gevolgd, en zoo het gezegde uit een substantief bestaat, zelfs doorgaans; bijv.: *Zij schijnen gelukkig te wezen. Gij lijkt wel een vreemdeling te zijn.*

Bij verscheiden werkwoorden, als *staan*, *zitten*, *liggen*, *gaan*, *komen*, *sterven*, en dergelijke, kan

een adjectief staan , om de gesteldheid , den toestand van het subject aan te geven , terwijl dit „ staat , zit , ligt , gaat , komt , sterft. ” Zóó gebezigd staat het adjectief in den nominatief , zoowel als het subject zelve. Bijv. : *Deze handelwijze staat u vrij. Ik lag ziek te bed. Hij zat dood op zijnen stoel. Mijn broeder is jong gestorven. Zij gingen vrolijk heen en kwamen treurig terug.* — Ingeval een substantief moet dienen om de gesteldheid , den toestand van het subject gedurende de handeling aan te geven , neemt het steeds het woord *als* voor zich ; bijv. : *Mijn broeder is reeds als kind gestorven. Zij kwamen als overwinnaars terug.*

A a n m. Wordt niet het subject nader bepaald , maar de handeling , d. i. de wijze aangegeven , waarop die plaats heeft , dan is de bijgevoegde bepaling een bijwoord , dat zich evenwel in den vorm niet van een adjectief onderscheidt. Bijv. : *Ik zit ongemakkelijk. Hij reed snel.*

Ook kan een adjectief strekken om de gesteldheid , den toestand te vermelden , waarin het subject door zekere handeling komt ; bijv. : *de vogels vriezen en hongeren dood ; hij gaat dood.* Het werkwoord in verband met het adjectief , neemt dan den zin aan van : „ door de verrichting , in het werkwoord opgesloten , zóó worden als het adjectief aangeeft. ” Bijv. : *De kerk is leég gestroomd* (v. BEERS). *Huizen en werkplaatsen liepen ledig* (v. D. PALM). *Zijne onverwinnelijke legioenen , dood gevrozen en dood gehongerd , lieten slechts een schaduw over van 't geen zij waren* (dez.). *Het schip schoot vast in het ijs. Hij raakte los. De misdadiger is diep gezonken , laag gevallen. De orkaan breekt los* (TOLLENS). *De duinen stuiven naakt , de stammen staan te kraken* (dez.).

Bij alle werkwoorden, die in bedrijvenden vorm een' dubbelen nominatief bij zich hebben, staat een dubbele accusatief, zoodra ze van den bedrijvenden in den lijdenden vorm worden overgebracht.

§ 97.

Accusatief.

Is de nominatief de naamval van den persoon of de zaak, waarvan eene handeling uitgaat, de accusatief is die van den persoon of de zaak, welke de handeling ondergaat. Bijv. in de zinsnede: *de wolf vervolgt het lam*, gaat van den wolf de handeling des vervolgens uit, en is het lam het voorwerp der vervolging. Nu kan men den persoon of de zaak, welke zekere handeling ondergaat, zich ook voorstellen als een subject, waarvan gezegd wordt, dat het zich in zekeren toestand bevindt, teweeg gebracht door een' persoon of zaak, waarvan de handeling uitgaat. Den zin van bovenstaand voorbeeld kan men weérgeven door te zeggen: *het lam wordt door den wolf vervolgd*. Elke accusatief, als naamval van het object, kan dus tot een' nominatief gemaakt worden, bijaldien men den bedrijvenden vorm des werkwoords in den lijdenden omzet. Omgekeerd vordert elk werkwoord, dat deze omzetting toelaat, het voorwerp der handeling in den accusatief, is dan transitief.

Zulke werkwoorden nu, die eene handeling, wier object in den accusatief staat, uitdrukken, zijn:

A. *Maken, doen, scheppen, bouwen, stichten, vervaardigen, sieren, tooijen* en dergelijke. — *Houden, hebben, vangen, vatten, nemen, grijpen.* — *Slaan, treffen, dooden.* — *Werpen, drijven.* — *Zoeken, halen, volgen.* — De cau-

salieve werkwoorden, als *zetten, leggen, stellen, leiden, voeren, drenken, zoogen*. — *Eten, drinken, zuipen, nuttigen, orberen, proeven*. — *Hooren, zien, voelen, ruiken* en dergelijke. Die beteekenen »iemand of iets met liefde, achting, eerbied, hulpvaardigheid of het tegenovergestelde bejegenen,» als *(be)minnen, vleijen, zegenen, achten, eeren, eerbiedigen, grooten, helpen, dienen, baten, bijstaan, loven, roemen, prijzen en haten, vloeken, smaden, hoonen, hinderen, dwarsboomen, verraden, gispjen, berispen, straffen* en dergelijke.

- B. Een aantal intransitieve werkwoorden, die de uiting eener gemoedsbeweging of eene lichamelijke beweging te kennen geven, als *wee- nen, schreijen, treuren, jammeren, klagen, lachen, spotten*; en *gaan, wandelen, varen, rijden, reizen, springen, klimmen, stijgen, kruipen*, worden tot transitieven gemaakt door voorvoeging van de partikel *be*. Dus staat het voorwerp der handeling in den accusatief bij de werkwoorden: *beweenen, beschreijen, betreuren, bejammeren, beklagen, belachen, bespotten; begaan, bewandelen, bevaren, berijden, bereizen, bespringen, beklimmen, bestijgen, bekruipen*. — Ook *leven* en *wonen* zijn in samenstelling met *be* transitief, bijv.: *vreugde beleven; dien heugelijken dag beleefde hij nog; een huis bewonen*.
- C. Ettelijke intransitieve werkwoorden, als *staan, zitten, gaan, komen, loopen, slapen* en derg. kunnen door samenstelling met onscheidbare partikels transitief worden, als ze zinverwant worden met de werkwoorden, opgegeven hier

boven bij A. Bijv.: *verstaan*, *onderstaán*, *weérstaán*; *bezitten*; *ondergaán*; *bekomen*, *ontkómen*, *voorkómen*; *beloopen*, *overloopen*, *verloopen*, *ontloopen*; *beslapen*, *verslapen*. Zelfs in zamenstelling met scheidbare partikels worden deze intransitieven in sommige beteekenissen transitief, als: *een verbond aangaan* (d. i. maken); *voorgaan*, *nagaan*; *bijstaan*, *uitstaan*, *toestaan*; *doorkomen*, *nakomen* (eene belofte); *doórloopen*, *oploopen* (nieuws), *naloopen*; *uitslapen*.

D. Intransitieve werkwoorden kunnen transitief gebezigd worden en een substantief in den accusatief bij zich nemen, in de volgende gevallen:

- 1) Wanneer het een substantief is van denzelfden woordstam, of van dezelfde of eene verwante beteekenis; het substantief heeft dan doorgaans een attribuut bij zich. Bijv.: *een' diepen slaap slapen*; *een gevaarlijk spel spelen*, *eene rol, den baas spelen*; *zijnen gang gaan*, *den verkeerden weg gaan*; *een' harden strijd of kamp strijden*; *eene wals dansen*; *een gezang of een lied zingen*. — 2) Wanneer het een substantief is, hetwelk het voortbrengsel te kennen geeft van de handeling, door het werkwoord uitgedrukt. Bijv.: *vuur spuwen*; *tranen schreijen* of *lachen*. *De gansche natuur ademde geluk en vrolijkheid* (v. LENNEP). *De haat — blies vlammen* (TOLLENS). *Ik zie het vonken regenen* (BILDERDIJK). — 3) Wanneer het een substantief is, hetwelk het gevolg vermeldt van de handeling, door het werkwoord uitgedrukt; het werkwoord neemt dan den zin aan van » door zekeré handeling te weeg brengen.» Bijv.:

zich een ongeluk vallen. In het eerste geval neemt het werkwoord den zin aan van »verrichten, uitvoeren,» in het tweede van »voortbrengen.»

- E. Van menige transitieve werkwoorden kan een dubbele accusatief afhangen. Dit heeft daar plaats, waar het object der handeling een naamwoord als gezegde bij zich heeft. Brengt men den bedrijvenden vorm in den lijdenden over, dan wordt het object tot onderwerp der rede gemaakt en het gezegde richt zich naar zijn onderwerp, zoodat de dubbele accusatief in een' dubbelen nominatief overgaat.

Zulke werkwoorden, die een naamwoord, hetzij substantief of adjectief, als gezegde van hun object bij zich nemen, bijgevolg eenen dubbelen accusatief regeren, zijn: *noemen, heeten, maken*, in enkele gevallen ook *vinden*.
Bijv.: *Ik noem (of heet) hem eenen trouwen vriend. Iets belangrijk noemen. Eene handelwijze goed heeten. Wij zullen hem aanvoerder maken. Maak het waar (TOLLENS). Iedereen vond dat eene schandelijke daad of schandelijk.*

A a n m. Bij *maken* kan het object met zijn gezegde, zoo dit een substantief is, verbonden wezen door *tot*.
Bijv.: *Hij maakte zijn pleegzoon tot eenen verkwister. Iemand tot leugenaar maken.*

Werkwoorden, die tot tweeden accusatief een adjectief of deelwoord bij zich kunnen hebben, zijn *laten, hebben, brengen, stellen, zien, voelen, gevoelen, meenen, achten, rekenen, schatten, keuren, verklaren, wanen, droomen, zich toonen, zich betoonen*.
Bijv.: *Iemand vrij laten. Iemand lief, iets veil hebben. Hij bracht mij groot. Ik stel u vrij, gerust,*

verantwoordelijk, aansprakelijk. Hij zag Gods vinger opgeheven (TOLLENS). Zich gelukkig voelen, gevoelen. Gij meent u verongelikt. Wij achten ons gelukkig. Hij rekende zich verplicht. Ik schat u hoog. Keurt gij die zaak goed? Een land vrij verklaren. Zij waande zich gelukkig, droomde zich zalig. Wij toonen ons dankbaar. Betoon u moedig.

A a n m. 1) Een substantief, dat tot het object in de verhouding van een gezegde staat, wordt bij eenige dezer werkwoorden met het object verbonden door *als*, *voor* of *tot*. Bijv.: *Ik had hem tot beschermer. Hij rekende het zich tot plicht. Verklaar hem tot of voor vijand. Iemand tot of als borg stellen.* — Bij verklaren kan men zelfs een adjectief met het object door *voor* verbinden, bijv.: *wie verklaart u voor ongeschikt?* Het voorzetsel *voor* is onmisbaar bij *houden*, zoo dit den zin heeft van »oordeelen;» bijv.: *men hield hem voor gevaarlijk.*

A a n m. 2) Bij *vinden* kan het gezegde van het object bestaan uit een adjectief of Verleden Deelwoord, en ook uit een infinitief, welke dan het Tegenw. Deelwoord vervangt. Bijv.: *wij vonden hem wakker of gezeten of zitten.*

Andere werkwoorden, zoowel transitieve als intransitieve, nemen eenen dubbelen accusatief bij zich, als ze in verband met het adjectief beteekenen: »door zekere handeling te weeg brengen, dat het object in zekeren toestand komt of zekere hoedanigheid aanneemt.» Bijv.: *Een glas leég drinken*, d. i. »door te drinken maken, dat het glas leég wordt.» *Het blad vol schrijven. De deur groen verwen, schilderen. Iets plat drukken, strijken. Den verrader dood schieten. Ik liep mij moede. Zich ziek lachen. De rechter sprak den aangeklaagde vrij. Zich blind staren, tu- ren, kijken. Hij zwetste zich den gorgel heesch (TOLLENS). Is het niet om zich dood te ergeren (v. LENNER)?*

Vervolg.

Behalve den accusatief van het object, welke bij het omzetten van den bedrijvenden in den lijdenden vorm overgaat in den nominatief, is er een accusatief, welke dient tot nadere bepaling van het gezegde, hetzij dit een werkwoord of een adjectief is, en niet in een nominatief kan overgaan. Zulk een accusatief, ook bijwoordelijke accusatief genoemd, dewijl zij de plaats van een bijwoord inneemt, staat bij de werkwoorden *kosten*, *gelden*, *wegen*, en bij de adjectieven *zwaar*, *waard*; bijv.: *Het kost, geldt eenen gulden; het is eenen daalder waard. Het weegt (is zwaar) een pond.* — Voorts geeft de accusatief eene bepaling van tijd, zoowel op de vraag »hoelang?» als »wanneer?» bij werkwoorden en adjectieven; bijv.: *Hij bleef den ganschen dag. Zij kwamen den eersten dag reeds. Zij is tien jaar oud.* — Ook dient de accusatief tot bepaling van maat op de vraag *hoe lang?* of *hoe ver?* Bijv.: *Wij wandelden een half uur. Geenen stap terug treden. Eenen voet lang, breed, hoog. Een uur lang, ver.*

Voor een' bijwoordelijken accusatief is ook een zoodanige te houden, welke strekt om de omstandigheden, die eene handeling vergezellen, te vermelden. Zulk een bijwoordelijke accusatief bestaat uit een substantief, nader bepaald door een bijgevoegd deelwoord of adjectief, of door een ander substantief met voorafgaand voorzetsel. Bijv.: *Wanneer ik dus, den arm geslagen Om heuren hals, naer 't praten van mijn kind Mogt luistren* (v. BEERS). *Hij ploft, den rug doorpriemd van pijlen, neer in 't vluchten* (BILD.). *De wangen bleek en de oogen nat, Toog weer de rouw-*

sleep naar de stad (TOLLENS). Hier zit natuur in rouw, den doodstooi om de leden (dez.). Hij vervolgde den vijand het zwaard in de hand. Dergelijke uitdrukkingen zijn bij dichters niet ongewoon, doch de spreektaal bezigt in zoo'n geval geen accusatief, maar een' genitief of een substantief met voorafgaand voorzetsel. Bijv. : Hij vervolgde den vijand met het zwaard in de hand. Blootshoofds of met het bloote hoofd staan. Zy zat met het hoofd over een boek gebogen (CONSCIENCE). De vrouw, die nevens haer, met een boek op de knien, zachtjes was ingesluimerd (dez.).

Er zijn een aantal adjectieven, welke om een volledig begrip uit te drukken, eene nadere bepaling behoeven. Deze nadere bepaling staat in den accusatief, voorheen in den genitief, bij de volgende adjectieven: *gedachtig, bewust, deelachtig, kundig, gewis, gewaar, zeker, meester, machtig, waardig, waard, schuldig, verschuldigd, benoodigd, kwijt, getroost, veilig, gewoon, bijster, vol, zat.* De meesten onder deze kunnen hunne bepaling ook in den genitief bij zich hebben; enkele verbinden zich met hunne bepaling door een voorzetsel.

§ 99.

Datief.

De datief is de naamval voor den persoon of de zaak ter wille waarvan de handeling van het subject geschiedt, of ten aanzien waarvan de toestand van het subject bestaat.

- A. De datief van den persoon of de als persoon gedachte zaak, ten behoeve waarvan het subject de handeling verricht, staat bij de transitieve werkwoorden, die een »geven, nemen, zeggen, beloven, verbieden, raden, toonen,

verbergen," beteekenen, als: *iemand iets geven, bieden, schenken, brengen, leveren, offeren, gunnen, laten; nemen, rooven, onthouden; zeggen, verhalen, openbaren, mededeelen, melden, antwoorden, vertellen, schrijven, verzekeren, berichten; beloven, toezeggen; verbieden, weigeren, afslaan; raden, ontraden; wijten, verwijten; vergeven; toonen, wijzen, leeren; verbergen, verhelen, verzwijgen.*

Den datief des persoons hebben ook de reflexieve werkwoorden, *zich iets aanmatigen, verbeelden, toeëigenen, voornemen, laten welgevallen, laten aanleunen.*

- B. De datief van den persoon of de zaak, ten aanzien waarvan het subject in zekere gesteldheid is, staat bij de intransitieve werkwoorden, die een »schijnen, voorkomen, overeenkomen met den smaak, den wil, het bevel van iemand, een naderen, ontmoeten" beteekenen, als: *schijnen, gelijken, lijken, slachten, blijken, dunken, voorkomen; lusten, smaken, bevallen, behagen, mishagen; gehoorzamen; behooren, passen, voegen, betamen; gelukken; kosten; strekken; naderen, ontmoeten, tegenkomen* en werkwoorden, zamengesteld uit een woord voor beweging, als *gaan, loopen, enz.*, met de partikels *ont, tegen, te* ontmoet, dus: *ontgaan, ontloopen, ontvatten, ontvaren, ontwijken, tegengaan* (d. i. te ontmoet gaan), *tegenloopen, tegenvallen, te ontmoet gaan, -loopen, -rijden.*

Bij een aantal der bovengenoemde werkwoorden, zoowel transitieve als intransitieve, is de omschrijving van den datief met behulp

van het voorzetsel *aan* geoorloofd, als: *aan iemand iets geven, schenken, brengen, leveren, offeren, gunnen, laten, zeggen, verhalen, schrijven, mededeelen, vertellen, beloven, toonen, wijzen, wijten, gehoorzamen, gelukken, kosten*. Bij andere is de omschrijving met *voor* in zwang, als: *voor iemand iets verbergen, verzwijgen, verhelen*. Doch daar zijn er ook, bij welke de omschrijving geenszins gewoon is, als: *rooven, nemen, afslaan, schijnen, slachten* en dergelijke. Volstrekt ongeoorloofd is de omschrijving bij *naderen*, bij de reflexieven *zich iets aanmatigen*, enz., als ook bij de met *tegen, ont, tegemoet*, zamengestelde intransitieven.

- C. Bij elk werkwoord kan onafhankelijk van de beteekenis des werkwoords een datief staan van den persoon, welke als belanghebbend of belangstellend in de handeling of den toestand wordt voorgesteld. Bijv.: *Haal me dat eens. Nederige kranskens, die ik uit heidekruid en koornbloemen u gevlochten heb* (CONSC.)! *De reis begint u zwaar te worden* (v. LENNEP). *Dat hoog en schitterend grafgewelf, Dat zich de trotscheid op deed rijzen* (TOLLENS). Deze datief kan ook omschreven worden met *voor*, bijv.: *Haal dat eens voor mij*.
- D. De datief kan ook de naamval wezen van den persoon, wien eene in den volzin genoemde zaak toehoort; zulk een datief staat dan in stede van een' genitief of van een bezittelijk voornaamwoord, en heet een datief *van bezit*. Bijv.: *Dunne witte haren hingen hem langs de slapen* (BEETS). *Schoon 't hart hem sloeg met*

dubble slagen En 't zweet hem op het voorhoofd stond (TOLLENS). Welk eene angst, die u het hart beklemt? — wat staan u de oogen duister (BILD.)? Fel siddert hem de stramme hand (v. BEERS).

E. De datief van het persoonlijk voornaamwoord van den 1sten en 2^{den} persoon wordt soms in gemoedelijke taal in den zin gevoegd, om de levendige deelneming van den spreker in hetgeen er gebeurt uit te drukken. Bijv.: *En dan het vleesch! — Zie mij die stukken eens, malsch als versche boter (v. LENNEP)! Het is je een volkje.*

F. Den datief vorderen die adjectieven, waarin het begrip ligt van »overeenkomst met den smaak, het gevoel, de begeerte, den wil, het oordeel, het wezen, de belangen van een' persoon" en het tegendeel hiervan; als daar zijn: *aangenaam, lief, dierbaar, waard, hatelijk, vijandig, smartelijk, kinderlijk, welkom, gehoorzaam, genadig, erkentelijk, dankbaar, mogelijk, gemakkelijk, moeijelijk, zwaar, bekend, gelijk, overeenkomstig, gemeen, verwant, aangehoren, eigen, eigenaardig, vreemd, voordeelig, nadeelig, dienstig, bevorderlijk, nuttig, noodig, heilzaam, belangrijk, gunstig, genezen, enz.*

Bij eenige dezer adjectieven kan men den datief omschrijven met behulp van *aun*, bij andere met behulp van *voor*, het eerste bij *eigen, gemeen, vreemd, gelijk, gehoorzaam, dierbaar, waard, enz.*, het tweede bij *zwaar, moeijelijk, gemakkelijk, aangenaam, smartelijk, nuttig, belangrijk, heilzaam, enz.*

Ook is de datief bij elk adjectief, voorafgegaan door *te* of *genoeg*, de naamval voor den persoon, ten aanzien van wien de eigenschap, door het adjectief uitgedrukt, in te hooge of in genoegzame mate den bezitter wordt toegekend. Bijv.: *Hij wordt u te machtig. Hij is mij te ongedurig, om op hem te bouwen. De wereld schijnt haar te eng te wezen* (TOLLENS). *Zijn (Gods) teérheid is ons brein te groot* (BILD.).

§ 100.

Genitief.

De genitief is de naamval voor een' persoon of zaak, waarvan iets uitgaat, afkomt, voortkomt. Bij werkwoorden staat in dezen naamval een of ander voorwerp, hetwelk de aanleidende oorzaak is eener gewaarwording. Doch het aantal der werkwoorden, die een' genitief vereischen, is beperkt tot de volgende: *zich bekommeren, zich erbarmen, zich ontfermen, zich aantrekken; gedenken, zich herinneren*. Bijv.: *Wie zal zich uwer bekommeren en uwer aantrekken? Daer, lees, lees, en ontferm u onzer* (CONSC.). *Gedenk mijner* (BEETS). *Misschien herinnerde zij zich mijner nog* (V. LENNEP)? Meestal zijn het hier voor-naamwoorden, waarvan de genitief gebruikt wordt. — Behalve de opgegeven verbinding laten de drie eerste ook toe: *zich bekommeren, erbarmen, ontfermen over iemand of over iets*. — *Zich aantrekken en zich herinneren*, kunnen als transitieve werkwoorden behandeld worden en het object der handeling in den accusatief bij zich nemen, terwijl dan het reflexief voornaamwoord in den datief staat; bijv.: *Ik trek mij (datief) die zaak (accusatief) aan. Ja waarlijk, volkomen herinner ik mij uwen naam niet* (V. LENNEP). —

Gedenken kan ook zijn voorwerp in den accusatief hebben of wel zich hiermede door *aan* verbinden; bijv.: *Gedenk aan den lieven William, en aan zijne grootmoeder* (BEETS). De adjectieven, welke de bijvoeging van een substantief behoeven om een volledig begrip uit te drukken, vorderden eertijds het substantief of zelfstandig voornaamwoord in den genitief, doch regeren thans zoowel den accusatief als den genitief. Die, welke nog heden ten dage, vooral in bepaalde verbindingen, den genitief bij zich nemen, zijn: *deelachtig*, *machtig*; *zeker*, *gewis*, *kundig*, *bewust* (d. i. kennis dragende); *gedachtig*; *schuldig* (d. i. verdienende); *moede*; *waardig*, *waard*; *vol*, *zat*. Bijv.: *Der heerlijkheid of de heerlijkheid deelachtig*. *Der beschouwing waardig* (V. LENNER). *Deze vraag is der beantwoording waardig* (V. D. PALM). *Der moeite waard*. *De winter, eindlijk nijpens moé* (TOLLENS). *Des levens zat*. — Met *zeker*, *gewis*, *bewust*, *knndig*, verbindt men ook wel het substantief door *van*; met *vol* door *met* of *van*; met *gedachtig* door *aan*; en alle laten ook den accusatief toe; vgl. § 98. — *Schuldig*, in den zin van „schuld hebbende” vordert *aan* bij zich; dus *des doods schuldig*, beteekent »de doodstraf verdienende,” doch *aan den moord schuldig* is „schuld hebbende als moordenaar.”

De genitief, welke van een substantief of ander zelfstandig gebruikt rededeel afhangt, bepaalt dit substantief door:

1) diens afkomst, verwantschap of bezit, eigendom aan te wijzen. Bijv.: *De kinderen mijns broeders*. *Het hof eens konings*. *De belangen der menscheid*. *De kracht der waarheid*. Vermits het voorwerp, van waar een ander voorwerp afkomt, voortspuit, uitgaat, over dit laatste macht, of hiervan be-

bezit heeft, heet deze genitief de genitief *van bezit*. Men kan dezen omschrijven door *van*, bijv.: *De rampen des levens* of *van het leven*.

2) In den genitief kan ook een voorwerp staan, hetwelk eene handeling ondergaat, bijv.: *de inneming der stad*; hier is de stad het voorwerp, dat ingenomen wordt. Zoo'n genitief heet *objectieve genitief*, dewijl het de naamval is van het object, niet van het subject der handeling. Voorbeelden van dezen genitief zijn: *De vreeze des Heeren*. *De uitbreiding onzer handelsbetrekkingen*. *De verpleging der zieken*. *Koning Willems inhuldiging*.

Gelijk de genitief van bezit, laat de objectieve de omschrijving met *van* toe, bijv.: *Het gezicht dezer tooneelen* of *van deze tooneelen*.

3) In den genitief staat ook de stof, waarvan iets afkomstig is, waartoe een stuk behoort, of het geheel, waarvan een deel genomen is. Het stuk of deel, hetwelk genomen is, wordt uitgedrukt door het substantief of ander zelfstandig rededeel, waarvan de genitief afhangt. De genitief, zóó gebezigd, heet *partitieve* of *verdeelings-genitief*.

a). In de eerste plaats kan na eigenlijke substantieven, en wel dezulke, die eene hoeveelheid te kennen geven, in dezen partitieven genitief staan de naam eener soort, eener stof, waaruit de hoeveelheid bestaat. Bijv.: *Een glas wijns*. *Eene bete broods*. *Eene som gelds*. *Een eind weegs*. *Een uur gaans*. *Eene menigte* of *een hoop menschen*.

Aanm. Dikwijls wordt de *s* van den genitief in het enkelv. der mannelijke en onzijdige substantieven weggelaten, bijv.: *Een glas wijn*. *Een vat bier*. *Tien el taken*. *Een stuk hout*. In dit geval moet men den naam der soort of stof beschouwen als bijstelling bij

den naam der hoeveelheid en in denzelfden naamval staande; wordt de soort- of stofnaam door een adjectief voorafgegaan, dan vormt de soort- of stofnaam altijd de bijstelling van den naam der hoeveelheid; dus: *dit is een glas roode wijn* en *hij drinkt een glas rooden wijn*. — Van een vrouwelijk substantief in het enkelv. en van een substantief, van welk geslacht ook, in het meerv. kenmerkt zich de genitief niet door een' bijzonderen uitgang, zoodat in: *een pond boter*, *eene menigte menschen*, de woorden *boter* en *menschen* even goed genitieven als nominatieven kunnen wezen. Doch gaat er een adjectief vooraf, dan is het substantief met zijn adjectief de bijstelling, zoo als uit den vorm des adjectiefs blijkt; bijv. *een pond goede boter*; *eene menigte brave menschen*.

Het regerende woord kan ook een zelfstandig adjectief of voornaamwoord van het onzijdig geslacht wezen, namelijk een van de zoogenaamde onbepaalde telwoorden en voornaamwoorden *veel*, *meer*, *weinig*, *luttel*, *genoeg*, *alles*, *geen*, *iets*, *niets*, *wat* en *hetgeen*. Bijv.: *Veel schoons*; *veel menschen*. *Meer leeds*. *Weinig*, *luttel werks*. *Genoeg praats* of *praats genoeg*; *kleéren genoeg*. *Alles goeds*. *Geen goeds*. *Iets*, *niets*, *wat belangrijks*. *Wat al rampen!* *Hetgeen hij edels gedaan heeft*.

Aanm. 1) Ook bij deze zelfstandig gebruikte woorden kan de naam der stof, der soort, waaruit de hoeveelheid bestaat, in het enkelv. van het mannelijk en onzijdig geslacht de *s* missen, en dan als bijstelling den naam der hoeveelheid in denzelfden naamval worden toegevoegd; bijv.: *veel*, *weinig*, *genoeg wijn*; *meer*, *weinig*, *luttel*, *wat zout*. Volstrekt niet meer in zwang is de genitief van een' soort- of stofnaam, als deze door een adjectief nader bepaald wordt; dus: *veel*, *weinig*, *wat krachtige spijzen*; *meer*, *luttel*, *genoeg nieuw koren*. Vgl. de voorgaande Aanm. — Slechts de onzij-

digo adjectieven in het enkelv. mogen de *s* niet missen ; dus: *veel, meer, weinig, luttel, wat, iets, niets goods.*

A a n m. 2) *Geen*, en voor een' soort- of stofnaam in het meerv. ook *weinig*, kunnen als gewone adjectieven verbogen worden, dus: *weinige lieden; zij heeft geenen zoon.* — Ook *veel* komt in de schrijftaal meermalen in het meerv. verbogen voor; ze is in dit opzicht minder kiesch dan de spreektaal, welke geen bijvoegelijk *veel* kent.

b). In de tweede plaats staan in den partitieven genitief die woorden, welke een aantal voorwerpen van dezelfde soort te kennen geven, waarvan een kleiner aantal wordt afgetrokken, terwijl het regerende woord vermeldt, hoeveel voorwerpen van het geheele aantal er genomen zijn. Het regerende woord is uit den aard der zaak een bepaald of onbepaald telwoord, of een superlatief, of een voornaamwoord, zelfs een substantief als naam eener veelheid. Bijv.: *Een, twee, tien, eenige der medeleden. De oudste mijner broeders. Wie uwer? Iemand onzer. Een gedeelte der vijanden.*

De partitieve genitief, zóó gebruikt, kan nooit tot het regerende woord in de betrekking eener bijstelling komen, doch is vatbaar voor omschrijving met behulp der voorzetsels *van* of *onder*. Bijv.: *Een, twee, meerdere, eenige, ettelijke, een aantal van of onder de medeleden. Wie van of onder u? De oudste van of onder mijne broeders.* — Wordt het aantal voorwerpen, waarvan men er een of meer wil aftrekken, door een verzamelwoord uitgedrukt, dan is de omschrijving met *van* of *uit* een vereischte, bijv.: *Een, eenige, van of uit het leger. Wie uit de bende?*

Als men een meervoudig substantief, dat in den partitieven genitief staat, omdat het of de soort, de

stof, waaruit iets bestaat, of het geheele aantal, waarvan een gedeelte af wordt getrokken, aanduidt, als men zulk een substantief niet wil herhalen, dan komt in plaats hiervan de genitief meerv. van het aanwijzend voornaamwoord *die*, *dat*, namelijk *der*, of zooals gewoonlijk geschreven wordt *er*. Bijv.: *Hebt ge veel menschen gezien? Neen, ik heb er weinig gezien. Heur bloemen, al heeft ze er maer twee, geuren zoet* (v. BEERS). *Hier zijn mijn rundren — kies er twee* (TOLLENS). In de twee eerste voorbeelden wijst *er* terug op eene soort, waaruit een onbepaald of bepaald aantal voorwerpen bestaat (geval *a*), en in het laatste op een aantal voorwerpen, waarvan eenige worden afgenomen (geval *b*). Dien ten gevolge is *er* in de twee eerste voorbeelden niet voor omschrijving vatbaar, doch in het laatste kan men *er* omschrijven met *van die* of *van dezelve* of uitdrukken door het bijwoord *daarvan* (*er van*); dus: *kies er twee* of *kies twee van dezelve* of *kies daar (er) twee van*.

Op een substantief in het enkelvoud behoeft geen woord terug te wijzen; bijv.: *Zoo ge geld hebt, geef me dan wat*.

A a n m. Bij het voornaamwoord *er* of *der* (geval *a*) mag men het regerende woord verzwijgen, wanneer dit het geheel onbepaalde *wat* zou wezen. Bijv.: *Zaagt ge dan geen menschen? Ja, ik zag er wel*. Zeer gewoon is de uilating in de uitdrukking: *daar zijn er (der)*.

In welke gevallen men den genitief door *van* mag omschrijven, is te gelegener plaatse vermeld. Hoewel men aan beide vormen volkomen denzelfden zin hecht, geeft toch het gewone proza der schrijftaal in bepaalde verbindingen de voorkeur aan een van beide. Men houde dan het volgende in het oog:

Volgen twee substantieven achter elkander, dan staat bij voorkeur het tweede in den eigenlijken, het eerste in den omschreven vorm. Bijv. men schrijft liever: *de vloten van de beheerschers der zee*, dan *de vloten der beheerschers der zee* of *van de beheerschers van de zee* of *der beheerschers van de zee*. *Ter bevordering van de staatzucht der Grooten* (STIJL). *In weérwil van des Keizers ongenade* (dez.). *De beschouwing van Neérlands spoedige ontwikkeling* (CONSCIENCE).

Over het algemeen bezigt men van gemeen-zelfstandige naamwoorden, die geen lidwoord voor zich hebben, den omschreven vorm; dus: *De belangen van stad en land*. *Edelmoedigheid van geest*. *Het misbruik van sterken drank*.

Eigennamen hebben den eigenlijken vorm, indien ze voor het regerende woord, maar den omschreven vorm, indien ze daarachter staan. Bijv.: *Tromps heldenmoed* of *de heldenmoed van Tromp*. Slechts van het woord *God* en ettelijke bijbelsche eigennamen, kan de eigenlijke genitief op het regerende woord volgen; bijv.: *De zoon Gods*. *De moeder Gods*. *De psalmen Davids*. *De hope Israëls*.

Eindelijk komt in ons taaleigen de genitief onafhankelijk van een ander rededeel voor als *bijwoordelijke* genitief, dienende om eene bepaling van tijd of wijze te geven. Deze bijwoordelijke genitief bestaat of uit een alleenstaand substantief, of uit een substantief, vergezeld van een adjectief, deelwoord, voornaamwoord, lidwoord. Bijv.: *daags*; *'swinters*; *des zomers*; *eens deels*; *goeds moeds*; *ziender oogen*; *onverrichter zake*; *aller wegen*; *dezer dagen*; *mijns inziens*, *oordeels*; *langzamer hand*, enz.

§ 101.

Over den naamval bij voorzetsels.

De voorzetsels eischen in onze oudere taal den datief bij zich , wanneer ze eene rust *op eene plaats* of eene beweging *van eene plaats uit* aanwezen , en den accusatief , wanneer ze eene beweging *ergens heen* uitdrukten . Tegenwoordig echter is als regel aangenomen , dat alle voorzetsels den accusatief regeren .

Van dezen regel is uitgezonderd : 1) het voorzetsel *te* , hetwelk den datief bij zich eischt , althans daar , waar het met het lidwoord is verbonden (*ten , ter*) ; 2) eene menigte spreekwijzen , in welke de oorspronkelijke naamval bij de voorzetsels heeft stand gehouden ; zoo vindt men den datief nog in : *bij monde ; in gemoede ; in aller ijf ; naderhand ; bovendien ; buitendien ; van goeder hand ; wittermate ; metterdaad* , enz.

Gelijk de eigenlijke voorzetsels , regeren ook andere , van naamwoorden gevormde , de zoogenoemde naamwoordelijke voorzetsels den accusatief ; zooals *trots , spijt , uitgezonderd , niettegenstaande , aangaande , nopens , bezijden* , enz. De beteekenis dezer laatste soort van voorzetsels is duidelijk uit de beteekenis der substantieven , adjectieven of deelwoorden , waarvan ze zijn afgeleid ; daarentegen moet men de kracht der oorspronkelijke voorzetsels opmaken uit het gebruik . Aangezien deze voorzetsels niet alleen in eigenlijken , maar ook in overdrachtelijken zin voorkomen en ze hierdoor aanmerkelijk wijziging hebben ondergaan , zoo worden van de voornaamste de hoofdbeteekenissen hier onder aangegeven .

§ 102.

Over de beteekenis der voorzetsels.

Aan , drukt zoowel eene beweging naar de buiten ;

zijde van een voorwerp uit, als eene rust vlak aan de grens eener ruimte of aan de buitenzijde van een voorwerp. Bij werkwoorden en substantieven, die het begrip eener beweging in zich bevatten, wijst dit voorzetsel aan, dat de beweging op zeker punt gericht is, en dien ten gevolge is het ook geschikt, om in zekere gevallen den datief te omschrijven; bijv.: *aan het werk gaan; de hand aan iemand slaan; aan iets denken; aan eenen vriend schrijven*; zoo ook bij substantieven: *een verzoek aan iemand*, waaronder men in gedachte »gericht» aanvult; *een brief aan eenen vriend; verkoop aan den meestbiedende*. — Bij werkwoorden van rust wijst *aan* op het punt, waarmede iets in onmiddellijke aanraking is; bijv.: *het is, staat, ligt aan het water; zich aan een' stoel vasthouden; dit hing aan een' tak, aan een zijden draadje*. Na adjectieven en substantieven is derhalve het door *aan* geregeerde substantief de naam van het punt, waarmede een ander voorwerp in aanraking is gebracht; bijv.: *schuldig, medeplichtig aan den moord; deel aan iets hebben; gehechtheid, herinnering, aandenken aan zijnen weldoener*. Ten gevolge der verwantschap tusschen »aanraken, raken, treffen, betreffen,» beteekent dit voorzetsel ook zooveel als »wat betreft;» bijv.: *arm aan geld, d. i. »arm, wat geld raakt, betreft;» lam aan den rechter voet; aan één oor doof; behoefte, gebrek aan spijs; wanhoop aan zijn behoud*.

Achter, wijst op een punt in de ruimte (nooit in den tijd), hetwelk onmiddellijk op een ander volgt; bijv.: *hij zat achter mij; werp het achter den trap*.

Beneden, beteekent »op een punt, dat lager is gelegen dan een ander;» bijv. : *beneden de oppervlakte der zee*. Overdrachtelijk is het zooveel als »niet bereikende,» bijv. : *beneden de twaalf jaar*.

Boven, beteekent juist het tegendeel, dus op »een punt, dat hooger is dan een ander,» en overdrachtelijk zooveel als »overtreffende;» bijv. : *boven de deur hangt een uithangbord; boven de twaalf jaar; boven verwachting*.

Binnen, is zooveel als »op een punt van de ruimte (plaatselijk of tijdelijk), welke van alle kanten begrensd is;» bijv. : *binnen deze kamer; binnen de veertien dagen*.

Buiten, beteekent het tegendeel, dus »op een punt van de ruimte, welke aan gene zijde van de grenzen eener begrensde ruimte valt,» bijv. : *buiten het huis; buiten gevaar zich bevinden*. Ook beduidt het in overdrachtelijken zin »met uitzondering van,» als *buitendien*.

Bij, drukt vooreerst eene nabijheid in het algemeen uit, en regeert dan het voorwerp, in welks nabijheid, tegenwoordigheid, kring, iets is of gebracht wordt; of tijdelijk opgevat, eene gebeurtenis, die te gelijker tijd als eene andere voorvalt, bijv. : *bij het vuur zitten; bij eenen vriend een bezoek afleggen; bij iemand aan huis komen; bij een gezelschap behooren; bij zijn gevoelen blijven; eene aanklacht bij de rechtbank; zulks vond bij iedereen bijval, bij iedereen ingang; d. i. »ingang in den kring van iedereen;» aangenaam bij God en menschen; bij nacht reizen, d. i. in den kring van den nacht, gedurende den nacht; hij was nog jong*

bij den dood zijner moeder. — Gelijk nu het begrip van »bij iemand te staan» zeer licht overgaat in dat van »iemand bij te staan,» gelijk dus het woord *bijstand* denzelfden zin heeft als het woord *hulp*, zoo kan ook *bij* beteekenen »met behulp, door middel van.» Het regeert dan den naam van het voorwerp, met welks bijstand of door welks toedoen iets verricht wordt; bijv.: *bij monde van den zaakgelastigde verklaren; bij het licht der maan lezen; bij de wet regelen; bij ondervinding iets weten.* — In eeden en verzekeringen is *bij* op te vatten in den zin van »in bijzijn, ten aanhoore,» als: *bij God en bij de Heiligen zweren.*

Door, duidt aan, dat eene ruimte bij eene plaatshebbende beweging in twee deelen gescheiden wordt. Het van *door* afhangelende voorwerp geeft de ruimte te kennen; bijv.: *de rivier stroomt door de stad; een weg door het veld; door eene opening kruipen.* — Om van een uitgangspunt tot het eindpunt te geraken, moet men zekere ruimte doorloopen, zekeren weg afleggen; deze doorloopen ruimte, deze weg ligt te midden van het uitgangs- en het eindpunt. Overdrachtelijk, wil men van het begin eener handeling tot het einde, het doel komen, dan moet men een' weg doorloopen; deze weg is het middel. Zoo gaat *door* over in den zin van »door middel van» en het geregeerde voorwerp is dan de naam van het middel; bijv.: *iemand door vergif, door sluipmoord ombrengen; door een valsch gerucht bedroog hij ons; zich door zijn gedrag verachtelijk maken; hij liet mij door een' bode weten; door*

deze overwinning werd de zaak beslist. Vermits de persoon of zaak, door middel waarvan iets tot stand is gekomen, vaak beschouwd kan worden als de oorzaak, waardoor iets te weeg wordt gebracht, zoo regeert door bij den lijdenden vorm des werkwoords den naam van een' persoon of zaak, welke oorzaak is van een' toestand. Bijv. : Hij werd door het volk gekozen; door mij opgevoed; door zijnen vader gestraft; door ziekte verhinderd; door den vijand vervolgd.

In, geeft zoowel eene rust of beweging te kennen binnen bepaalde grenzen, als eene beweging, waardoor men eene ruimte, binnen bepaalde grenzen gelegen, bereikt. Ten eerste dus geeft het van *in* afhankelijke woord bij werkwoorden, hetzij die eene beweging binnen zekere grenzen of eene rust beteekenen, de besloten plek of tijdruimte aan, waarbinnen eene handeling voorvalt, bij adjectieven en substantieven den kring, het gebied, waar eene eigenschap zich vertoont; overdrachtelijk verstaat men onder »kring, gebied,» ook het vak. Bijv. : *in eene stad wonen, blijven of zich bewegen, rondwandelen; in zijn geluk verheug ik mij; in een vak bekwaam, ervaren, bedreven zijn; in iets uitmunten; ootmoedigheid bestaat niet in vleijsch, d. i. »is niet begrepen, opgesloten, vervat;» gelukkig in het spel; gelijk in kracht; bekwaamheid in zijn vak; genoeg, vermaak, lust, smaak in de kunst; vorderingen, vooruitgang in kennis; in deze maand; in het jaar 60; in weinig tijds.* — Niet enkel de naam eener tijdruimte wordt door het voorzetsel geregeerd,

maar ook de naam van een' handeling of toestand, waarbij een langer of korter tijd verloopt, zoodat voor zulke substantieven *in* zoo veel beteekent als »terwijl iets plaats heeft of duurt;" bijv. : *in ziekte, in voor- of tegenspoed, altijd is hij geduldig*, d. i. »terwijl hij ziekte, voor- of tegenspoed heeft;" *in zijnen toorn verwenschte hij den verrader; in ernst; in haast; hij liet zich in zijn gesprek eenige woorden ontvallen*. — Ten tweede kan dit voorzetsel eene beweging aanduiden; het geregeerde woord is dan de naam der begrensde plaats, waar men binnen dringt, en aangezien men, om van eene ruimte in eene andere te komen, de eerste met de tweede verwisselt, van de eerste tot de tweede overgaat, staat na *in* ook de naam van een voorwerp, dat ten gevolge van zekere beweging voor een ander in plaats komt. Bijv. : *in huis treden; in de stad kogels schieten; een steen in het water werpen; zand in goud veranderen, doen overgaan; de liefde verkeerde in haat; in vuur, in woede geraken; iets in stukken slaan; een geheel werk in twee boeken verdeelen*.

Jegens, beteekent »ten opzichte van," en verbindt meer bepaaldelijk eene gezindheid van vriendschappelijken aard met het voorwerp, ten opzichte waarvan men zulk eene gezindheid gevoelt. Bijv. : *eerbied jegens zijne ouders; liefde, plicht, welwillendheid jegens den naaste; dankbaar jegens zijnen weldoener; vriendelijk, beleefd, minzaam jegens iedereen*. Niet geheel in onbruik is ook *haat, wrok jegens iemand*.

Met, drukt eene vereeniging, eene gemeenschap uit,

zoodat het van *met* afhankelijke voorwerp den persoon of de zaak noemt, welke als deelgenoot, als partij in het verrichten of ondergaan eener handeling wordt voorgesteld, of wel als een der beide deelen, welke onderling door zekere banden verbonden zijn; bijv.: *met iemand wandelen; iets met wortel en tak uitroeijen; met eenen vreemdeling spreken; met den vijand kampen, strijden; vrede, verdrag, verbond, verbintenis, vereeniging met iemand; oorlog, strijd met een vreemd land; met mij verwant, bekend, vertrouwd; eene eigenschap met een' persoon gemeen hebben; verwisseling met een' ander.* — Dit voorzetsel duidt ook aan, dat zekere eigenschap of toestand terzelfder tijd dat eene handeling voorvalt, aanwezig is, dat zekere omstandigheid eene handeling vergezelt; bijv.: *met kracht werpen; met levensgevaar redde hij den drenkeling; met genoeg, met spijt iets vernemen.* Het kan ook aanwijzen, dat een' voorwerp tegenwoordig is bij het opkomen of het uiten eener gemoedsaandoening en door zijne tegenwoordigheid de aandoening opwekt; bijv.: *met den ongelukkige medelijden, genade hebben, begaan zijn; met ons lot tevreden; met iets spotten, lachen.* Is het afhankelijke voorwerp de naam van een werktuig, dat bij den bewerker eener handeling aanwezig is en door hem als middel tot volvoering zijner handeling kan aangewend worden, zoo gaat dit voorzetsel over in den zin van » door middel van; » bijv.: *met een mes snijden; met het zwaard dooden.* Eene gelijktijdigheid tusschen twee handelingen drukt *met* uit in: *be-*

ginnen , ophouden , eindigen , aanvangen met zijn werk ; met deze verklaring kan ik volstaan.

Na, drukt eene opvolging in den tijd of in de volgorde uit. Bijv. : *na Pinksteren ; na verloop van een jaar ; het eene schip zeilde twee dagen na het andere uit ; na den adel komt de burgerstand ; na zich slepen.* Vgl. *achter*.

Naar, geeft in het algemeen eene richting te kennen. Het door *naar* geregeerde woord noemt dan het punt, waarheen de beweging gericht is of het voorwerp, dat men wenscht te bereiken, te erlangen ; bijv. : *naar Engeland varen , reizen ; naar huis gaan ; naar iets grijpen , streven , trachten , de handen uitstrekken ; naar iemands komst verlangen , haken , hunkeren , reikhalzen , begerig zijn , verlangen hebben.* Het beheerschte woord kan het punt noemen, dat de richting bepaalt ; bijv. : *de toren staat naar het westen gekeerd ; naar den wijzer zien.* Nu kan het voorwerp ook geschikt zijn om de richting, die men in eene handeling moet volgen, aan te geven, om tot richtsnoer of voorbeeld genomen te worden ; dan is dit voorzetsel zoo veel als »volgens, overeenkomstig,» bijv. : *naar zijn geweten handelen ; naar gewoonte ; naar de natuur teekenen ; naar iets zweemen , aarden , smaken ; zich naar het gebruik schikken.* Dewijl *naar* ons doet denken, dat iets »in zekere richting” gelegen is, en de begrippen »in zekere richting” en »naar zekere zijde” soms van gelijke beteekenis zijn (bijv. : *dit huis ligt in de rigting van het Westen of naar de Westzijde*), zoo neemt *naar* nu en dan derr zin aan van »naar zekere zijde, van zekeren kant,

in zeker opzicht,” bijv. : *zwak naar lichaam en geest.*

Om, stelt de ruimte voor, waardoor een punt van alle kanten is ingesloten; het geregeerde woord drukt dan het voorwerp uit, dat zich binnen den kring bevindt; bijv. : *om de stad loopen; om de aarde zeilen; om het vuur zittten.* Overdrachtelijk is *om* zooveel als »omstreeks,” want wat in den kring van een voorwerp is, dat is ook in den omtrek, in de nabijheid daarvan; bijv. : *om de honderd man* (of *bij de honderd man*); *om twee uur.* — Die in den kring, in de nabijheid van een voorwerp wenscht te geraken, doet dit vaak met het doel om het voorwerp te erlangen, te verkrijgen; van daar dat *om* overgaat in den zin van »ter verkrijging van,” en een woord regeert, hetwelk het doel eener handeling uitdrukt; bijv. : *om hulp zenden; om water uitgaan; om brood bedelen; om vergiffenis smeeken, bidden, verzoeken, vragen; om te voor den infinitief.* — Nu kan het doel, dat wij met eene handeling wenschen te bereiken, opgevat worden als de beweegreden, welke ons tot de handeling aanspoort, zoodat *om* niet alleen »ter verkrijging van,” maar ook »uit hoofde van” beteekent, en het beheerschte woord de reden uitdrukt, welke tot de handeling noopt; bijv. : *iemand om zijnen moed bewonderen, om zijn geluk benijden; zich om eene zaak bekommeren, bekreunen; om eene beuzeling twisten, vechten; om den dood eens broeders treuren, jammeren, bedroefd wezen; om dit gezegde lachte hij; wordt ge boos om zulk*

eene aanmerking? Om den gelukkigen aftoop blij wezen; om iets denken. — Eindelijk is dit voorzetsel zooveel als »in afwisseling met, in ruil tegen;» een lichaam toch, hetwelk in zijne beweging een' kring beschrijft, hetwelk, met andere woorden, »zich omkeert, omwentelt,» verandert van voorkomen, verwisselt, als het ware, dit met een ander. Bijv.: *beurt om beurt*, d. i. »de beurt van den een afgewisseld met de beurt van den ander;» *om den ander den bal gooijen; oog om oog en tand om tand; leer om leer.*

Onder, heeft twee, gansch uiteenlopende hoofdbeteekenissen; namelijk:

1) die van »bedekt door een hooger gelegen ruimte of voorwerp,» als: *de kelder strekt zich onder het huis uit; onder den blooten hemel slapen; het land onder water zetten; onder den last gebukt gaan.* Bij overdrachtelijke opvatting kan het geregeerde woord zoowel eene zaak noemen, die bedekt, beschermt, of als een juk, een last, eene taak, iemand wordt opgelegd, als ook een' persoon, die in rang, in macht hooger staat; bijv.: *onder de regering, de heerschappij; onder voorwaarde; onder toezicht; onder den naam; onder voorwendsel; onder geleide; onder den invloed; onder Karel V.*

2) die van »te midden van;» als: *onder al de leerlingen uitmunten; onder onze dichters bekleedt Cats eene eervolle plaats.* Ook dient het tot bepaling van tijd, en beteekent dan zooveel als »gedurende;» bijv.: *onder het lezen opmerken; onder de les; onder weg; overdrach-*

telijk: *onder tranen afscheid nemen*, d. i. »onder het storten van tranen.»

Op, staat zoowel bij woorden, die eene rust, als bij die eene beweging te kennen geven. In het eerste geval wijst het een punt of een gedeelte van eene oppervlakte aan, hetwelk ingenomen is door een voorwerp, dat boven de oppervlakte uitsteekt en tevens die aanraakt. Bijv.: *op een' stoel zitten; op den grond liggen; op aarde leven; op straat leven; op een bed slapen; op den elleboog leunen*; het wijst dus het punt aan, dat tot steunpunt strekt, zoodat het afhankelijke woord een vasten bodem noemt, overdrachtelijk den grond, waarop een feit of gewaarwording rust; als: *op goede gronden beweren; dit berust op eene dwaling; op zijn recht steunen, vertrouwen; op uwe hulp reken ik; hoop, vertrouwen op God; zich op zijne geboorte verheffen, laten voorstaan; op zijne daden roemen, pochen, snoeven, trotsch, hoovaardig, ijdel, prat wezen; hoogmoed, trots op gewaande verdiensten*. Niet slechts een punt of deel van eene vlakke ruimte, maar ook een punt of afdeeling van den tijd wijst op aan; bijv.: *op den eersten dag der maand; op dat oogenblik; op dat pas*; eene tijdsbepaling wordt ook dan er door gegeven, als het geregeerde woord de naam is van een' handeling of toestand, als: *op de jacht; op de vlucht* (d. i. »vluchtende, terwijl men vlucht»); *op sterven liggen*.

In het tweede geval duidt dit voorzetsel aan, dat men eene handeling verricht met den toelag om iets te bereiken, zoodat het beheerschte

woord zeker voorwerp vermeldt, dat men door de handeling poogt te bereiken; in dezen zin is het naauw verwant met *naar* en *om*, nademaal ook deze het doel aanwijzen, waartoe men wil geraken. Evenwel is eene handeling *om iets* meer berekend ter verkrijging van een voorwerp, terwijl men met eene handeling *op iets* slechts het bereiken van een voorwerp beoogt. Bijv.: *op een' haas schieten; op kondschap uitgaan; op een maal noodigen; op avonturen uitgaan; op iets kijken, mikken; op iemand wachten; op een feit denken, verdacht, opmerkzaam, toepasselijk zijn; boos, verbolgen, toornig, kwaad, verbitterd, verliefd op een persoon; verzot, belust, trek op iets; op zeker geval zinspelen, toespeling maken; plan op iets; wraak op den beleediger nemen; aanspraak op belooning maken; op een gezegde antwoorden, aanmerken, zeggen; op een goed voorbeeld wijzen, letten, passen, acht geven; hij schold en vloekte op het noodlot.* — Wegens de verwantschap met *naar*, hetwelk eene richting bepaalt, kan *op* overgaan in den zin van: »in de richting van,» d. i. zooveel als »volgens,» en dus eene overeenkomstigheid uitdrukken; als: *op deze wijze, manier; op zijn Hollandsch* (d. i. »volgens Hollandsch gebruik.»)

Zoowel bij eene rust, als bij eene beweging ergens heen gaat dit voorzetsel den naam eener plaats vooraf, welke hooger is gelegen (of als hooger wordt voorgesteld), dan het standpunt van den spreker; dus: *op het slot wonen; op het stadhuis gaan; op een' boom, een' berg klimmen; hij zit op zijne kamer* (als men van

eene bovenkamer spreekt) en *in zijne kamer* (als aan een benedenvertrek gedacht wordt); *op zekere hoogte staan*; en overdrachtelijk: *op hooge jaren*; *op vergevorderden leeftijd*.

§ 103.

Vervolg.

Over, stelt eene lijn voor, die gevormd wordt, wanneer een voorwerp van punt tot punt, tusschen de beide grenzen van zekere oppervlakte zich beweegt; het geregeerde woord noemt dan het voorwerp, welks oppervlakte doorloopen wordt en hetwelk in vergelijking met het zich bewegende voorwerp lager is gelegen. Bijv.: *over het dak werpen*; *over de brug gaan*; *heerschappij*, *macht*, *gezag*, *opzicht over de slaven*; *heer*, *meester over mij*. Heeft men de oppervlakte eens voorwerps of eener lager gelegen ruimte doorloopen, dan is men aan het einde der lijn, dan heeft men deze achter zich; zoodoende neemt *over* den zin aan van »verder dan, meer dan, aan gene zijde van;» als: *hij is over de grenzen*; *over de rivier*; *over het jaar*; *over eene maand*; *over de tien gulden*. In overdrachtelijken zin beteekent dit voorzetsel ook wel »aangaande, nopens;» immers zegt men overdrachtelijk »zekker onderwerp, zekere zaak doorloopen,» d. i. »van punt tot punt, ten einde toe behandelen,» en *over* wijst juist op het doorloopen eener oppervlakte van de eene grens tot de andere; bijv.: *het gesprek liep over deze aan gelegenheid*; *over iets spreken*, *denken*, *handelen*, *schrijven*, *oordeelen*, *beraadslagen*, *raad*.

II.

plegen ; gesprek , oordeel , gedachte , verhandeling , redevoering , rede , geschrift , gevoelen over eene zaak . Voorts beheerscht dit voorzetsel in den zin van »aangaande ,» na woorden , die eene gemoedsbeweging of gemoedsgesteldheid te kennen geven , den naam van een' persoon of zaak , wie die gemoedsbeweging »aangaat ,» die dus de aanleidende oorzaak voor de aan-doening is , als : zich over eene gebeurtenis verheugen , verblijden , beklagen , ergeren , schamen ; tevreden , knorrig over iets ; over het gemis treuren , weenen , zich bedroeten ; treurig , bedroefd , verdrietig , bezorgd over het lot van zijn vriend ; zich verwonderen , zich verbazen , opgetogen zijn over al dat schoone ; droefheid , rouw , leed , smart over zijn gedrag .

Te , dient vooreerst tot bepaling van de plaats , waar iets is of verricht wordt , als : *te land ; ter zee ; te Rome ; te huis ; ten uwent ; ten hove* ; ook tot bepaling van den tijd wanneer iets gebeurt , vooral zoo deze in uren wordt uitgedrukt ; bijv. : *te (ten) zes uren (ure) komt de zon op ; toen ter tijd ; ten aanhoore* . — Ten tweede drukt het na woorden , waarin het begrip eener beweging ergens heen ligt , eene richting naar zeker punt uit ; als : *ten grave dalen ; te niet doen ; uwe genegenheid te mijwaart* . Na andere woorden geeft *te* de strekking te kennen , die eene verrichting heeft ; bijv. : *ter eere ; ten dienste staan ; te hulp komen ; ten behoeve zijner vrienden deed hij zulks ; dit strekt , verstrekt mij ten waarborg ; alles dient tot opluistering van het feest* . Vgl. *tot* .

Tegen , duidt dien stand of die richting aan , welke

twee voorwerpen ten opzichte van elkaar aan-
nemen, wanneer ze met de voorzijde naar
elkaar toegekeerd zijn, hetzij beide in rust
verkeeren of beide in beweging zijn of een-
van beide in rust en het andere in beweging
is. Bijv. : *tegen den muur leunen ; tegen het
Oosten gekeerd ; tegen iets aanloopen ; tegen een'
persoon spreken , vloeken , schelden , uitvaren ;
tegen den vijand oprukken ; wreed , onbeleefd ,
onheusch tegen zijne minderen wezen .* De be-
weging, welke tegen een voorwerp is gekeerd,
is doorgaans van vijandelijken aard ; als : *tegen
de roovers strijden , kampen , worstelen ; tegen
den vorst zamenspannen , zamenzweren ; haat ,
wrok , argwaan tegen u ; geneesmiddel tegen de
ziekte ; opstand , zonde tegen God ; tegen de
wet ; tegen wil en dank .* — Doch het geeft
niet overal een naderen met vijandelijke be-
doelingen te kennen ; maar ook wel een na-
deren, nabijkomen in het algemeen ; dus : *te-
gen den avond ; tegen 9 uren .* — Na woorden,
die het begrip eener onderlinge vergelijking in
zich bevatten, wijst *tegen* eene gelijkstelling
aan ; bijv. : *tegen goud opwegen ; tegen andere
waren verruilen ; tegen iemand bestand , opge-
wassen zijn .* Deze beteekenis heeft zich ont-
wikkeld uit de voorstelling, dat twee voor-
werpen, die zonder te wijken tegen malkaâr
overstaan, in kracht, in gehalte, gelijk moe-
ten wezen.

Tot, doet ons denken aan eene beweging naar de
grenzen eener uitgebreidheid en het bereiken
dier grenzen ; het afhankelijke woord vermeldt
dus de plaats, welker grens bereikt wordt ;

met andere woorden het punt, dat bereikt wordt, het punt, waar de beweging ophoudt; bijv.: *tot hiertoe en niet verder; van begin tot eind; kom tot mij; het kwam tot dadelijkheden; hij groeit tot een deugniet op; het sloeg tot een ander uiterste over; tot armoede geraken.* — Na woorden, die niet bepaaldelijk een ergens heen gaan of ergens komen beteekenen, drukt dit voorzetsel de richting uit, welke aan eene handeling gegeven wordt, en het afhankelijke woord stelt een voorwerp voor, als het punt, dat men door de handeling wil bereiken; daar nu het punt, hetwelk men wil bereiken, het doel is, waarmede men de handeling onderneemt, duidt *tot* de strekking der handeling aan; bijv.: *tot deelneming uitnoodigen; tot deugd aansporen, aanzetten, vermanen; tot gehoorzaamheid dwingen; tot het kwade verlokken, verleiden, brengen; tot een' stap besluiten, overgaan; beweegreden, grond tot iets; neiging, geneigdheid, overhelling. tot dweeperij; bereidwilligheid tot opoffering; tot wederdienst bereid; tot het volk spreken; eene rede houden; tot God bidden; men verkoos, benoemde, verklaarde, zalfde hem tot vorst; hij neemt u tot getuige; dit strekt u tot eer; zulks dient, is tot uw eigen best.* — Waar dit voorzetsel „ter bereiking van zeker doel” beteekent, kan het verwisseld worden met *te*; inderdaad *tot* is niets anders dan eene versmelting van *toe te*; in zamenstelling met bijwoorden wordt het vervangen door *toe*, dus: *tot iets* of *ergens toe deugen; waartoe strekt dit? hiertoe niet in staat.*

Tusschen, beteekent een *te* midden van twee

punten,” in ruimte of tijd; als: *tusschen Maas en Waal; vrede tusschen de beide partijen; onderscheid, verschil tusschen twee dingen; tusschen Paschen en Pinksteren; tusschen tien en twaalf.*

Uit, duidt eene beweging aan, welke in het binnenste van eene uitgebreidheid begint en zich over de grenzen ervan uitstrekt; het is dus het tegenovergestelde van *in*, bijaldien dit eene beweging te kennen geeft, terwijl *buiten* tegenover *in* staat, waar dit eene rust betekent. Bijv.: *uit de stad gaan; uit het water opstijgen; verlossing, redding uit de handen des vijands; de eene dwaling vloeit uit de andere voort.* Het door *uit* beheerschte woord noemt het uitgangspunt van eene redenering of een gevoel, en voorts de stof, waaruit iets is ontstaan, voortgebracht; als: *zijn gevoel uit de geschiedenis bewijzen, staven; dit blijkt uit uwen brief; uit zijne gebaren kunt gij zijne bedoelingen opmaken; dit bestaat uit twee deelen water; het ontstaan, de schepping der wereld uit niets; een beeld uit hout vervaardigen.* Ook regeert *uit* den naam van een' toestand, waaruit eene handeling voortvloeit en zich laat verklaren; dus: *uit vrees iets doen of laten; uit onverschilligheid zijne zaken verwaarloozen; uit wanhoop zich zelf ombrengen; een leugen uit nood.*

Van, veronderstelt eene beweging, die aan de grens eener uitgebreidheid een' aanvang neemt; het afhankelijke woord drukt de plaats uit, aan welker grens de beweging begint, het punt, dat men verlaat; bijv.: *van begin tot eind; van wal steken; van land afvaren; van de*

Duitsche grenzen komen ; van iemand scheiden ; van eene daad afhouden , aflaten , afzien , zich onthouden ; een' ongelukkige van de doodstraf redden , verlossen , bevrijden , doch iemand uit den kerker redden ; iemand van de verplichting ontslaan , doch uit de boeijen ontslaan ; een' persoon van zijne verplichting ontheffen ; van smetten reinigen , zuiveren ; afkeer , afschuw van verraad hebben ; de afval der onderdanen van hunnen vorst ; vrij , los , rein , warsch van de wereld ; van dag tot dag ; van of uit eene ziekte genezen , herstellen. Het beheerschte woord kan ook eene hoedanigheid noemen en den toestand vermelden , dien men verlaat , met een' anderen verwisselt , als : *van arm rijk worden ; van slaaf vrij maken.* — Verder duidt dit voorzetsel eene afkomst aan , hetzij daarvan de naam eener plaats van waar , of een' persoon of zaak waarvan , iets afkomstig is , afhangt ; als : *die van Nijmegen ; van zijne ouders ontving , kreeg hij een geschenk ; vraag , verzoek , eisch , vorder , verlang , begeer hulp van uwen vriend.* Het regeert ook den naam der stof , waaruit iets bestaat , waarvan als het ware zeker deel genomen is ; bijv. : *eene kroon van goud ; een lepel van zilver ; een beeld van hout ; vol van ongerechtigheid ; verzadiging van genot ; van iets voorzien zijn , overvloeijen , wemelen.* De twee laatstgemelde beteekenissen worden met geringe wijziging zóó , dat *van* geschikt is om den genitief te omschrijven ; want in de eerste beteekenis , die van afkomst , komt *van* in kracht den genitief van afkomst en bezit nabij , en in de tweede , ter aanduiding

van de stof, is het zeer naauw verwant met het begrip van den partitieven genitief. Dit laatste begrip heeft het ook in tijdsbepalingen, als *van daag*, d. i. »in een of ander gedeelte van dezen dag;» *van de week*, d. i. »op een' der dagen dezer week;» *van nacht*; *van mijn leven*, d. i. »in eenig tijdperk van mijn leven.» Opmerkelijk is de aanwending van dit voorzetsel in zegswijzen, als: *een beest van een kerel*; *een duivel van een mensch*; waar *kerel*, *mensch* het geslachtsbegrip uitdrukken, waarvan zeker onderdeel, zekere bijzondere soort genomen is; in dit geval behandelt men een begrip voor een geslacht van wezens als een stofbegrip. Zoo laat het zich ook verklaren, dat dit voorzetsel dienen kan tot bepaling van het wezen eens persoons of eener zaak, als: *een man van moed*, *van eer*, *van karakter*, *van invloed*; *eene zaak van gewicht*, *van belang*; *een leven van onrust en moeite*; in deze voorbeelden toch is het afhankelijke woord als het ware de stof, waaruit de personen of zaken bestaan, met andere woorden het hoofdbestanddeel, de grondtrek van hun wezen. — Doch *van* geeft niet alleen de afkomst, den oorsprong van een voorwerp aan, maar ook den oorsprong, de natuurlijke oorzaak van een' toestand, zoodat het den naam van datgene voorafgaat, hetwelk den toestand te weeg brengt, hetzij zaak of persoon; zoo is het verwant met *door*; als: *van koude en gebrek omkomen*; *hij stierf van verdriet*; *van vreugde weenen*; *moede van het werk*; *rood van toorn*; *bleek van schrik*; *ziek van hartzeer*; *van goud schitteren*; *het riet*

wordt van den wind bewogen. — Ook na woorden, die eene gewaarwording des geestes of eene uiting van gedachten uitdrukken, wijst dit voorzetsel op den persoon of de zaak, welke tot die gewaarwording of uiting aanleiding geven, als: *van eenen vriend of eene gebeurtenis spreken, vertellen, zwijgen, denken, droomen, hooren, vernemen, melding, gewag maken.* In: *iemand van verraad beschuldigen, betichten*, noemt het substantief een feit, waaruit de handeling van den beschuldiger voortvloeit, met andere woorden een feit, dat het beschuldigen ten gevolge heeft. — Eindelijk kan een substantief, hetwelk eene eigenschap aanduidt, in verband met *van* aanduiden, in hoeverre eene eigenschap wordt toegekend; het voorzetsel heeft dan den zin van »op het punt van, wat betreft;» bijv.: *goed van hart; kwaad van inborst; ruw, week van aard; schoon van gezicht; oud, jong van jaren; klein, groot van gestalte; onbesproken, onberispelijk van gedrag.* Deze overdrachtelijke beteekenis »op het punt van, wat betreft» heeft zich ontwikkeld uit de plaatselijke beteekenis, bijv. in: *van den kant, van de zijde; vgl. naar* in de laatste beteekenis.

Voor, stelt de ruimte voor, welke zich bevindt aan die zijde van een voorwerp, welke naar het gelaat des sprekers is toegekeerd; het is in plaatselijke opvatting het tegendeel van *achter*, in tijdelijke dat van *na*; het geregeerde woord is het voorwerp, dat in onze voorstelling volgt op de ruimte, door *voor* aangeduid; als: *voor de poort staan; voor het huis is een*

tuin ; vóór den 1sten dezer maand ; vóór den winter ; vóór veertien dagen. Nu gebeurt het niet zelden, dat een voorwerp voor een ander staat, ten einde dit te bedekken, te beschermen; van daar dat *voor* geleidelijk overgaat in den zin van: »ter bescherming, ten voordeele, ten behoefte;» bijv. : *voor vrijheid en vaderland strijden, worstelen; voor een' ander in de bres springen, zich opofferen; de zorg voor het huisgezin; de bede voor zijn heil; voor iemand borg staan; voor u zal ik het doen.* In dezen zin van »ten behoefte, ten opzichte van» is het voorzetsel zeer geschikt om den datief te vervangen bij adjectieven en substantieven, die een voordeel, gunst, genoeg, bruikbaarheid en het tegendeel te kennen geven, als : *nuttig, schadelijk, voordeelig, aangenaam, treurig, belangrijk, gevaarlijk, toegankelijk voor een ieder; de belangrijkheid dezer tijding voor mij; verlies voor het land; zoo ook na de adjectieven, vergezeld van te en genoeg, als : te zwaar voor u; goed genoeg voor een' slaaf.* De eigenschap, die ten opzichte van zeker punt, dus in zeker opzicht wordt toegekend, geldt alleen als men dit zeker punt in aanmerking neemt, anders niet; dus is *voor* zooveel als »in zooverre betreft» in : *hij is voor een' man van zijn stand zeer beschaafd; nog vlug voor zijn leeftijd; ik voor mij.* — Het voorwerp, ten behoefte waarvan men iets verricht, kan ook opgevat worden als de oorzaak, waarom men iets verricht, zoodat het voorzetsel dan zooveel is als »wegens;» bijv. : *iemand voor zijne weldaden dankbaar,*

erkentelijk wezen , danken ; voor een misdrijf straf ondergaan ; boete doen ; hij beloont u voor de bewezene diensten . Van den anderen kant kan het voorwerp , ten behoeve , om wille waarvan men zich tot eene handeling laat bewegen , beschouwd worden als het doel der handeling , in zooverre de handeling ten behoeve van dit voorwerp strekt ; zoo duidt voor eene bestemming aan ; als : hij deugt niet voor (of tot) soldaat ; waar dient dit voor ? geschikt , ongeschikt , bekwaam voor eene betrekking zijn ; zijne geschiktheid , bekwaamheid voor dit ambt betwijfel ik niet ; dit geschenk is voor u bestemd ; een geneesmiddel voor de koorts . — Uit de eerste plaatselijke beteekenis van dit voorzetsel ontwikkelde zich , behalve die van »ter bescherming» enz. , nog eene andere . Het voorwerp , waar men voor staat , waarheen men het ge- laat gekeerd houdt , kan zekere aandoening opwekken , of zekere handeling , uit eene ge- waarwording voortspruitende , veroorzaken . In dit geval beteekent voor »in het aangezicht , ten aanzien van ;» als : voor een spookgestalte schrikken , sidderen , beven ; voor weêrwraak vreezen , duchten , bang zijn ; voor den vijand vluchten , vlieden , zwichten , wijken , onderdoen ; hoed u , wacht u voor den vleijer ; hij waar- schuwde mij daarvoor ; achting , eerbied , ontzag , genegenheid , vriendschap voor iemand koesteren ; geestdrift voor de goede zaak ; veilig , gerust voor eene overrompeling . — Uit de beteekenis »ten behoeve van» laat zich afleiden die van »in plaats , in ruiling van ;» immers bestaat de handeling , welke men te iemands gunste

doet daarin, dat men zijne plaats vervult; bijv. : *voor iemand optreden; voor dit woord moet ge een ander kiezen; voor geld koopen, verkoopen; hij eet voor twee.* Wat in plaats van iets anders komen, daarmee geruild worden kan, staat in waarde hiermede gelijk, en dus vermag dit voorzetsel een »gelijkstaan met iets" uit te drukken en met *als* verwant te worden; als : *iemand voor een' vreemdeling houden, aanzien; een schertsend gezegde voor (of als) ernst opnemen; het weinige voor lief nemen; men erkende hem voor (of als) wettig koning.*

Hoofdstuk VII.

Het werkwoord en zijn geslachten.

Het werkwoord heeft tweeërlei geslacht, namelijk een bedrijvend of actief, en een lijdend of passief geslacht (vgl. § 49).

§ 104.

Bedrijvend geslacht.

Een werkwoord van het bedrijvend geslacht is naar zijne beteekenis transitief of intransitief (zie § 49). Sommige mogen zoowel transitief als intransitief gebruikt worden, bijv. : *hij genas van eene ziekte en de geneesheer genas hem. Zoo ook breken, slaan, koken, heeten, eindigen, enz.* Daar zijn ook andere, welke uit hun aard intransitief zijn, doch in bepaalde verbindingen eene transitieve beteekenis krijgen, bijv. : *een' zachten dood sterven; eene groote rol spelen; een duren eed zweren; heete tranen weenen, enz.* Vgl. § 97, D.

Ook zijn er, die uitsluitend intransitief zijn, als : *blijven, komen, worden, zijn, schijnen, enz.*

§ 105.

Reflexieve werkwoorden.

Reflexief of terugwerkend in eigenlijken zin heet een transitief werkwoord, als de werking op het subject zelve terug gaat, bijv.: *ik schaam mij; hij wast zich* (zie § 49). Oneigenlijk reflexief heet een transitief werkwoord, als het den accusatief regeert van de zaak, waarop de handeling overgaat, en den datief van het reflexief voornaamwoord; bijv.: *ik verbeeld mij iets; hij doet zich geweld aan.*

Elk transitief werkwoord kan reflexief aangewend worden, doch er zijn reflexieven, die niet anders dan als zoodanig voorkomen, als: *zich schamen, zich beroemen, zich vergissen, zich spoeden, zich bezinnen*, enz. Dezulke heeten *noodzakelijk* reflexieve werkwoorden.

Enige weinige werkwoorden kunnen in dezelfde beteekenis met of zonder reflexief voornaamwoord gebezigd worden, als: *hij bukte zich of bukte om den slag te ontwijken.*

§ 106.

Lijdend geslacht.

Van het lijdend of passief geslacht des werkwoords bezit onze taal slechts éénen vorm, namelijk het Verleden Deelwoord; de overige vormen drukken wij door middel van omschrijving uit, gelijk in § 50 geleerd is.

A a n m. In navolging van andere talen heeft men den lijdenden vorm van den 3^{de}m pers. enk. en meerv. willen weêrgeven door een reflexieven vorm, als: *Hunne woningen verfraaiden zich* (v. LENNEP). *De grond herbouwde zich* (BILDERDIJK). Zulke voorbeelden zijn echter in onze taal hoogst zeldzaam. Iets anders zijn ge-

zegden als deze: *de zaak zal zich later wel ophelderen*, waar »de zaak” als het ware van zelve de opheldering zal geven; evenmin is te vergelijken een gezegde als dit: *de zaak laat zich gemakkelijk verklaren*, waar in den infinitief »verklaren” eene passieve beteekenis ligt opgesloten en niet in de verbinding van »verklaren” met het reflexief.

De infinitief namelijk van den bedrijvenden vorm der transitieve werkwoorden kan in sommige gevallen de beteekenis erlangen van den lijdenden vorm:

1) Wanneer de infinitief van een transitief werkwoord afhangt van de werkwoorden *laten*, *doen*, *zien*, *hooren*; de persoon, van wien de handeling des infinitiefs uitgaat, wordt, even als bij den werkelijken passiefvorm, door het voorzetsel *door* aangegeven. Bijv.: *Men liet (of deed) hem door sluipmoordenaars ombrengen. Ik hoorde door uwen vriend een lied zingen. Wij zagen den boom vellen. De zaak laat zich hierdoor verklaren.* Doch de infinitief behoeft niet altijd na gemelde woorden in passieven zin genomen te worden; hij behoudt den bedrijvenden zin bijv. in: *Men liet den sluipmoordenaar den moord volvoeren. Ik hoorde uwen vriend een lied zingen. Wij zagen den houthakker den boom vellen.*

2) Wanneer de infinitief van een transitief werkwoord, die door *te* is voorafgegaan, den zin aanneemt van een substantief, en wel 1) bij adjectieven, om de zaak te noemen, waartoe zich iets laat gebruiken of ten opzichte waarvan zekere goede of slechte eigenschap geldt, en 2) bij werkwoorden, die een’ toestand uitdrukken, om aan te duiden, waartoe iets strekt, bestemd is, aanleiding geeft. Bijv.: *dit is goed te eten; gemakkelijk te zien, te zeggen; onmogelijk te raden; aangenaam te hooren; zij is te be-*

*klagen; het blijft te wenschen; het valt niet te ontken-
nen; dit zal te bezien staan.* — Gelijk de infinitief,
voorafgegaan van *te*, eigenlijk als substantief staat en
zodoende den passieven zin in zich bevat, heeft hij
dien ook in den genitief in zamenstelling met *waar-
dig, waard*, bijv.: *achtenswaardig*, d. i. »der ach-
ting waardig;» *behartigenswaard*, d. i. »der beharti-
ging waard.»

Hoofdstuk VIII.

De wijzen des werkwoords.

§ 107.

Indicatief.

De indicatief staat in 't algemeen daar, waar iets
buiten twijfel uitgesproken en als werkelijk bestaande
voorgesteld of verondersteld wordt. Bijv.: *De mensch
wikt, God beschikt. Het was gisteren een stormachtige
dag. Wat zal er gebeuren? Zoo ik kan, zal ik
komen.*

§ 108.

Conjunctief.

De conjunctief staat over 't algemeen daar, waar
iets als *wenschelijk* of als *mogelijk* wordt voorgesteld.
Bijv.: *God behoede u!* is een wensch, die ook zóó
zou kunnen uitgedrukt worden: »ik wensch Gods
hoede over u;» de conjunctief, zóó aangewend, heet
optatief. — De conjunctief kan ook eene mogelijk-
heid uitdrukken, als in: *hoe het ook zij*, hetgeen
met andere woorden is: »het is mogelijk zoo, moge-
lijk anders.»

In beide beteekenissen kan de conjunctief omschre-
ven worden met behulp van *mogen*, bijv.: *God moge*

u behoeden, en Hoe het ook zijn mag of moge. Hoort, maagd en knaap! hoe laat het zij, Wie kloppen moegt, ontsluit (TOLLENS).

Een wensch kan zoowel door den Tegenwoordigen als door den Verleden Tijd van den optatief uitgedrukt worden; de eerste staat daar, waar men de vervulling van den wensch mag verwachten; bijv.: *Uw wil geschiede! Moogt ge gelukkig wezen. Dit zij eindelijk genoeg voor eene proeve (STIJL). Zwaarder straffe treffe u 't hoofd! (TOLLENS).* — De Verleden Tijd staat daar, waar men het tegendeel wenscht van een' bestaanden toestand; bijv.: *O, ware hij maar hier! of mocht hij maar hier zijn! Och, of ik voor hem gestorvan ware! Mogten wij welhaast hetzelfde kunnen doen (V. D. PALM). ó Mijn boezem! kost gy schreien! Neen, gy kunt het niet, ó neen (BILD).*

De conjunctief kan ook gebezigd worden in zinnen, waarin zeker feit van eene voorwaarde afhankelijk wordt voorgesteld, doch dan uitsluitend in den Verleden Tijd, hetzij in den gewonen of in den omschreven vorm. Bijv.: *Had hij de lessen zijner ouders opgevolgd, het ware hem beter gegaan of het zou hem beter gegaan zijn. Bragt een ander haer het schrikkelyk nieuws, ach, zy stierve er zeker van (CONSC).*

De aard van den conjunctief brengt van zelf met zich, dat hij vatbaar is voor omschrijving, en als regel kan gelden, dat alleen daar werkelijk een conjunctief in onze taal vereischt wordt, waar de omschrijving, hetzij met *mogen*, hetzij met *zoude*, mogelijk is, om het even of de conjunctief in een' eenvoudigen, dan of hij in een zamengestelden volzin voorkomt. Bijv.: *God geve, dat hij (de leeftocht) strekke tot ons een uitkomst wacht! (TOLLENS) en God geev' dat ze (de boot) eenmaal ons te stá zal mogen*

komen! (dez.); in het eerste voorbeeld zou *strekke* kunnen omschreven worden door *mag* of *moge strekken*, gelijk in het tweede de omschrijving werkelijk plaats heeft.

Wijders laat onze taal het gebruik van den conjunctief toe in afhankelijke zinsneden, bijaldien de hoofdzin een der werkwoorden *hopen*, *wenschen*, *begeren*, *verlangen*, *willen*; *verzoeken*, *bidden*, *smeecken*; *bevelen*; *zorgen*, *waken*, en dergelijke bevat. Aldus: *Ik hoop, dat hij geneze. Ik begeer niet anders dan dat ik het gezantschap te gemoet moge gaan* (V. LENNEP). *Draag zorg dat hem niets ontbreke* (dez.). *Wenscht gij 't in waarheid, dat zijn hand Het zegel vasthechte aan uw wetten?* (TOLLENS). *Zoo wil dan hier 't gebruik en 't regt, Dat zich de heer buig' voor den knecht* (dez.). *Bid! bidt dat God u bijstand biede!* (dez.). *O, vurig had ik dag en nacht, Dat Isrels God u mogt bewaren* (dez.). *Ik beveel u dat gy zelf die boerin aen de deure werpet* (CONSCIENCE). — Bij *hopen*, *wenschen*, *begeren*, *willen*, *bevelen* en dergelijke geeft de spreektaal de voorkeur aan de omschrijving met *zullen* boven die met *mogen* en den eigenlijken conjunctiefvorm; dus: *ik hoop, wensch, dat hij genezen zal; ik hoopte, wenschte, dat hij genezen zoude; hij wil, beveelt, dat men hem zal gehoorzamen, hij wilde, beval, dat men hem zou gehoorzamen.* Wijl nu met *zullen* de Toekomstige Tijd wordt omschreven, en de Toekom. T. in ons taaleigen ook door den Tegenw. Tijd van den indicatief kan uitgedrukt worden, (§ 118) zoo kan ook na genoemde werkwoorden de Teg. T. in den zin van den Toek. T. volgen, dus: *ik hoop, wensch, dat hij geneest = genezen zal.* — Bij *zorgen*, *waken* en dergelijke bezigt men in het spreken uitsluitend den indicatief.

B = Brill p. 68
v. E. g. u. haede
1911

haelen
nech

Af te keuren is het gebruik van den conjunctief in de volgende gevallen, hoewel men hier en daar voorbeelden er van aantreft :

1) In afhankelijke vragen, als : *Vraagt aan elk die u heeft platgetreén, Wat Britten weérstand zij (Bild.)*.

2) Na de voegwoorden *eer (dat), vóór (dat), tot (dat)*, zoo men op een feit doelt hetwelk in de toekomst verwacht wordt; dus : *Wees getroost in uw lot, tot dat er een betere tijd kome.*

Aanm. In beide gevallen is de conjunctief misplaatst; want naar den geest onzer taal beteekent *vraagt, wat Britten weérstand zij* zooveel als *vraagt, wat B. weérstand moge zijn*, en dit ligt volstrekt niet in de bedoeling van den spreker. In het tweede geval stelt men als grens een toekomstig feit; ofschoon nu de toekomst altijd onzeker is, drukt toch onze taal nimmer iets toekomstigs door den conjunctief, als wijze der mogelijkheid, uit, maar of door *zullen* of door den Teg. T. van den indicatief; onze taal eischt dus : *tot dat er een betere tijd zal komen of komt.*

Welke andere voegwoorden uit hun aard den conjunctief vereischen of dulden, zal aangegeven worden bij de behandeling der verschillende soorten van zamengestelde volzinnen (§ 130—134).

§ 109.

Imperatief.

De imperatief staat daar, waar de sprekende persoon een' handeling of toestand voor den aangesproken persoon noodig of nuttig oordeelt; het is dus de Wijze om te bevelen of te vermanen, en, in verband met eene ontkenning, om te verbieden of af te raden.

In den imperatief bestaat slechts een eigenlijke vorm

voor den 2^{den} persoon, zoodat de 1ste en 3de pers. door omschrijving moeten uitgedrukt worden.

Behelst de imperatief een bevel, dan omschrijft men den 3^{den} pers. met *moeten*; dus: enk. *neem*, *hij moet nemen*; meerv. *neemt*, *zij moeten nemen*.

Behelst daarentegen de imperatief eene vermaning, eene aansporing, dan dient *laten* of de conjunctief ter omschrijving; de vermaning of aansporing drukt men in de 3 personen aldus uit: *laat ik gaan*, *ga*, *laat hij gaan* of *hij ga*; *laten wij gaan* of *gaan wij*, *gaat*, *laten zij gaan*. Bijv.: *Maar laat ik mij niet over hem beklagen* (v. LENNEP). — *Doe dat, mijn vriend*. — *Laat hy my nooit onder de oogen komen* (BEETS). *En laat men met allen spoed welriekende kruiden plukken* (v. LENNEP). *Hij ga en neem' mijn moederzegen mede* (v. BEERS). — *Laten wij het gezegde nog wat ophelderen* (STIJL). *6 Laten wy dit drietal Englen in onze armen strenglen* (BILD). *Laten wy het bekennen* (BEETS). *Spreeken wy liever van zoete herinneringen* (CONSC.). *Keert weer, verdoolden!* (TOLLENS). — *Laten zij dit bedenken*.

A a n m. In *laat ik*, *laat hij*, enz. is *laat*, voor *late*, de 1ste en 3de pers. enk., en *laten* de 1ste en 3de pers. meerv. van den conjunctief van *laten*, hetwelk eertijds ook »doen» beteekende. — Er zijn schrijvers, die deze personen op eene andere wijze omschrijven, namelijk door van het werkwoord *laten*, in den zin van »toelaten» den 2^{den} pers. enk. en meerv. aan te wenden en daarvan een woord in den acc. met het hierbij behoorend gezegde in den infinitief te laten afhangen, bijv.: *Laat mij gaan*. *Kom, laet ons liever spoed maken* (CONSC.). *Kom, Wolfert, laat ons vrienden wezen* (TOLLENS). Deze laatste manier van omschrijving is in de schrijftaal alles behalve zeldzaam, hoewel de spreektaal beide wijzen van uitdrukking scherp onderscheidt;

hierin toch beteekent *laat mij, laat ons gaan* zooveel als *sta toe, dat ik ga, staat toe dat wij gaan*, maar *laat ik gaan, laten wij gaan* is eene aansporing, eene vermaning, welke men tot zich zelven richt.

In stede van den imperatief wendt men somwijlen bij een bevel of verbod den infinitief aan; als: *Goed werken! Nog niet heengaan!*

Ook het Verleden Deelwoord kan bij een bevel of aansporing den imperatief vervangen, bijv.: *Opgelet! — Moed gevat! — Spoedig! de paarden in den draf gezet en hem ingehaald!* (v. LENNER). *Ontziet geen arbeid, geen gevaar . . . . Nog eens de krachten ingespannen* (TOLLENS).

§ 110.

Infinitief.

De infinitieven drukken alle betrekkingen van het werkwoord uit, behalve den persoon.

Verliest een infinitief daarenboven het vermogen om bij een' handeling of toestand de tijdsbetrekking aan te geven, dan is zoo'n infinitief geheel en al een substantief geworden.

Zulk een infinitief, als substantief gebezigd, wordt in allen deele als een substantief behandeld, neemt verbuiging aan, heeft dezelfde regering als de substantieven, en kan een lidwoord of andere bepalende woorden voor zich krijgen. Bijv.: *in uw laatste schrijven; bezienswaardig; het verlichten uwer taak.*

Zelfs zijn dergelijke infinitieven vatbaar om een meervoud aan te nemen, bijv.: *de vermoedens*; echter is van de meeste het meervoud niet in gebruik, dewijl ze abstracte begrippen uitdrukken en deze het meervoud missen; zie § 79.

Waar de infinitief niet als substantief staat, hangt

hij af van een ander bestanddeel des volzins. Enkel in hartstochtelijke, levendige taal, namelijk bij een kortaf uitgesproken bevel of verbod, alsmede bij eene vraag, die men met verbazing uit, kan een onafhankelijke infinitief voorkomen, bijv.: »*Hem verlaten?*» riep zy uit »*hem vergeten, omdat hy blind en ongelukkig is voor zyn leven?* (CONSC.). »*Ik leven!* (zucht de maagd, uit 'tinnigst van heur ziel:.) »*Ik leven aan dit strand; als Strumons krijgsheld viel!* (BILD.). — Vgl. ook de vorige §.

De gevallen, waarin de afhankelijke infinitief voorkomt, hetzij zonder, hetzij met voorzetsel, worden hier afzonderlijk behandeld.

§ 111.

Infinitief zonder voorzetsel.

Een infinitief, welke het subject der rede uitmaakt, komt met of zonder *te* voor; dus *werken* of *te werken is de plicht van een ieder. Stroopen staat ook niemand vrij* (TOLLENS).

Doch als de infinitief bij wijze van bijstelling achter een' volzin geplaatst is, waarvan hij het eigenlijke subject uitmaakt, dan pleegt men *te* er voor te voegen; bijv.: *het betaamt u te zwijgen*. Hier is *te zwijgen* het eigenlijke subject van de zinsnede *het betaamt u*, en *het* is slechts het grammatisch subject, een onbepaald gelaten subject, dat eerst door het bij wijze van bijstelling volgende *te zwijgen* bepaald wordt. Zoo ook: *Het valt ligter den diepen rouw, de algemeene ontsteltenis te beseffen, dan uit te drukken* (STIJL). *Weet gij wat het zegt, den wolf in zijn hol te beledigen?* (v. LENNEP). *Maar wien gelukt het licht, dien toovertoon te treffen* (BILD.). *o, 't Is wel deerlijk, weg te kwijnen in 's levens lente* (TOLLENS).

Een infinitief, welke de plaats van het object der rede bekleedt, neemt *te* voor zich; bijv.: *ik draag u op hiervoor te zorgen*, d. i. »ik draag u de zorg hiervoor op.» — *Te* gaat dus den infinitief vooraf, welke als accusatief afhangt van een ander werkwoord, behalve bij:

1) de werkwoorden *kunnen*, *mogen*, *moeten*, *durven*, *willen*, *zullen*; dus: *ik kan, mag, moet, durf, wil, zal spreken*.

2) bij *doen* en *laten*; dus: *dit doet me vreezen; laat hem wegbrengen*.

3) bij *zien*, *hooren* en *voelen*, als: *hij zag den boom vellen; zij hoorden een lied zingen; ik voel mijn bloed koken*.

4) bij *leeren* en *helpen*, als: *ik leer lezen; wie hielp hem zijn werk afmaken?* — Heeft *leeren* de beteekenis van »door leering overtuigen, overreden, bewegen,» dan kan er een infinitief met *te* van afhangen, bijv.: *de ondervinding heeft me geleerd nooit meer eene zaak naar den schijn te beoordeelen*.

Voorts mist de infinitief het voorzetsel bij de werkwoorden *komen* en *gaan*, als: *hij kwam ons vragen; ga slapen*.

A a n m. Na *komen* neemt in enkele gevallen, bijv.: *hij kwam te sterven*, de infinitief *te* voor zich; doch hier is de infinitief op te vatten als een substantief en *te* als voorzetsel in den zin van *tot, aan*. *Hij kwam te sterven* is met andere woorden »hij kwam tot, aan zijn levenseinde,» gelijk men ook zegt *de zaak loopt ten einde*. In *dit voorwerp komt zóó te staan*, is *komt te staan* zooveel als »komt in zoo'n stand,» of »krijgt zoo'n stand.» Dus ook: *men kwam te weten*.

Waar de infinitief de plaats inneemt van een attriboot of gezegde bij werkwoorden, die een' dubbelen

nominatief vorderen , is de voorvoeging van *te* noodzakelijk , behalve bij *blijven* en *heeten* ; dus : *gij schijnt hem niet te kennen ; dat blijkt onwaar te wezen ; doch : Wij bleven nog lang over die aangelegenheid spreken. Dit heet de spotternij wat ver drijven* (v. LENNEP).

§ 112.

Infinitief met te.

De infinitief neemt *te* voor zich :

I. Na alle transitieve werkwoorden , behalve de boven (§ 111) genoemde , waar hij de plaats van het object bekleedt. Bijv. : *Ik denk , hoop , begeer te schrijven. Het kind begint te loopen. Ik beken gedwaald te hebben. Maar de knaap — veinsde hem niet te hooren* (v. LENNEP). *Aquilius kon niet nalaten te glimlachen* (dez.). *Ze zweren , op het puin te sterven* (TOLLENS). In al deze voorbeelden staat de infinitief als object en zou uitgedrukt kunnen worden door een substantief in den accusatief ; zoo staat *ik beken gedwaald te hebben* gelijk met : »ik beken mijne dwaling ,” of — wil men de tijdsbetrekking juist weergeven , — »ik beken , dat ik gedwaald heb.”

Het onderscheid tusschen het substantief in den accusatief en den infinitief ligt alleen hierin , dat de laatste de tijdsbetrekking nauwkeurig aangeeft , het eerste niet. — Niet zelden maakt de infinitief als object de bijstelling uit van het onbepaalde *het* ; bijv. : *Hij achtte het raadzaam te vertrekken* , d. i. »hij achtte het vertrek raadzaam.”

Niet enkel bij werkwoorden , maar ook bij adjectieven , die den accusatief regeren (§ 98) , kan de infinitief met *te* een substantief in den accusatief vervangen , bijv. : *Hij is waardig betreurd te worden* , d. i. »hij is waardig dat hij betreurd wordt” en »hij

is het betreuren waardig." Aldus ook: *Ik ben mij niet bewust iets kwaads gedaan te hebben*, d. i. ik ben mij geen kwade daad bewust." *Is hij gewoon zóó te handelen?*

II. Ook van intransitieve werkwoorden kan een infinitief met *te* afhangen, en wel in dier voege, dat hij een substantief met voorafgaand voorzetsel vervangt. Vooreerst na werkwoorden, die eene gemoedsaandoening te kennen geven, staat de infinitief met *te* om de oorzaak van, de aanleiding tot de gemoedsaandoening te vermelden; in dit geval vervangt *te* met den infinitief, een substantief met het voorzetsel *over*; bijv.: *Ik schaam me dit gedaan te hebben*, is zooveel als: »ik schaam me over deze daad." Aldus ook: *ik verheug me, ben blijde u te zien*. — Bij dergelijke intransitieve werkwoorden, heeft de infinitief met *te* dezelfde beteekenis als een afhankelijke zin met *dat*; immers: *ik schaam me dit gedaan te hebben* kan men ook zóó uitdrukken: *ik schaam me, dat ik dit gedaan heb*. Na verscheiden andere intransitieve werkwoorden, behalve de reeds genoemde, doet de infinitief met *te* dezelfde dienst als een afhankelijke zin met *dat*, als in *oppassen, zich wachten, zich hoeden, zich haasten, zich verwaardigen*. Bijv.: *Pas op een woord meer op dien toon te zeggen* (v. LENNEP). *Wacht u wel den leeuw te wekken. Ik haast me u dit te melden. Hij verwaardigde zich niet hierop te antwoorden*. — Nog zijn er ettelijke intransitieve werkwoorden, die om een volledig begrip uit te drukken, eenen infinitief met *te* bij zich vorderen, zonder dat deze in een' afhankelijken zin met *dat* kan omgezet worden of in een substantief met voorafgaand voorzetsel; zulke werkwoorden zijn *behooren*], *dienen* (in den zin van »behooren"), *behoeven*; als:

Hij behoorde , diende zulks te weten. Gij behoeft mij dat niet te zeggen.

III. *Te staat voor den infinitief, na werkwoorden zoowel als na substantieven en adjectieven, om uit te drukken, dat de handeling in den infinitief opgesloten, mogelijk of noodzakelijk is. Bijv.: Hebt ge iets te lezen? Dat is niet te gelooven. Hij vond iets te eten. Op onzen bodem, zoo voordeelig, zoo gemakkelijk te verdedigen (v. D. PALM). Hier valt geen listige staatkunde te ontmaskeren (dez.). Ik heb niet veel te zeggen (BRETS). Deze ophelderingen, waar weinig op viel aan te merken (v. LENNEP). Er was geen uitkomst op te sporen (TOLLENS). Nog heeft de naneef zich te schamen, Om vaadren van zoo laf een aard (dez.).*

IV. Bij de werkwoorden *staan, zitten en liggen* heeft de infinitief (doch uitsluitend in den Tegenw. Tijd) denzelfden zin als een Tegenwoordig Deelwoord; bijv.: *Hij stond te praten of pratende. Zoo zat zij uren lang te mijmeren (TOLLENS), of mijmerende of in mijmering. Ze lagen te kermen.* In dergelijke verbindingen kan men het Tegenw. Deelw. en den infinitief met *te* omzetten in een' Tijd van den indicatief, voorafgegaan door het voegwoord *en*; dus: *zij zat te mijmeren of zij zat en mijmerde.*

Indien *staan, zitten, liggen*, zelve in den infinitief zonder *te* staan, als afhangende van de in § 111 opgegeven werkwoorden of van *hebben*, dan valt *te* weg; bijv.: *Zy ging met het hoofd tegen eenen boom staan weenen (CONSC.). Toen ging zij op hare knieën liggen krabbelen (v. LENNEP).*

V. Eindelijk is het gebruik van *te* bij den infinitief geoorloofd, doch niet zoo algemeen als dat van *om te*, na substantieven en adjectieven, om de voor-

zetsels *tot*, *voor*, *op* of *naar* met daaropvolgend substantief te vervangen, als na *lust*, *zucht*, *voornemen*, *plan*, *gelegenheid*, *tijd*, *last*, *bevel*, *begeerte*, en na *gezind*, *geneigd*, *verplicht*, *geschikt*, *begerig*, *nieuwsgierig*, *verlangend* en dergelijke. Bijv.: *Ik had niet veel lust my terstond naar huis te begeven* (BRETS). *Zy zullen den tijd niet hebben ons te bereiken! wy geen gelegenheid om ze gewaar te worden* (dez.). *Met den last, tot elken prijs den vrede te sluiten* (TOLLENS). *Ik ben nieuwsgierig te hooren, hoe gij voldaan zult wesen* (v. LENNEP). — Waar het substantief in den accusatief staat en van een werkwoord beheerscht wordt, of waar het adjectief met een der werkwoorden *zijn*, *schijnen*, *worden* enz. verbonden is, zoodat substantief en adjectief in verband met het werkwoord als het ware een volledig gezegde vormen, daar is *te* evenzeer in gebruik, als *om te*. Men zal dus zeggen: *Ik had begeerte of was begerig, u te zien* en *om u te zien*, maar liefst: *de begeerte om u te zien was levendig bij mij*; in het eerste voorbeeld toch heeft *had begeerte* of *was begerig* de kracht van *ik begeerde*, en op *begeren* volgt een infinitief met *te* als object. — Ook daar waar de infinitief als het ware eene bijstelling uitmaakt van een substantief, is er geen verschil van beteekenis tusschen *te* en *om te*; dus: *Zij heeft het voorrecht, altijd gezond te wesen* of *om altijd gezond te wesen*.

§ 113.

Infinitief met om te, van *te* en *andere voorvoegsels*.

De infinitief met *om te* volgt:

I. Op transitieve en intransitieve werkwoorden, om uit te drukken het oogmerk waarmeê, en de bestemming waarvoor, de handeling van het beheer-

schende werkwoord geschiedt; en op substantieven en adjectieven, als het den zin moet weêrgeven van „dienende tot iets, geschikt tot iets.” Kortom, met *om te* antwoordt men op de vragen *waarom? waartoe? waarvoor? geschiedt iets of bestaat iets.* Bijv.: *Men moet eten om te leven, niet leven om te eten. Meer behoef ik niet bij te brengen, om mijn gezegde te staven* (V. D. PALM). *Zoodat zelfs de Engelschen hunne wol derwaarts zonden om geleverd te worden* (STIJL). *En trok hij ook met de legers op, om de helden ten strijd aan te moedigen* (V. LENNEP)? — *Een aarden wal, hoog genoeg om bij overstroming het wassende water te keeren* (dez.). *Met eene magt, genoegzaam om zich te handhaven* (V. D. PALM). *Het was te laat om eenen anderen weg te kiezen* (STIJL). *Wij hebben hier geen pakhuis vrij, En niemand om die vracht te dragen* (TOLLENS). *Ik zag er koorden, om de gordels toe te prangen* (BILD.). — *Om te* voor den infinitief staat gelijk met *tot, te, om* voor een substantief, en met *voor*, zoo *te, genoeg, voldoende, voorafgaat*; dus: *iets bijbrengen om zijn gevoelen te staven* is met andere woorden: *iets tot of ter staving van zijn gevoelen bijbrengen*; en: *hoog genoeg om het water te keeren* is zooveel als: *hoog genoeg voor het keeren van het water*. In het eerste geval zegt de infinitief met *om te* hetzelfde als een afhankelijke zin met *opdat, ten einde*, doch in het laatste hetzelfde als een bijzin met *dan dat* (na *te*) en *zoodat* (na *genoeg*).

II. Na eenige werkwoorden kan *om te* zoowel als *te* de plaats vervullen van *tot*, waar dit eene richting, niet waar dit een doel aanduidt; bijv.: *Men dwong hem dit te doen of om dit te doen*, d. i. „men dwong hem tot deze daad.” *Hij was wel genoodzaakt, wat vriendelijker te handelen, dan zijne voorzaten* (STIJL).

Zoo ook zijn *te en om te* gelijkelijk in zwang bij *nopen, aansporen, bewegen, uitnoodigen, tarten*, en dergelijke. —

III. Na substantieven en adjectieven, vermeld in de vorige § onder V, vervangt *om te* de voorzetsels *tot, voor, op, naar*. Bijv.: *Ik gevoelde lust om ten minste nog een gedeelte van de godsdienstoefening bij te wonen* (BEETS). *Een reden te meer om geduld te hebben* (dez.). *Ik zie geene redenen om u het oogmerk onzer komst te verbergen* (v. LENNEP). *Hij stelde door het bevorderen des vredes zijn volk in staat om iets meer op te brengen* (STIJL). *De hoop der Nederlanders, om van het Fransche juk verlost te worden* (v. D. PALM). *Toen ik de deure der hoeve binnen trad en oorlof vroeg om onder haer dak te schuilen* (CONSC.). *Er zijn bij ons inrichtingen, geschikt om het lijf te verkwikken* (v. LENNEP). *Hij zou bekwaam geweest zijn, om eene prachtige hofhouding luister bij te zetten* (STIJL). *Hij was wel gezind, om mede te vertrekken* (v. D. PALM). *Bereid om alles te verliezen* (dez.) — *Om te* vervangt ook wel eens den genitief; bijv.: *De kunst, om groote gedachten van zich te verwekken* (dez.). *De gaaf, om over den wil van anderen te heerschen* (dez.). *Thans is hij weerdig erkend om 't heiligdom binnen te treden* (v. BEERS). — Dat behalve *om te* na substantieven en adjectieven ook *te* geoorloofd is, vooral in bepaalde gevallen, is in de vorige § onder V geleerd.

Een ander voorvoegsel dan *om te* is *van te*, hetwelk, zoowel na werkwoorden als na naamwoorden, den infinitief kan voorafgaan, waar *van* anders een substantief zou voorafgaan. Bijv.: *Onthoud u van daaraan deel te nemen. Hij had langen tijd den naam gehad van een schoon man te zijn* (v. LENNEP). *Hildebrand nam den schijn aan van naar de kerk te zulk*

len gaan (BERTS). *Wel verre van hem te laken, prijs ik hem. In plaats van zich te beteren, maakte hij het nog erger.* Waar na werkwoorden de infinitief met *van te* zich in een bijzin met *dat* laat omzetten, mag men *van* weglaten; dus: *Men beschuldigde hem van het land verraden te hebben*, d. i. »van landverraad,” maar ook: *men beschuldigde hem, het land verraden te hebben*, d. i. »dat hij het land verraden had.” Na naamwoorden is *om te* veel meer in zwang dan *van te*; zie hierboven, onder III.

A a n m. Geheel misplaatst is *van te* na naamwoorden, die *tot*, *voor*, *naar*, op na zich vereischen. Men schrijve dus niet: *de hoop van verlost te worden*, want men zegt ook niet: »de hoop van verlossing,” maar »op verlossing;” evenmin: *de lust van het te doen*, want men zegt ook niet »de lust van,” maar »tot” of »voor iets.”

Ook kan de infinitief *met te* voor zich hebben, waar het voor een substantief, door *met* geregeerd, in plaats treedt. Bijv.: *Ik zoude mij kunnen vergevoegen met de schouders op te halen over het geheele voorval* (v. LENNEP). *Het broérken was bezig met zynen vinger in den inkt te doopen* (CONSC.). *Begin maer eens met te vragen, hoe het met zyne gezondheid gaet* (dez.). *Ja, koning, gij hebt wel gedaan Met d'armen zondaar vrij te spreken* (T.). Niet zelden is voor *met te* enkel te voldoende; men bezigt in dezelfde beteekenis: *Wilt ge voortgaan, voortvaren zóó te handelen* of *met zóó te handelen*; *houd op mij te tergen* of *met mij te tergen*; doch tusschen *ik begin iets te doen* en *met iets te doen*, pleegt men onderscheid in de beteekenis te maken. Bijv.: *De man begint oud te worden* en *Ze begonnen met elkaar uit te schelden en eindigden met elkander te slaan.*

A a n m. Heeft de infinitief geen object bij zich, dan

kan, bij de genoemde werkwoorden, te worden wegge-
laten; dus *men begint, houdt op met werken.*

Andere voorvoegsels voor *te* met den infinitief zijn de voorzetsels *na, door, zonder*, alsmede de bijwoor-
delijke uitdrukkingen *ten einde* en *alvorens*. Bijv.: *Zoo begonnen zij op lijfsbehoud te denken, en schiepen het gevaar door het openlijk te vreezen (v. D. PALM). Zij ving aan zonder te weten, waar zij eindigen zou (dez.). Na een groot uer te hebben afgelegd, bleef het meisje eensklaps staen (CONSC.). Ik zeg u dit alles ten einde u tot waakzaamheid aan te sporen. Gij zult nog wel willen ontbijten, alvorens uwe reis voort te zetten (v. LENNEP).*

Al deze woordvoegingen kunnen omgezet worden in afhankelijke zinnen.

§ 114.

Infinitief met een subject.

Een infinitief kan in dier voege van een substantief of zelfstandig voornaamwoord afhangen, dat hij het gezegde uitmaakt van het naamwoord; het naamwoord is dus het subject van den infinitief, doch staat in den accusatief, als object van het beheerschende werkwoord. Zoodra men den infinitief in eene andere Wijze overbrengt, gaat ook de accusatief in een nominatief over. Bijv. in: *ik zie hem loopen*, staat *hem* in den accusatief, als object ten opzichte van *zien*, doch ten opzichte van den infinitief *loopen* is dit voornaamwoord subject, en de infinitief is zijn gezegde. Lost men dezen zin in twee zinnen op, die beide hun eigen subject hebben, dan wordt het: *ik zie* en *hij loopt*. Er zijn in onze taal slechts weinige werkwoorden, waarvan een accusatief met een infinitief tot gezegde kan afhangen; het zijn: *hooren, zien, voe-*

ten, laten, doen. Bijv.: *Ik hoor hem zingen*, d. i. zooveel als »ik hoor hem, terwijl hij zingt» of »dat hij zingt.» *Wij zien hem loopen*, d. i. »dat hij loopt.» *Hij voelde zijne krachten verminderen*, d. i. »dat zijne krachten verminderden.» *Laat het scherm vallen*, d. i. »laat toe» of »maak, dat het scherm valt.» (Over *laten* in den zin van »maken, doen» zie § 109). *Deze woorden deden den schuldige verbleeken* d. i. »deze woorden maakten, dat de schuldige verbleekte.»

De infinitief, zoo aangewend, heeft nu eens eene bedrijvende, dan weér eene lijdende beteekenis; bedrijvend is hij bijv. in: *ik zag den houthakker den boom vellen*, doch lijdend in: *ik zag den boom door den houthakker vellen*. Reeds zagen zij ten tweeden keer *Hun poging door den uitslag loonen* (TOLLENS). In het eerste voorbeeld is *den houthakker* het object van *ik zag*, doch tevens het subject van *vellen*, terwijl het object van *vellen* is *den boom*; de twee deelen, waarin de zin zich laat splitsen, zijn deze: *ik zag* en *de houthakker velde den boom*. Het tweede voorbeeld kan ontleed worden in: *ik zag* en *de boom werd door den houthakker geveld*.

Aanm. 1) In sommige spreekwijzen komt de inf. met subject ook voor na *vinden* en *hebben*; bijv. *Ik vond hem te bed liggen*. *Ik heb ook armen aen myn lyf staen* (CONSC.).

Aanm. 2). Het gebruik van een accus. met een inf. tot gezegde na *meenen*, *achten*, *zeggen*, bijv.: *De wetten van eer en trouw achtte hij voor allen, behalve voor zich te zijn* (V. D. PALM), druischt rechtstreeks tegen ons taaleigen aan.

§ 115.

Deelwoorden.

Deze geven te kennen, dat zekere handeling of toestand een' persoon of zaak eigen is op zekeren tijd; zoodra nu eene handeling of toestand als eene blijvende eigenschap aan een' persoon of zaak wordt toegekend, gaat het deelw. in een adjectief over. Meermalen gaat de overgang van een eigenlijk deelw. in een adjectief gepaard met eene wijziging in de beteekenis.

Ettelijke Teg. Deelwoorden hebben in zekere verbindingen zoo geheel en al hun karakter verloren, dat ze de beteekenis erlangen van adjectieven op *-baar*, of dat de verbinding door een zamengesteld woord kan uitgedrukt worden. Bijv.: *brekende waar*, d. i. »breekbare waar»; *roerend goed*; *vallende ziekte*, d. i. »ziekte, die zich door het gedurig vallen kenmerkt, valziekte»; *ijlende koorts*; *in vliegende haast*; *een zittend leven*; *eene stilzwijgende voorwaarde*.

Ook Verl. Deelwoorden nemen meermalen het karakter van een adjectief aan. Er zijn Verl. Deelw. van transitieve werkwoorden, die als adjectief of substantief gebezigd, de lijdende beteekenis volkomen hebben afgelegd, als: *een gestudeerd persoon*; d. i. »een persoon, die gestudeerd heeft»; *een afgeleefd grijsaard*; *een gezeten man*; *een bereden husaar*; *ervaren gidsen*; *een eervergeten schurk*; *een gezworene, zaamgezworene*; *een gediende*; *een oudgediende*.

§ 116.

Deelwoorden voor verschillende Tijden.

Een Teg. Deelw. bezitten zoo wel transitieve als intransitieve werkwoorden; als: *hoorende*, *vallende*; *genomen wordende*.

Het Verl. Deelw. behoort bij den Volm. Verl. Tijd; het heeft eene passieve beteekenis, zoo het gevormd is van trans. werkwoorden. Dus zijn *genomen*, *gevraagd*, *gedaan*, deelwoorden, behoorende bij den Volm. Verl. T. in den lijdenden vorm, bij *ik ben genomen*, enz. Daarentegen heeft het Verl. Deelw. dier intr. werkwoorden, welke hun tijden met *zijn* omschrijven, een bedrijvenden zin, en behoort bij den Volm. Verl. T. in den bedrijvenden vorm; dus: *gevallen*, *gestorven* bij *ik ben gevallen*, enz. Hetgeen nu dergelijke intransitieven door een' eigenaardigen vorm uitdrukken, moet men bij tr. en intr. werkwoorden, die met *hebben* hun tijden vormen, met behulp eener omschrijving uitdrukken, zoodat het Deelwoord van den Volm. Verl. T. in den Bedr. vorm, bijv.: van *nemen*, *dwalen*, is: *genomen hebbende*, *gedwaald hebbende*.

Eigenaardig is de aanwending van het Verl. Deelw. der meeste, met *gaan* verwante intr. werkwoorden, als: *loopen*, *rijden*, *varen*, *zeilen* en derg., na *komen*. Bijv.: *De twee weduwen kwamen met blijde verbaesdheid toegeschoten* (CONSC.). *Nu kwam de hulp uit Engeland niet opgedaagd, maar aangestroomd* (V. D. PALM). *Zijn paard getrouw aan het gegeven sein, kwam dartelend naar hem toe gehuppeld* (V. LENNEP). *Alles, zoo waent hij, komt al lachend hem tegengesprongen* (V. BEERS). In denzelfden zin als het Verl. Deelw. staat hier ook de inf., zelfs is deze noodzakelijk, als *komen* in een' anderen Tijd, dan den Teg. of Verl. T. staat, bijv.: *hij is komen loopen*; *hij zal komen aanrijden*.

§ 117.

Deelwoorden in bijwoordelijke uitdrukkingen.

Een deelwoord kan, op gelijke wijze als een adjec-

tief, het attriboot uitmaken van een substantief, dat zonder afhankelijk te wezen van een ander bestanddeel des volzins in een verbogen naamval staat. Het deelw. staat dan in denzelfden naamval als zijn substantief en heet dan *onafhankelijk* of *absoluut* deelwoord. Het dient tot nadere bepaling van tijd of wijze bij eene handeling en staat benevens zijn subject als bijwoordelijke uitdrukking in den volzin. Doorgaans staat het in den genitief; verg. § 100, bl. 52. Bijv.: *onverrichter zake; stormender hand; ziender oogen*; enz.

Men vindt ook voorbeelden van een onafhankelijk deelw., als gezegde van een substantief in den nominatief; als: *Dit gedaan zijnde, werd de vergadering gesloten*. Aan de gewone spreek- en schrijftaal is deze verbinding evenwel vreemd.

Hoofdstuk IX.

De tijden des werkwoords.

De tijden worden deels door eenvoudige vormen, deels door omschrijving uitgedrukt, gelijk in de leer der vormen geleerd is. Hier zijn nog te bespreken: 1) de beteekenis der Tijden; 2) het gebruik der hulpwerkwoorden *hebben* en *zijn*; 3) het deelw., en de inf. als plaatsvervanger van het deelw., in de omschreven vormen.

§ 118.

Beteekenis der Tijden.

1) De *Tegenw. T.* stelt een' handeling of toestand voor als voortdurende op het oogenblik, waarop de spreker spreekt of waarin hij zich verplaatst. Behalve het tegenwoordige kan deze Tijd ook iets verledens en iets toekomstigs uitdrukken, zoo de spreker in

II.

7

zijne verbeelding zich bij eene gebeurtenis, die plaats gehad heeft of nog plaats zal hebben, tegenwoordig denkt. De Teg. T., welke dient om iets verledens uit te drukken, heet *verhalende* of *historische* Teg. T. en wordt dan gebezigd, wanneer de spreker iets verledens zich zóó levendig voor den geest haalt, dat hij het als het ware voor zijn oogen ziet gebeuren; als: *'t Was schriklijk ruw en koud; de scherpe hagels vlogen; de losgewaaid sneeuw stuift warlend in hunne oogen* (TOLLENS). — Nog vaker vervangt de Teg. T. den omschreven vorm des Toekomenden Tijds, behalve waar zulks onduidelijkheid zou veroorzaken of waar de toekomst nadrukkelijk tegenover het tegenwoordige en het verleden gesteld wordt; bijv.: *Morgen vertrekt hij*.

2) *Verleden Tijd* en 3) *Volmaakt-Verl.-Tijd*. — De eerste, dien men ook *Onbepaald-Verl. T.* zou kunnen heeten, drukt zoo algemeen mogelijk een' verleden handeling of toestand uit, is derhalve de Tijd, dien men aanwendt, als men iets wil verhalen wat in het verleden plaats had, zonder het in verband te brengen met het tegenwoordige en zonder aan te duiden, of de verleden handeling of toestand van voorbijgaanden dan wel van blijvenden aard was. Daarentegen dient de *Volm. Verl. T.* om eene gebeurtenis in het verledene uit te drukken, welke in de gevolgen nog in verband staat met den tegenwoordigen tijd des sprekers. Den *Onbepaald-Verl. T.* bezigt men dus, wanneer men eene gebeurtenis op zich zelve wil voorstellen, doch den *Volm. Verl. T.*, wanneer men van eene verleden gebeurtenis slechts gewag maakt met het oog op de nog voortlevende gevolgen. Zeg ik: *Het huis brandde af*, dan is het mij te doen om het afbranden als iets verledens voor

te stellen, doch zeg ik: *het huis is afgebrand*, dan denk ik meer aan de vernieling van een huis, ten gevolge van een' brand. Met andere woorden, de Verl. T. haalt iets verledens voor den geest, de Volm. Verl. T. verklaart het tegenwoordig bestaande als een gevolg van een' verleden handeling of toestand.

4) De *Meer-dan-Volm. Verl. T.* duidt een' handeling of toestand aan, die verleden is in vergelijking met een' andere verleden handeling of toestand. Bijv.: *Hij had reeds alle hoop opgegeven, toen er redding opdaagde.*

5) De *Toek. T.* duidt iets aan, wat nog moet gebeuren en verwacht wordt; bijv.: *Van nu af zullen wij vrienden zijn. Hij, die is, was en wezen zal.* — Dat ook de Teg. T. iets toekomstigs kan aanduiden is hier boven gezegd.

6) De *Volm. Toek. T.* drukt uit, dat een' handeling of toestand in de toekomst voltooid zal zijn; als: *Morgen zal ik dit afgewerkt hebben.* Gelijk nu de Teg. T. soms den Toek. T. kan vervangen, kan de Volm. Verl. T. ook voor den Volm. Toek. T. in plaats treden; bijv.: *Als gij uw voornemen volvoerd hebt, zult gij het mij melden.*

De Tijden hebben in alle Wijzen dezelfde beteekenis als in den indicatief, behoudens de wijzigingen, die uit den aard der verschillende Wijzen voortvloeijen. Bijv.: *hij ziet* stelt eene handeling als werkelijk voor in het tegenwoordige; *hij zie* of *moge zien* eene handeling, die men in het tegenwoordige voor wenschelijk of mogelijk houdt; *zie* eene handeling, welke men voor noodzakelijk of raadzaam in het tegenwoordige houdt. Eveneens is het gesteld met de overige Tijden; doch de Verl. T. van den conjunctief drukt niet enkel het wenschelijke uit van een feit, dat *niet* in het tegen-

woerdige valt , maar ook de mogelijkheid van een feit , mits zekere voorwaarde vervuld worde , *bijv. : hij ware onvoorzichtig of zoude onvoorzichtig wezen , als hij zulks deed.*

In den inf. en als deelw. bezit de Teg. T. met den Verl. T. , en de Volm. Verl. T. met den M. d. Volm. Verl. T. slechts éénen vorm.

§ 119.

Gebruik van hulpwerkwoorden.

De zamengestelde Tijden eens werkwoords bestaan uit een of anderen vorm van het werkwoord en uit Tijden van eenige werkwoorden , die ter omschrijving dienen en daarom *hulpwerkwoorden* heeten. Dit zijn *hebben , wezen of zijn , zullen en worden* , benevens in enkele gevallen *mogen en laten*.

De Volm. Verl. T. , dus ook de M. d. Volm. Verl. T. en de Volm. Toek. T , wordt in den Bedrijvenden vorm omschreven met behulp van *hebben* of *zijn* , in den Lijdenden altoos met *zijn*.

Alle transitieve werkwoorden , alsook de meeste intransitieve , hebben de omschrijving met *hebben* ; doch de omschrijving met *zijn* hebben de intransitieven *wezen of zijn , blijven , worden , geschieden , ontstaan , groeijen , wassen , breken , veranderen , verrotten , vergaan , verdwijnen , smelten , sterven , ontwaken , slagen , gaan , komen , terugkeeren , vertrekken , vluchten , wijken , verschijnen , vallen , spruiten , enz.*

Verscheiden intr. werkwoorden , en wel zulke , die eene beweging ergens heen te kennen geven , omschrijven nu eens met *hebben* , dan eens met *zijn* ; met *hebben* , ingeval eene handeling (welke in eene beweging bestaat) voorgesteld wordt , en met *zijn* ,

ingeval een toestand als gevolg van de handeling (de beweging) wordt kenbaar gemaakt. Dus zal men zeggen: *Ik heb twee uur geloopt, gevaren*, d. i. »ik heb een' loop, eene vaart van twee uur afgelegd»; doch: *Ik ben moede geloopt*, d. i. »ik ben moede ten gevolge van het loopen». Zoo ook: *Het schip heeft twee maanden lang gezeild zonder land te zien*, d. i. »het schip heeft al zeilende een' weg van twee maanden afgelegd»; doch: *Het schip is in drie maanden naar Java gezeild*, d. i. »het schip is op Java aangekomen na 5 maanden zeilens.»

Dergelijke werkwoorden, als: *loopen, wandelen, varen, rijden, springen, klimmen, zeilen*, nemen in samenstelling met *heen, ont, over* (scheidbaar), *toe, voort, weg*, het hulpwerkwoord *zijn*, in samenstelling met *be, over* (onscheidbaar), *hebben*; in de overige samenstellingen hangt het af van de beteekenis, welke van de beide hulpwerkwoorden te gebruiken is. — *Volgen* omschrijft in den zin van »achternagaan» met *zijn*, anders met *hebben*. — *Beginnen* heeft *hebben*, zoo het een object bij zich heeft, anders *zijn*; dus: *Zij hebben een groot werk begonnen*, doch *Hij is begonnen* en *Ik ben met mijn werk begonnen*.

§ 120.

Deelwoord en infinitief bij de omschrijving.

In de omschreven Tijden verbindt zich *zullen* met den inf., en *hebben, zijn en worden*, met het Verl. Deelw.

In den Bedr. vorm van den Volm. Verl. T., van den Volm. Verl. T. en Volm. Toek. T., verbinden zich de hulpwerkwoorden in den regel met het Verl. Deelw., doch dit wordt vervangen door den infinitief der volgende werkwoorden, bijaldien deze van een' anderen infinitief gevolgd worden. Deze werkwoorden zijn:

1) Al diegene, waarvan een infinitief zonder voorzetsel afhangt (§ 111), dus: *durven, kunnen, moeten, mogen, willen, zullen; doen, laten; hooren, voelen, zien; gaan, komen, loopen; helpen, leeren; blijven*. Bijv.: *Wij hebben het durven, moeten zien. Gij hebt mij doen, laten weten. Ik had het hooren vallen. Men is hem komen waarschuwen. Zult gij hem spoedig hebben leeren lezen? Ik ben blijven wachten.*

2) Voorts *behoeven, behooren, beginnen, gelieven, vermogen, weten en zoeken*. Bijv.: *Gij hadt dit niet behoeven te doen. Ik had het u behooren te zeggen. Hij heeft beginnen te begrijpen. Zij heeft mijn raad niet gelieven te volgen. Hij heeft me zoeken over te halen, maar heeft het niet handig weten aan te leggen. Zeer gebruikelijk, doch niet noodzakelijk, is de infinitief van *pogen, trachten en meenen*; dus: *Ik heb u dit duidelijk pogen, trachten te maken of ik heb gepoogd, getracht u dit duidelijk te maken. Hij had gemeend mij daardoor over te halen of hij had mij daardoor meenen over te halen. Hoogst zeldzaam komt de inf. in de plaats van het Verl. Deelw. van *begeren, verlangen, vreezen*.**

3) Ook van *staan, zitten, liggen*, vervangt in genoemde Tijden de inf. het deelwoord; als: *Ik heb staan kijken. Men had zitten spelen. Zij heeft liggen kermen*. Verg. § 112, IV. — In bepaalde verbindingen geldt hetzelfde van *wezen* (niet *zijn*), als: *Zijt ge den zieke wezen opzoeken?*

Hoofdstuk X.

Getal des werkwoords.

§ 121.

Het getal van een werkwoord, als gezegde, komt overeen met dat van het subject.

Op dezen regel zijn uitzonderingen :

1) De 2de pers. enk. van den imperatief, die met het voorn. *gij* wordt verbonden; als: *Doe gij het zelf.*

2) Indien de onzijdige voornaamwoorden *het*, *dit*, *dat*, als subject staan van een naamwoordelijk gezegde in het meervoud, wordt van het verbindende werkwoord het meervoud vereischt, met andere woorden, in dit geval richt zich het getal naar het gezegde. Dus: *Het zijn uwe vrienden. Dit blijven onaangename zaken. Zijn dat uwe gevoelens?*

Buitendien is het geoorloofd van den algemeenen regel af te wijken, wanneer een subject in het enkelvoud een verzamelwoord is, waarop een verdelingsgenitief volgt. Bijv.: *Er komt of komen eene menigte menschen. Eene menigte geldzakken waren opeengestapeld* (v. LENNEP). *Alras verzamelt zich uit alle woningen een aardig troepjen van boertjens en boerinetjens* (BEETS). *Een troep van knechten en meiden Sprongen en zongen* (v. BEERS). Als *veel*, *meer*, *wenig*, *wat*, *genoeg*, als verzamelwoorden gebezigd en van een' genitief, hetzij een subst., hetzij het voorn. *er*, vergezeld zijn, is het meerv. zelfs een vereischte; bijv.: *Veel menschen weten het niet. Daar zijn er veel. Wat denkbeelden of wat voor denkbeelden bezien u?*

Behoort een werkwoord als gezegde bij meer dan één subject in het enkelv., dan staat het gemeenlijk in het meervoud; dus: *Uw broeder en uw neef bevinden zich hier.* Evenwel kan het gezegde ook in het enk. staan, wanneer men zich twee of meer subjecten als bij malkaâr behorende voorstelt; in hetzelfde geval pleegt men ook het lidwoord weg te laten. Bijv.: *Daarop vangt het gedrang en de drukte aan* (BEETS). *Bedrijf en arbeid werd hervat* (TOLLENS).

En riem en roeispaan snijdt door 't water (dez.); echter heeft het meerv. niets aanstootelijks: En ros en ruiter zijn verdwenen (dez.). Zijn twee of meer subjecten door de voegwoorden of en noch verbonden, dan is het gebruik van beide getallen geoorloofd; als: Daar is voor Blankaas oogen Geen feest of schouwspel meer (BILD.). Sneeuw of regen mogen dalen; storm of onweër loeie of blaas (dez.). Er klonk vermaak noch feestgedruisch (TOLLENS). Noch kunst, noch heulsap mogten baten (dez.). Zoo twee of meer subjecten onderling in getal verschillen, neemt het gezegde het meerv. aan of richt zich naar het naastbijstaande subject. Bijv.: Zijne talenten, geaardheid en ontembare kracht van wil boden steeds elkander de hand (v. d. PALM). Noch zijne vrienden, noch zijn broeder heeft of hebben iets van zijn voornemen geweten.

Hoofdstuk XI.

Persoon.

§ 122.

De personen des werkwoords kunnen daar, waar ze niet op een substantief slaan, de bijvoeging van het pers. voorn. zelden ontberen; het is ongeoorloofd voor *hij loopt*, te zeggen *loopt*; voor *wij staan* alleen *staan*. Nogtans is hier en daar het voorn. overbodig:

1) In den 2. pers. enk. en meerv. des imperatief is het voorn. onnoodig, behalve zoo men met nadruk den aangesproken persoon aanduidt; bijv.: *Ga*, doch: *Doe gij dit, ik zal voor het overige zorgen.*

2) Het onzijdig voorn. *het* blijft onuitgedrukt bij eenige weinige onpersoonlijke werkwoorden, die ter aanvulling van het begrip een substantief of pers. voornaamwoord in den datief behoeven; bijv.: *Mij*

dorst. *Haar droomde, dat zij eenen arend zag. Mij dunkt, dat ge voorzichtig gehandeld hebt.* Het is hierbij een vereischte, dat het geregeerde woord het werkwoord voorafgaat; dus zegt men wel: *Mij heugt nog, dat hier alles heide was, maar. Het heugt mij nog, dat enz.* Desgelijks: *Mij is later gebleken of het is mij later gebleken, dat ik gedwaald had.* Het wordt ook verzwegen bij den 3^{den} pers. van *zijn*, waar deze, in verband met een naamwoord of met een inf. en *te*, het gezegde uitmaakt, tenzij de regels der woordschikking *het* op de eerste plaats in den volzin eischen; bijv.: *Zooals u bekend is en Het is u bekend. Gelijk te verwachten was en Het was te verwachten.*

3) De 3. pers. enk. in den Lijd. vorm kan door geen voorn. nader worden aangeduid, indien het subject geen bepaalde persoon of zaak is; in den Bedr. vorm drukt men het onbepaalde subject door *men* uit. Bijv.: *Daar werd gespeeld. Er is gezegd. Daarvoor zal gezorgd worden. Toen werd hem geboodschapt, dat de stad in gevaar was.* Ook hier is het een vereischte, dat het werkwoord niet voorop staat in den zin; waar dit volgens de regelen der woordschikking zou plaats hebben, voegt men er het bijwoord *daar* of *er* voor; anders wordt *daar* of *er* meestal verzwegen; dus: *Daar zijn er eenige*, doch: *Als er eenige zijn. Er is gezegd en Gelijk gezegd is. Straks zal er of zal gezongen worden.*

Buitendien zijn er uitdrukkingen in uiterst beperkt aantal, waarin het pers. voorn. wel eens verzwegen wordt; als: *(Ik) dank u. Is niet?*

Het gezegde van een betrekkelijk voorn. komt overeen met het pers. voorn., waarop het betr. voorn. terugwijst; dus: *Ik, die u gezien heb. Vergeef hem,*

die u beledigd heeft. Wij, die u kennen. God, die in mijn binnenst hebt gelezen! (TOLLENS).

Heeft het gezegde betrekking op verschillende personen, dan gaat de 1te pers. voor den 2^{den} en de 2de voor den 3^{den}; bijv.: *Ik en gij weten. Gij en uw broeder zijt mij welkom.*

§ 123.

Uitlating van werkwoorden.

Men bezigt meermalen een' volzin, waarin een werkwoord, hetzij dit een volledig gezegde of het deel van een gezegde uitmaakt, ontbreekt. Het uitlaten of de *ellips* van een werkwoord is alleen dan geoorloofd, als er geen onduidelijkheid door kan ontstaan, en komt vooral voor bij uitroepingen en in spreekwoordelijke zegswijzen. De opmerkelijkste voorbeelden van zulke ellipsen zijn:

1) Een vorm van den Indic. of Imp. van *wezen* of *zijn*, kan verzwegen worden bij uitroepingen en in spreuken; met het werkwoord laat men dikwerf ook het subject weg. Bijv.: *Gegroet, gegroet, gij vrolijke en gezonde, lustige en stevige knapen* (BEETS). *Welke onwaardige nazuten van zoo doorluchtig eenen vorst en opperheer!* (STIJL). *Geen wiel, dat snort; geen hand, die spint* (TOLLENS). *Zoo heer, zoo knecht. Beter ten halve gekeerd, dan ten einde toe gedwaald.*

2) De inf. *worden* of *te worden* ontbreekt somwijlen bij een Verl. Deelw.; bijv.: *De reekning moet gesloten* (BILD.). *Zijn hout moet gehakt* (BEETS). *De kamer dient schoon gemaakt.*

3) De infinitief van *gaan* of een zinverwant woord, vergezeld van een bijwoord van plaats of van eene bijwoordelijke plaatsbepaling, kan verzwegen worden na *kunnen*, *moeten*, *mogen*, *willen* en *zullen* (d. i.

moeten); immers de richting, welke de beweging neemt, wordt genoegzaam door de partikel of bepaling aangewezen. Bijv.: *Daer het geschrift niet al te klaer was, kon zy slechts woord voor woord voort* (CONSC.). *Terug! Er mag niemand in!* (dez.). *Geen boot kon in of uit* (TOLLENS). *Hij wil door 't ijsig Noord naar 't zegend Oosten heen* (dez.). *Hoe moeten wij nu: rechts of links?* (v. LENNEP). *Gij zult niet weg!*

Hoofdstuk XII.

Vormen van den eenvoudigen volzin.

§ 124.

Van den eenvoudigen volzin bestaan er twee hoofdvormen, de *oordeelende* en de *vragende* volzin.

De oordeelende bevat een oordeel, eene meening, een' wensch, in het algemeen eene uiting aangaande zeker onderwerp; de vragende behelst eene vraag aangaande zeker onderwerp.

De oordeelende zin is of *bevestigend*, bijv. *hij denkt*, of *ontkennend*, bijv. *hij denkt niet*. — De ontkenning geschiedt met behulp van zekere woordjes, als: *niet*, *niets*, *geen*, *nooit*, enz.

A a n m. De ontkenning van het gezegde geschiedde eertijds door *en* of *ne*; had een gezegde een object of eene nadere bepaling, en wilde men den geheelen zin ontkennend maken, dan kreeg niet slechts het object of de bepaling, maar ook het gezegde het ontkennende woord voor zich; dus: *ik en zie*; *ik en zie geen man*. Dit *en* is bij Vlaamsche dichters nog niet gansch uitgestorven; bijv.: *En daer — neen, aen lijden en dacht er geen een* (v. BEERS). *In Morgenland en zyn wy niet* (LEDEGARCK).

De vragende zin kan insgelijks bevestigend of ont-

kennend zijn; bijv.: *Hoort gij het? Hoort gij het niet? Wanneer komt gij? Wie zou dit niet weten?* — Eene vraag onderscheidt zich van een oordeel voornamelijk door den toon, deels ook door de woordschikking.

TWEEDE AFDEELING.

Over den zamengestelden volzin.

I N L E I D I N G.

§ 125.

De zamengestelde volzin bestaat uit twee of meer tot één taalkundig geheel verbonden zinsneden. Nu kan het zijn, dat een der eenvoudige zinnen, waaruit de zamengestelde volzin bestaat, aan den anderen ondergeschikt is, d. i. alleen dient om aan dezen een zinsbestanddeel of zekere bepaling te leveren; en het kan ook gebeuren, dat eenige van elkaâr onafhankelijke zinnen met elkander verbonden zijn.

De ondergeschikte zin heet *afhankelijke* of *bijzin*; de zin, waartoe hij behoort heet *hoofdzin*. Bijv. in: *Wij meenden, dat ge komen zoudt; de man, dien gij gezien hebt; zij vertrokken, toen het reeds laat was, zijn dat ge komen zoudt, en dien gij gezien hebt, en toen het reeds laat was, zekere zinsbestanddeelen, welke in een eenvoudigen volzin door substantieven in een' verbogen naamval, door adjectieven of bijwoorden zouden worden uitgedrukt.*

De betrekking tusschen *hoofd-* en *bijzinnen* heet *subordinatie* of *onderschikking*, en wordt aangewezen door betrekkelijke voegwoorden en voornaamwoorden; soms blijkt de afhankelijkheid uit het verband,

zonder dat het door een dier woordjes aangeduid wordt.

De betrekking tusschen twee of meer onafhankelijke volzinnen heet *coördinatie* of *gelijkstelling*, ook wel *nevenschikking*, en wordt aangeduid door aanwijzende voegwoorden of door naast-elkander-schikking. Bijv.: *De een komt en de ander gaat. Laten wij vertrekken, want het is laat. De bliksem valt, de rukwind loeit, De toren vliegt in brand* (TOLLENS).

De afhankelijke zinnen kunnen naar den aard van het woord, dat ze met den hoofdzin verbindt, onderscheiden worden in: 1) bijzinnen met het voegwoord *dat*; 2) met voegwoorden voor tijd, oorzaak, wijze (bijwoordelijke zinnen); 3) met het betrekkelijke voorn. en bijwoord van plaats (relatiefzin); 4) met verschillende vraagwoorden (afhankelijke vraag); 5) met vergelijkende voegwoorden (vergelijkende zinnen).

Hoofdstuk I.

Bijzinnen met dat.

§ 126.

In deze zinverbinding levert de bijzin het subject of het object of eene nadere bepaling van den hoofdzin. Met andere woorden: terwijl subject of object of nadere bepalingen in den eenvoudigen volzin door rededeelen worden uitgedrukt, worden deze bestanddeelen des volzins hier door een afzonderlijken volzin uitgedrukt.

Het voegwoord, hetwelk de verbinding van zulke bijzinnen met den hoofdzin tot stand brengt, is *dat*.

I. De bijzin kan vooreerst de plaats van het subject bekleeden. Bijv.: *Dat hij uw vriend is, was mij bekend*; nu is »dat hij uw vriend is» het subject

van het gezegde „was bekend.” *Zeer zeker is het, dat deze gemengde regering aan groote gevaren onderworpen is* (STIJL). *Er werd besloten, dat men de zaak zou verdagen. Het spijt my, dat ik u ontkennend moet antwoorden* (BEETS). *'t Waar beter, dat ge in huis uw teenen korffens vlocht, Of jeugdig boomloof sneedt* (BILD.). — De bijzin is het subject van onpersoonlijke werkwoorden en onpers. uitdrukkingen; waar de bijzin op den hoofdzin volgt, neemt het gezegde doorgaans het onpers. *het* bij zich; dit *het*, hetwelk het eigenlijke subject (den bijzin) als het ware van te voren aankondigt, noemt men het *taalkundig* subject. Dus: *Dat ik komen zal is mogelijk* of *Het is mogelijk dat ik komen zal*. Verg. § 122.

II. De bijzin kan tot den hoofdzin staan in de betrekking van een onmiddellijk object, dus van een' accusatief. Dit geschiedt bij de transitieve werkwoorden, als: 1) *zien, merken, hooren, vernemen, voelen, weten, denken, meenen, gelooven, vermoeden* en derg.; 2) *vreezen, duchten, hopen, wenschen, verlangen, willen, begeren*, enz.; 3) *zeggen, beweren, verklaren, antwoorden, bekennen, verzekeren, beloven, veinzen, verzoeken, bidden, gelasten, bevelen, toestaan, verbieden, aanraden*; 4) *doen, maken, bewerken, verhinderen, beletten*. Bijv.: *Plotseling bemerkte zy dat ik my in het vertrek bevond* (BEETS). *Zij hebben niet kunnen beletten, dat de Fransche Prins Koning van Spanje werd* (STIJL). *Vele braven zagen met blijdschap, dat uit het kwaad dit goede zou geboren worden* (V. D. PALM). *Denk toch niet dat ik verstoord op u ben* (CONSC.). *Ik zal wel maken dat gy by uwe terugkomst alles zult weder vinden gelyk het was by uw bitter afscheid* (dez.). *Veins dat het u onkend was* (V. LENNER). — De accusatief, welke door

een bijzin vervangen wordt, kan niet alleen van een werkwoord, maar ook van een adjectief afhangen; bijv.: *Hij is gewoon, dat men hem met achting bejegt.*

III. De bijzin kan ook een of andere bepaling vervangen, welke anders door een substantief, in den genitief of door een voorzetsel beheerscht, wordt uitgedrukt. Bijv.: *Hij verwondert zich, dat gij zoo lang uitblijft*, d. i. »hij verwondert zich over uw lang uitblijven.» *Ik ben overtuigd dat zij niets goeds in den zin hebben* (v. LENNEP). *Vleit gij u heimlijk, dat zijn mond De zondaressen vrij zal spreken?* (TOLLENS). *De jeugd is gelukkig, maar men moet zorgen, dat zy zoo min mogelijk deelt in rampen des levens* (BEETS). De bijzin heeft daar, waar hij van een substantief in den hoofdzin afhangt, het voorkomen van eene bijstelling; bijv.: *Ach, ik heb de hoop dat gy myne vermetelheid zult vergeven* (CONSC.). *Mijn kinderen (zegt hy)! nu is 't tijd, dat ik mijn hart ontsluit* (BILD). *De eene stortte dood neder op het oogenblik, dat hij hem na wilde stappen* (v. LENNEP). Ook kan de bijzin als bijstelling voorkomen van een voornaamwoord in den hoofdzin met voorafgaand voorzetsel, of van een zamengesteld bijwoord; bijv.: *Spoedig was men het er over eens, dat ik het al heel mooi begon te doen* (BEETS); hier had de schrijver kunnen zeggen: *spoedig was men het eens, dat ik enz.*

IV. De bijzin kan van een subst. in den hoofdzin afhangen (zie hierboven). Dewijl nu uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel met daaropvolgend substantief, als *op die wijze, in die mate, in dier voege* in beteekenis overeenkomen met bijwoorden, als *zoo, zoozeer, zoodanig, dus, aldus*, kan een bijzin ook van zulke bijwoorden afhangen. Zulke bijzinnen ver-

melden dan het gevolg van den hoofdzin. Bijv.: *Hij is zoo oud, dat hij wel niet lang meer zal leven. Men heeft den armen man zoozeer (dusdanig) gefolterd, dat hij bezweken is.* De bijzin kan zelfs het gevolg vermelden, dus in beteekenis met *zoodat* overeenkomen, zonder dat het bijwoord genoemd is; bijv.: *zij zong, dat het een lust was haar te hooren. Wat is er toch al gebeurd, dat men zoo overal nieuwe lichtingen van krijgsvolk doet* (v. LENNEP). *Hebt gij dan geene oogen — dat gij ons afvraagt wie wij zijn* (dez.). *Heeft een tovenaer hier zijn roede gezwaaid, dat er alles Zóó is veranderd?* (v. BEERS).

Uitlating van het voegwoord. De gedachte, welke door de verbinding van een hoofdzin met zijn bijzin wordt uitgedrukt, kan ook zonder behulp van het voegwoord in twee volzinnen worden weergegeven, en wel: 1) door beide zinnen, zonder eenig voegwoord, naast elkander te schikken, als: *Ik geloof, dit is duidelijk* of *Dit is duidelijk, geloof ik. Gij herkent mij, vertrouw ik* (v. LENNEP). *Ik ben er zeker van, men heeft dien man belasterd* (dez.). *Gij weet, ik had niet dus beraamd* (TOLLENS); 2) door den hoofdzin als tusschenzin te voegen bij den zin, welke anders de bijzin zou wezen, doch nu den vorm van een hoofdzin aanneemt. Bijv.: *Dit is, geloof ik, duidelijk. Gy zijt, dunkt my, nog zoo heel jong* (BEETS).

Afhankelijke zin en infinitief. De afhankelijke zin met *dat* vervangt, zooals gezegd is, een substantief; daar nu voor een substantief, hetzij in den nominatief, hetzij in den accusatief, ook vaak een infinitief met of zonder *te* kan in plaats komen, laat in zekere gevallen een bijzin met *dat* de omzetting toe in een' infinitief; de zamengestelde

volzin gaat dan over in een' eenvoudigen. Bijv.: *Ik hoop, dat ik hem zien zal of hem te zullen zien.* Doch de inf. kan slechts dan een bijzin met *dat* vervangen, wanneer zijn subject onbepaald gelaten wordt, of dezelfde persoon is als dat van het regerende werkwoord, of dezelfde persoon, die als datief of accusatief van het regerende werkwoord afhangt. Dus zegt men: *Het schijnt, dat het geregend heeft of het schijnt geregend te hebben*, dewijl het subject onbepaald is. Insgelijks: *Er werd besloten af te trekken of dat men zou aftrekken*, want hier is het subject het onbepaalde *men*. Van gelijke beteekenis zijn ook: *Hij ried me dit te doen of dat ik dit deed*, vermits het subject van *te doen* als datief bij het regerende werkwoord *ried* staat.

De onpers. werkwoorden en de als zoodanig gebezigde uitdrukkingen laten over het algemeen beide verbindingen toe; bijv.: *My is 'teen plicht ter dood te gaan, U, dat ge u-zelf vertroost* (BILD.). *En het lustte my, daarna eene kleine wandeling te maken* (BEETS). *Het is noodeloos den toestand der stad voor u open te leggen* (v. D. PALM). Onder de werkwoorden, onder II vermeld, laten de meeste evenzeer beide verbindingen toe; bijv.: *En niettemin dacht men hem al het leed te moeten wijten* (STIJL). *Hij — zeide niets van een verrader te willen hooren* (v. LENNEP). *'t Was of natuur verbood, den toeleg door te drijven* (TOLLENS).

Aanm. Bij eenige werkwoorden is er verschil van beteekenis tusschen deze twee verbindingen. *Hooren* in den zin van »vernemen'' of »door het gehoor onderscheiden'', *zien* in dien van »bewerken'', en *voelen* in dien van »begrijpen'' eischen uitsluitend een' bijzin met *dat*; maar in de eigenlijke beteekenis eischen *hooren* en *zien* uitsluitend den inf. als gezegde van hun object. Dus: *Ik hoor hem zingen*, maar *Ik hoor, dat hij komen*

zal, en *Ik hoor, dat hij valsch zingt. Hij zag u loopen, doch hij zag, dat de zaak hopeloos was. Ik voelde zijne hand in de mijne branden of dat zijne hand in de mijne brandde, doch alleen: Voelt ge nu dat de zaak van gewicht is? — Weten in de gewone beteekenis neemt een bijzin bij zich, maar in die van »verstaan, vermogen” altijd den inf. met *te*; dus: *Men wist, dat hij komen zou, maar: Een koning moet zijn volk in slagorde weten te schikken* (v. LENNEP). *Ontzettend is het vuur van kracht: Geen grendels weten 't af te sluiten* (TOLLENS).*

Over den conjunctief in bijzinnen met *dat*, zie § 108.

Hoofdstuk II.

Bijwoordelijke bijzinnen.

§ 127.

De bijwoordelijke bijzinnen leveren aan den hoofdzin eene nadere bepaling, eene ophelderende omstandigheid; als: *hij lachte, terwijl hij mij het geval verhaalde; zij treurt, omdat haar moeder gestorven is.* Het aantal voegwoorden, welke een' hoofdzin met een' bijwoordelijken bijzin verbinden, is zeer groot; de belangrijkste zijn die voor Tijd, Oorzaak, Doel, Voorwaarde, Toestemming en Wijze.

§ 128.

Bijzinnen tot tijdsbepaling.

Om eene tijdsbepaling te geven dienen voegwoorden en voegwoordelijke uitdrukkingen, als: *toen, wanneer, als, daar, terwijl, nu, vóór(dat), eer(dat), nadat, sedert(dat), tot(dat), zoolang, zoodra, enz.*

Een bepaald tijdpunt in het verleden wordt gewoonlijk aangegeven door *toen*; bijv.: *Gij hebt niet willen komen toen ik u ontbieden liet* (v. LENNEP). *Jan*

de I was nog jong toen zijn vader het leven verloor (STIJL). *Als* drukt niet een tijdpoint, maar eene langere of kortere tijdruimte uit, zoowel in het verledene, als in het tegenwoordige en toekomstige; bijv.: *Zy reikte my stilzwijgend de hand, en als het licht van den kleinen winkel op haar gelaat viel, zag ik hoe bleek en hoe bedroefd zy was* (BEETS). *Als*, alsmede *wanneer*, kunnen den tijd onbepaald laten, zoodat ze beteekenen »op het oogenblik (onbepaald wanneer) dat” of »zoo dikwijls als.” Bijv.: *En als hij soms; en eer hij 't wist, Het kind in de armen hief, Dan drupte balsem in zijn smart* (TOLLENS). *Het paleis, hetwelk Koning Karel, wanneer hij te Rome kwam, gewoon was te bewonen* (v. LENNEP). *Vaak daagde hy den wind, en lucht- en hemelspoken, Wanneer de omhulde maan in wolken lag gedoken* (BILD.). Minder gewoon zijn beide in den zin van »toen, zoodra”, bijv.: *Wanneer, na eene wyle tyds, de eerste regel vol groote letteren stond, staekte het meisje haren arbeid* (CONSC). *Doch als hij vurig binnendringt, Wat bang misbaar hij ziet!* (TOLLENS). Eene uitsluitend bij dichters voorkomende vorm van *wanneer* is *wen*, als: *Uw oog was niet omwolkt, wen gy den held ontvingt* (BILD.).

A a n m. *Als*, *wanneer* en *wen* zijn ook voorwaardelijke voegwoorden. Zie § 131.

Eene gelijktijdigheid tusschen twee handelingen, wordt door *terwijl* aangeduid; bijv.: *De monniken en leekbroeders bleven een poos verbleekt en weifelend staan, terwijl zij den onbekende met verbaasdheid aanschielden* (v. L.). Twee gelijktijdige handelingen kunnen zóó tegenstrijdig wezen, dat *terwijl* schijnbaar eene tegenstelling doet uitkomen; bijv.: *Terwijl de een hem prijst, laakt hem de ander.*

A a n m. Dichters veroorlooven zich *wijl* voor *terwijl* te bezigen, doch gemeenlijk is *wijl* een redengevend voegwoord.

In den zin van *terwijl* komt nu en dan, vooral bij dichters, *daar* voor; bijv.: *En zoo gy geen lust hebt om mee te doen* (met schaatsenrijden), *gy kunt het zien, daar gy voor den haard zit* (BEETS). Doorgaans is *daar* redengevend.

De overige voegwoorden, die tot tijdsbepaling strekken, zijn bijwoorden en voorzetsels, met of zonder *dat*; als voorzetsels en bijwoorden staan ze voor een subst. of bij een werkw., als voegwoorden voor een geheel zin. Bijv.: *Mijn vader stierf voor dat ik geboren werd* (BEETS). *Het* (wonder) *bestond reeds lang, vóór het zich openbaarde* (v. D. PALM). *Geloof me, ik ben u by, eer dat gy 't kunt vermoeden* (BILD.). *Eer hij vertrok, nam hij afscheid. Ja, dien moet ik de hand nog drukken, alvorens ik inslaep* (v. BEERS)! *'t Was of hij wanklend zich bedacht, Aleer hij 't vreeslijk offer bragt* (TOLLENS). — *Nadat*, of soms in dichtertaal *na*, bijv.: *Nadat men lang getwist had, werd de onderhandeling afgebroken. En, na een eeuw was weggedreven, 't* (feit) *Werd met een plegtig feest herdacht* (T.) — *Sedert* en *sinds*, komen met en zonder *dat* voor; bijv.: *Sedert dat ik u zie, schynt my alles hier zoo schoon* (CONSC.). *Ik heb dien naam vaarwel gezegd, sedert de laster van een booswicht mij dwong mijn vaderland te verlaten* (v. L.). *Dertien jaer is 't geleén, sinds hij — Zorgloos 't dorpken verliet* (v. BEERS). — *Tot* en *tot dat* zijn beide evenzeer in gebruik; bijv.: *Ik zal wachten, tot men den gewonde verpleegd heeft* (v. L.). *Zoo duerde het den halven nacht, tot dat ik eindelyk in eenen diepen slaep wegzank* (CONSC.). — Bijwoorden als voegwoorden gebruikt zijn er in me-

nigte; als: *Ik kom er 's morgens heel vroeg, zoodra de poort opengezet wordt* (BEETS). *Deze mannen — hielden zich gereed, om ook openlijk op te treden, zoo ras het gunstig tijdstip zou dagen* (v. D. PALM). *Zoo haest hy het meisje bemerkte stond hy juichend op* (CONSC.). *Nu wij den vijand van binnen verjaagd hebben, moeten wij ook hen die buiten staan verdrijven* (v. L.). Andere voegwoordelijke bijwoorden zijn *zoolang (als)*, *zoo dikwijls (als)*, *gedurende dat*, enz.

Op een tijdelijk voegwoord slaat menigmaal een of ander bijwoord van tijd in den hoofdzin; namelijk *dan* en *zoo* op *wanneer* of *als*; *toen* en *daar* op *toen*. Bijv.: *Eerst dan zal ik het doen, als het noodzakelijk is. En als de ernst des levens komt, zoo geve Hy u ook een ernstig harte daartoe* (BEETS). *En toen het marktplein voor hem lag, Daar schrijdt hij naar den kerkmuur voort* (T.).

De tijdsbepaling, welke door een' bijzin met voegwoorden van tijd aan den hoofdzin wordt toegevoegd, laat zich ook door deelwoorden, of door infinitieven met voorafgaand voorzetsel, weergeven. De zamengestelde zin wordt dan een eenvoudige. — Het Teg. Deelw. sluit de beteekenis in zich van een bijzin met het voegw. *terwijl*, en het Verl. Deelw. die van een bijzin met *nadat* of *toen*. Bijv.: *En allen, zijn voorbeeld volgende, ijlden naar de werf* (v. L.). *Dit gezegd hebbende, reed hij weg.* — Een bijzin met *vóór* (*dat*) of *eer* (*dat*) staat in beteekenis gelijk met een infin. voorafgegaan door *alvorens te*; een zin met *nadat* met den inf. en *na te*.

§ 129.

Redengevende bijzinnen.

De bijzinnen, welke de reden of verklaring van de

handeling of den toestand, in den hoofdzin vermeld, behelzen, worden met den hoofdzin verbonden door: *omdat, om reden, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naardien, aangezien.*

Omdat en *om reden* geven den grond, de reden op, waarom eene handeling geschiedt of een toestand bestaat; ze antwoorden op de vraag »waarom?» Een bijzin met *omdat* vervangt dus het voorz. *om* of *wegens* met daaropvolgend substantief. Bijv.: »*En waarom heeft Saartjen my dan gisteren niet verzocht?*» »*Omdat ze het vergeten heeft, zegt ze*» (BEETS). *Ik moet lachen omdat gy zoo onnoozel zyt* (CONSC.).

Daar, dewijl, wijl, vermits, geven opheldering over een in den hoofdzin vermeld feit, verklaren dus hoe het komt, dat een feit plaats heeft; afhankelijke zinnen met deze voegwoorden kunnen weêrgegeven worden door onafhankelijke zinnen met *want, immers, namelijk*, en de hoofdzin bevat een gevolg van het feit in den bijzin. Bijv.: *Hy kwam daarop geheel gekleed aan het ontbijt; eene omstandigheid die niemand bevreemde, daar het zondag was* (BEETS). *Daar hij bijna niemand der aanwezigen kende, nam hij weinig deel aan het gesprek* (v. L.). *Welnu! — dewijl gij het zoo wilt, zal ik rondborstig spreken* (dez.). *En, iets meer nog wil ik u zeggen, vermits het u redden kan van de sombere wanhoop, die u wel inderdaet heeft aengegrepen* (CONSC.).

Aangezien, naardien, nademaal, geven evenzeer opheldering over een in den hoofdzin geuit oordeel of gevoelen; ze geven den grond aan, waarop het oordeel, het gevoelen steunt, terwijl de hoofdzin de gevolgtrekking bevat. Dewijl nu elk gevoelen als een feit kan beschouwd worden, doch elk feit (bijv. van geschiedkundigen aard) niet als een gevoelen, kunnen

daar, *dewijl*, enz. de plaats innemen van *aangezien*, enz., doch niet omgekeerd. Bijv.: *Allen betuigden dat zy, aengezien het toch niet anders zyn kon, met gelatenheid zich onderwierpen aen het lot (CONSC.). Nademaal de nood mij dwingt, zal ik toegeven. Meerwillende doen, had men des Konings belangen niet stilziggend kunnen voorbijgaan, naardien van de hooge overheid niet kon gerept worden zonder zijne regten te erkennen (STIJL).*

Nu kan soms redengevend zijn; als: Nu er toch niets aan te veranderen valt, moet gij in uw lot berusten.

Nog een ander redengevend voegw. is *doordat* of *doordien*; een zin met dit voegw. komt in beteekenis geheel en al overeen met *door* en daaropvolgenden inf. of substantief. Bijv.: *Hij heeft zich, doordat (doordien) hij zich niet in acht heeft genomen, eene ongesteldheid op den hals gehaald.*

Waar men den hoofdzin nadruk wenscht te geven, laat men *daarom* op *omdat*, en zoo op de overige voegwoorden (behalve *doordat*) slaan.

§ 130.

Bijzinnen, die het doel behelzen.

Om het doel te kennen te geven, waarmee men de handeling in den hoofdzin verricht, dienen bijzinnen met *opdat*, *ten einde* en *dat*. Bijv.: *Laten wij liever, opdat geene wijsgeerige bespiegeling ons te veel bedroeve, onmiddellijk de betrekkingen van ons vaderland gadeslaan (STIJL). Weer dien boozen leidsman van hem af, Opdat ik rusten moge in vrede (T.). Gij wilt, dat allen zich om u heen scharen, opdat gij als Koning deze landstreek zoudt kunnen besturen (V. L.). Zy — riepen met luider stemme den Hopman by zynen naem,*

opdat hy hen mogte hooren (CONSC.). Zeg het mij, ten einde ik wete, waaraan mij te houden. Versterkt, my! roert de harp, dat ik herleven mag (BILD).

Deze bijzinnen vorderen het werkwoord in den conjunctief, hetzij in den eigenlijken of in den omschreven vorm. In den Teg. T. geschiedt de omschrijving met *moge* of *mag*, in den Verl. T. zoowel met *mocht*, als met *zoude*; de boven aangehaalde voorbeelden kunnen dit aanschouwelijk maken.

Ingeval het subject van hoofd- en bijzin dezelfde persoon is, kan het doel te kennen worden gegeven door een infinitief, voorafgegaan van *om te* of *ten einde te*. Zie § 113.

§ 131.

Bijzinnen, die eene voorwaarde behelzen.

Als voorwaardelijke voegwoorden komen voor *indien*, *ingeval*, *bijaldien*, *tenzij*, *tenware*, *als*, *wanneer* en *zoo*.

Men kan onder de voorwaarde, waarvan eene mogelijke gebeurtenis afhangt, een geval bedoelen, dat zich kan voordoen; een bijzin van deze soort drukt dan uit onder welke omstandigheden het feit in den hoofdzin mogelijk is, terwijl de hoofdzin vermeldt hetgeen in een bepaald geval zal gebeuren. Doch men kan ook veronderstellender wijze eene voorwaarde stellen, alleen om er een besluit uit te trekken, terwijl men de mogelijkheid of onmogelijkheid der gestelde voorwaarde in het midden laat.

Bijzinnen van de eerste soort heeten meer bepaaldelijk *voorwaardelijke*, van de tweede soort *veronderstellende* bijzinnen; zuiver voorwaardelijke voegwoorden laten zich omschrijven met »in het geval dat,» de veronderstellende met »in de veronderstelling dat;»

bijv.: *Indien gij wilt komen, zult gij mij welkom zijn, is voorwaardelijk, doch: Zoo gij vroeger gekomen waart, hadt gij uwen vriend ontmoet, is veronderstellend.*

Zuiver voorwaardelijke voegwoorden zijn meestal *indien, ingeval, bijaldien*, alsook *tenzij* en *ten ware*, d. i. »indien niet.” Bijv.: *Ik zal u helpen indien het mogelijk is* (CONSC.). *Gij kunt met mij handelen gelijk gij goedvindt, indien het blijkt, dat ik uw vertrouwen misbruikt heb* (v. L.). *Ik zou dezen maatregel toejui-chen, bijaldien hij uitvoerbaar ware* (dez.). *Ingeval men u aanvalt, kunt gij op mijn bijstand rekenen. Zij (de driften) overromplen en verwinnen, Tenzij het hooger hulp verhoedt* (T.). *De slag was onvermijdelijk, ten ware men had kunnen besluiten tot eene al te schandelijke vlugt* (STIJL). — *Mits* drukt eene bepaalde voorwaarde, een beding uit; bijv.: *De vrede is wenschelijk, mits hij eervol zij.*

Zoowel veronderstellend, als voorwaardelijk, zijn: *als, wanneer* en *zoo*. Bijv.: *Als het zoo is, vergeef ik het hun uiterharte* (CONSC.). *Ik zou geerne tien jaer vroeger sterven als gy er langer door leven kondet* (dez.). *Wanneer het eenigzins mogelijk is, schrijf mij spoedig. Zoo hij slechts leeft, is uwe vrome hulp niet te laat gekomen* (v. L.). *O! zoo ze konden, hoe zouden ze zich op den grappenmaker wreken* (BEETS). — Dat *als* en *wanneer* ook tijdelijke voegwoorden zijn, leert § 128.

Op *als, zoo, wanneer, indien*, kan in den hoofdzin het bijw. *dan* slaan, op *indien* ook *zoo*; bijv.: *Als (zoo, wanneer) het eene waar is, dan kan het andere niet waar zijn. Indien ik ooit verneem, dat gy haar tot eenigen den minsten overlast zijt, zoo zal de geheele stad weten wie gy zijt* (BEETS).

Eene voorwaarde of veronderstelling kan ook zonder behulp van een voegwoord uitgedrukt worden

door de wordschikking van den vragenden zin. Bijv.: *Heeft hij misdreven, de Koning zal hem richten* (v. L.). *Was Avennes zelf in plaats van Haamstede gekomen, hij zou niets verrigt hebben* (STIJL). *Bezat ik kroon en koningsstaf, Ik stond voor u mijn scepter af* (T.). De versterking van den hoofdzin door *dan* en zoo is in dit geval evenzeer in gebruik.

§ 132.

Bijzinnen, die eene toestemming behelzen.

De voegwoorden, die een' toegeevenden of concessieven bijzin met den hoofdzin verbinden, zijn: *ofschoon, schoon, hoewel, alhoewel, hoezeer, niettegenstaande, al*. In den hoofdzin slaan op deze voegwoorden dikwerf de bijwoorden *toch, echter, evenwel, nogtans, niettemin*. Bijv.: *En ofschoon de vrymoedige blikken der soldaten haer verlegen maekten, toch glimlachte zy zachtjes* (CONSC.). *Schoon ik anders den ring niet droeg, had ik hem toch dezer dagen aangetrokken* (BEETS). *Ook zag ik deftige heeren — die, niettegenstaande de straat breed genoeg was, het veiliger achtten hunne wandeling te staken* (dez.). *Hoewel men onder de voorgaande Graven nog nooit eene vrouw geteld had — echter was men niet altijd afkeurig geweest van de vrouwelijke regering* (STIJL). *Alhoewel een brandend ongeduld haer voortzwoepte, ging zy echter met trage stappen* (CONSC.). *Ik acht u: zelfs uw stout ontwerp, hoezeer ik het veroordeel, verheft u in mijne oogen* (v. L.).

Al deze voegwoorden stellen het feit, dat toegegeven wordt, als werkelijk, terwijl men in zinnen met *al* zoowel de werkelijkheid, als de mogelijkheid van een feit toegeeft. Bijv.: *Al ziet zij 't niet, zij hoort het toch* (T.), d. i. »zij ziet het wel is waar niet,

doch zij hoort het"; daarentegen: *Al hadde hij u beleedigd, gij zoudt nog niet het recht hebben hem weder te beleedigen*, d. i. »verondersteld dat hij u beleedigd had, hetgeen niet eens zeker is, enz.»

De voorwaardelijke of veronderstellende voegwoorden krijgen een' concessieven zin door toevoeging van *al* en ook *al*, bijv.: *Zoo hij al wenschen voedt, — weet hij die in zijnen boezem te verbergen* (v. L.), d. i. »al voedt hij wenschen enz.»

Men kan nog op eene andere wijze eene toestemming uitdrukken:

1) door vragende bijwoorden, als *hoe, waar*, enz. en vragende voornaamwoorden, als *wie, welke*, die dan gemeenlijk door *ook* versterkt worden. Bijv.: *Hoe ongeduldig zy echter ook ware, een half uer wach- tens scheen haer niet te lang* (CONSC.). *Hoe diep men dring'*, *hoe lang men spied'*, *Men vindt het spoor van 't ondier niet* (T.). *Wie het ook zij, die het u aan- prijst, mistrouwt en verwerpt het onbeschroomd* (v. d. PALM).

Aanm. Doorgaans staat in deze bijzinnen het werkw. in den conj., alsook na *al*, waar men op iets mogelijks, niet op iets werkelijks doelt.

2) door *of*, vooral indien bij één hoofdzin twee toegevende bijzinnen behooren. Bijv.: *En of de golven dreigend koken, De pinken zijn in zee gestoken* (T.). *En of de arme vrouw wende, en of zij smeekte, hare pogingen bleven vruchteloos.*

Ook kan een bijzin eene toestemming behelzen, zonder dat men zulks door bijzondere woorden aanduidt; zoo'n bijzin volgt dan de woordschikking van den vragenden zin (gelijk de voorwaardelijke bijzinnen zonder voegw.), en wordt soms versterkt door *ook, ook al*. Bijv.: *Moge het u ook onwaarschijnlijk*

voorkomen toch is het inderdaad zoo. En gaat het werk met luttel spoed, Het vordert toch, schoon voet voor voet (T.).

De concessieve partikels, behalve *al* en *niettegenstaande*, kunnen als bijwoorden aan een adjectief, deelwoord of bijwoord, worden toegevoegd, zoodat een werkw. met zijn subject verzwegen blijft; bijv.: *Ik deed het, hoewel ongaarne of hoe ongaarne dan ook. Ofschoon hiertoe dringend aangezocht, bleef hij weigeren. De Westvriezen, hoe menigmalen overweldigd, kunnen niet beleugeld worden (STIJL).*

§ 135.

Bijzinnen van wijze.

Bijzinnen van wijze noemt men dezulke, waardoor eene bijwoordelijke bepaling, bestaande uit het voorzelsel *naar* of *volgens* of *overeenkomstig* met daaropvolgend substantief, vervangen wordt. De overeenkomst is of werkelijk, of schijnbaar.

In het eerste geval dienen de voegwoorden *gelijk*, *zoo*, *zooals*, *naar* (*dat*). Bijv.: *Hij is rijk, naar of zoo men zegt, d. i. »naar, volgens het zeggen.» Onder de Vlaamsche steden heerschte, naar het schijnt, minder afgunst, en dus grooter ijver voor de gemeene belangen (STIJL). Zooals ge weet, vertrek ik morgen. Nu poogden wij, gelijk gij denken kunt, onze getrouwe dieren niet langer in te toomen (v. L.).*

In het geval, dat er schijnbare overeenkomst bestaat, bedient men zich van *als*, *alsof* en *of*. Bijv.: *Aan beleedigende stuurschheid wist hij den indruk te geven, alsof niemand zijne gunst verdiende (v. d. P.). Elks aangezigt blonk van vreugde, elks hart sloeg, als was hem het grootst geluk op eenmaal verkondigd (dez.). Deze scheen eene poging te doen, als wilde*

hij spreken (v. L.). *Hij deed of hij niets bespeurde. Altijd spoedde hij voort, of een geest hem onzichtbaar vooruiddreef* (v. BEERS). Een bijzin van deze soort is het bijwoordelijke *als het ware*.

Hoofdstuk III.

Betrekkelijke zinnen.

De betrekkelijke of relatieve bijzinnen leveren aan den hoofdzin een bijvoegelijk of zelfstandig bestanddeel des volzins. Men verdeelt ze naar den aard van de bestanddeelen, wier plaats ze innemen, in twee soorten. Een betr. bijzin der 1ste soort is een zoodanige, die als attriboot aan een naamwoord in den hoofdzin, of als bijstelling aan den geheelen hoofdzin, toegevoegd wordt. Een van de 2de soort is een zoodanige, die het subject of object des hoofdzins in den vorm van een' bijzin bevat.

§ 134.

Betrekkelijke zinnen der eerste soort.

Een betr. bijzin, welke de plaats van een attriboot bekleedt, slaat op een substantief of zelfstandig voorn. in den hoofdzin. Bijv.: *Daar zie ik eenen man, dien ik ken*; hier is »dien ik ken» het attriboot van »eenen man.»

De betr. voornaamwoorden zijn *die, dat en welke, hetwelk*; daarenboven is ook *wat* een betr. voorn. na *alles, al, iets, dat, datgene*; dus: *alles, wat ik weet; iets, wat of dat u vreemd zal schijnen*. Zie voor het overige § 27 en § 89.

De accusatief van een betr. voorn., die beheerscht wordt door een voorzetsel, wordt vaak omschreven door bijwoorden van plaats; dus: *Het huis, in hetwelk of waarin hij woont of waar hij in woont. De lieden*

van welke of waarvan we spraken of waar we van spraken. Zie t. a. p.

Bij substantieven, die het begrip van een »tijdstip" of van »reden" in zich sluiten, kan het betr. voorn. niet slechts door bijwoorden, maar ook door het voegw. *dat* vervangen worden, aldus: *De dag (tijd), op welchen of waarop of dat hij zal komen. De reden (grond), om welchen of waarom of dat ik zoo gehandeld heb.*

Op substantieven, waarin het begrip van »tijd" ligt opgesloten, kan buitendien een tijdelijk voegw. terugwijzen; als: *De tijd, toen hij nog arm was. De dag, wanneer ik vertrekken zal.* — Op een subst., waarin het begrip van »plaats" ligt, kan het bijw. *waar* of *alwaar* terugwijzen; bijv.: *Het vertrek, waar hij slaapt. De stad, alwaar of in welke gij woont.*

Het betr. voorn. richt zich in geslacht en getal (doch niet in naamval) naar het naamwoord, waarop het terugwijst; slaat het op meer dan één naamwoord, dan neemt het doorgaans het meerv. aan, of richt zich soms naar het naastbijstaande naamw. Bijv.: *Deze vrouwen en dat andere knaapjen, die mede in onze macht gevallen zijn (v. L.). Hij wischte Traeg penseel en palet, die hij borg bij zijn doek in de draegkas (v. BEERS). De angst en vrees, die u bezielt.* — Het werkw. in den betr. zin richt zich in persoon naar het naamw. in den hoofdzin (§ 122). Doch slaat het betr. voorn. niet rechtstreeks op een' 1sten of 2^{den} pers., maar op een daarbij behoorend gezegde, zoo geeft men aan den 3^{den} pers. de voorkeur. Bijv.: *Ik ben de man, die u gered heeft.*

Een betr. zin kan als bijstelling op den geheelen hoofdzin betrekking hebben; als: *Hij heeft mij bezocht, hetgeen of wat mij groot genoeg deed; hier*

slaat *hetgeen* of *wat* op den ganschen inhoud van den hoofdzin. Zulke betr. zinnen dienen om twee zinnen met elkander in verband te brengen. Doch deze verbinding brengt men liever tot stand door *en*, of door naastschikking; bij deze laatste zinverbinding gaan *hetgeen* en *wat* over in het aanwijzende *zulks* of *dit*.

Vaak vervangt men *hetgeen* en *wat* ook door *iets wat* (*dat*) of door een substantief, waarin het begrip van den hoofdzin vervat is. Bijv.: *Van lectuur hield zy juist niet byzonder veel, behalve als zy ziek was, iets dat haar zelden gebeurde* (BRETS). *De wreedaard liet zijne verwanten ombrengen; eene daad, die aller afschuw gaande maakte.*

§ 135.

Betrekkelijke zinnen der tweede soort.

Een voornaamwoord, dat een' betrekkelijken bijzin tot attribuut heeft, is een *determinatief* (§ 86). Nu kan het begrip van het determinatief en zijn betr. voorn. in één woord zamensmelten, en zoodra dit geschiedt, vervangt de bijzin ten opzichte van den hoofdzin de plaats van een' nominatief of accusatief of datief. De betr. voornaamwoorden, waarin het begrip van het determinatief mede ligt opgesloten, zijn *die*, *hetgeen*, *wie*, *wat*, *alwie*, *alwat*.

Men gebruikt *die* voor het mann. en vr., *hetgeen* (*hetgene*) voor het onz. geslacht, als men een' bepaalden persoon of eene bepaalde zaak op het oog heeft; in het tegenovergestelde geval neemt men *wie* en *wat*. Met andere woorden: *die* en *hetgeen* beteekenen *diegene* (of *hij*, *zij*), *welke*, en *datgene hetwelk*. Bijv.: *Die mij de tijding meedeelde was een ooggetuige. Maar die hij 't eerst had willen zien, De trotsche burgers van Sint Baaf, Verschenen 't laatste voor den graaf* (T.).

Dus volbragt het geweld, hetgene de list begonnen had (STIJL). *Niets van hetgeen gij mij bericht is mij gebleken* (v. L.).

Daarentegen staan *wie* en *wat* gelijk met *iemand die* en *iets dat*, ofschoon *wat* ook den meer bepaalden zin van *hetgeen* kan hebben; uit de beteekenis »iemand die» en »iets dat» ontwikkelt zich van zelf die van »een ieder die» en »alles wat,» eene beteekenis, welke *wie* en *wat* met *alwie* en *alwat* gemeen hebben. Bijv.: *Wie niet hooren wil moet voelen*, d. i. »iemand die niet enz.» *Wat* (d. i. »iets, hetwelk» of »alwat») *verheven en goddelijk is, werkt en treft, gelijk de bliksem des hemels* (v. D. P.). *Nu werd vergeven wie misdeed En regt beloofd wie onregt leed* (T.). *'t Is al wat blinkt ook hier geen goud* (dez.). *Koutend van oogst en weér, en al wat den dorpeling aenlokt* (v. BEERS). — In de beteekenis van »hetgeen» staat *wat* in: *Wat gij gezegd hebt, is volkomen waar.*

Omtrent den naamval van het betr. voorn. valt op te merken: vordert het werkw. in den hoofdzin een' anderen naamval dan dat in den betrekkelijken zin, dan richt zich de naamval naar het laatste werkw.; dus: *Dien hij gaarne gezien had, verscheen niet. Zie, dat was juist hetgeen ik wenschte* (v. L.); hier is *hetgeen* accus. als object van »wenschte.» *De strijd, die goed en bloed verslindt Van wie verliest en wie verwint* (T.); hier regeert het voorzetsel *van* niet *wie*, maar een in de gedachte aan te vullen »een ieder.»

Hoofdstuk IV.

Afhankelijke vraag.

§ 136.

Afhankelijke vragen zijn dusdanige afhankelijke zin-

nen, welke door een vraagwoord, hetzij voorn. of bijwoord of voegwoord, met den hoofdzin worden verbonden en ten opzichte hiervan de plaats innemen van een object of subject; bijv. in: *Hij zeide mij hoe ik handelen moest*, is »hoe ik handelen moest” het object van »zeide.”

Betreft de vraag niet den geheelen inhoud van den bijzin, maar slechts een’ persoon of zaak, dan wordt de afhankelijke vraag met den hoofdzin verbonden door een vragend voorn., en betreft de vraag slechts eene omstandigheid, dan geschiedt de verbinding door een vragend bijwoord, dus door dezelfde vraagwoorden als die in de rechtstreeksche vraag gebezigd worden. Bijv.: *Ik weet wie het gedaan heeft. Nu begryp ik wat gy zeggen wilt* (CONSC). *Hy gaat rond met zijn opzichter, om te zeggen welke opgaande boomen aan de beurt liggen en welk hakhout het kapjaar heeft bereikt* (BEETS). *Zij mogten dagvaard houden, waar en wanneer zij wilden* (STIJL). *’k Weet, — waarom gy voor my vliedt* (BILD.).

Aanm. Zoo het subject van den bijzin dezelfde persoon is als dat van den hoofdzin, kan de infinitief een’ anderen vorm des werkwoords vervangen; als: *Hij wist niet hoe hij moest handelen* of *hoe te handelen*.

Heeft de vraag betrekking op den inhoud des bijzins in zijn geheel, dan verbindt men den bijzin met den hoofdzin door het voegw. *of*. In den hoofdzin ligt alsdan eene onzekerheid, een twijfel opgesloten, hetzij zulks door de werkwoorden *vragen, twijfelen, onderzoeken, beproeven, naar iets uitzien, willen weten, niet weten* enz., wordt uitgedrukt, hetzij zulks uit den samenhang blijkt. Bijv.: *Twijfelt gij, of dit bericht waar is? Men luistert, of zich niets laat hooren* (T.). *Beproeft het, of gij elders slaagt* (dez.).

Anderen — turen Of ze aen 't einde der dreef nog geene beweging ontwaren (v. BEERS). Wij zullen later oordeelen of die knapen waardig zijn met ons gemeene zaak te maken (v. L.).

A a n m. Niet zelden wordt in levendigen stijl het voegw. of in eene rechtstreeksche vraag ingelascht, bijv. Wie of dit zou gedaan hebben? — Waar van daan toch of ze komen? (TOLLENS). Haar hoofd is op haar borst gebogen : Wat of de droeve deren zou? (dez.).

Hoofdstuk V.

Vergelijkende bijzinnen.

§ 157.

Bij het vergelijken van twee zaken ontwaart men of gelijkheid of verschil. De gelijkheid of gelijkenis wordt aangeduid door *als*, *gelijk*, het verschil door *dan*.

I. Bestaat er gelijkheid in den graad der hoedanigheid, of in de wijze, waarop eene handeling plaats heeft, dan wordt de bepalende bijzin met den hoofdzin verbonden door *als*. In den hoofdzin wijzen op *als* bijv. woorden, als *zulk*, *zoodanig*, *zoo een*, *zoo veel*, of de bijwoorden *even* en *zoo*. Bijv. : *Hij is zoodanig als hij schijnt. Ik ben niet zoo gelukkig als gij meent. De hond liep even snel als de haas. Even fel als de aanval was, zoo geducht was ook de tegenweer (v. L.).*

A a n m. De bestanddeelen, welke de bijzin met den hoofdzin gemeen heeft, kunnen verzwegen zijn; als: Zelden heb ik iets met zooveel genoeg gelezen als dit geschiedwerk. Hij is zoo oud als gij. — Ook als wordt wel eens uitgelaten, bijv. : Zoo heer, zoo knecht; zoo spoedig mogelijk; vooral in voegwoordelijke uitdrukkingen: zoolang, zoodra, zoo dikwijls, enz.

Om aan te duiden, dat twee handelingen of toestanden zich onderling laten vergelijken, wijl ze eenige punten van overeenkomst met elkaar hebben, dient *gelijk*, zelden *als*. Bijv.: *Daar stond zy voor het venster, In hemelsblauw gewaad, Gelijk het korenbloemtjen In 't rijpend graanbed staat* (BILD.).

Wil men te kennen geven, dat hoedanigheden, onderling vergeleken, in dezelfde evenredigheid toe- of afnemen, dan bezigt men in hoofd- en bijzin den comparatief; deze wordt in den bijzin voorafgegaan door *hoe*, in den hoofdzin ook door *hoe*, of *des te*, of *te*. Bijv.: *Hoe ouder men wordt, hoe wijzer men ook doorgaans is* of *des te wijzer is men*. *Hoe eerder gij komt, hoe liever het mij is*. *Ik antwoordde, zoo als betaamde, dat hoe langer ik haar bijzijn genoot, het my des te aangenamer zijn zou* (BEETS). *Hoe hooger Folperts gruuolen stegen, Te meer wies Arkels magt er tegen* (TOLLENS). — Zeer gewoon is de uittaling van het subject en het werkw.; als: *Hoe eerder gij komt, hoe beter of des te beter*. *Hoe langer hoe fraaijer*.

Ook kan men het evenredig toe- of afnemen in graad aanduiden door *naarmate* en *naar gelang*. Bijv.: *Naar mate de tijd vorderde, begonnen sommigen der aanwezigen met minder achterhoudendheid van hun geheim doel te gewagen* (v. L.). *En dáár zult gy zien, hoe men zich te meer vermaakt naar mate men eenvoudiger van hart en zin is* (BEETS).

II. Om het verschil te kennen te geven dient *dan*. Aldus: *Uw vijand is waakzamer dan gij denkt*. *De gelegenheid is schooner dan u ooit kon worden aangeboden* (v. L.). — De bestanddeelen, welke de bijzin met den hoofdzin gemeen heeft, pleegt men weg te laten; als: *Uwe woorden grieven mij nog meer dan uw gedrag*.

Aangezien *dan* het verschil aanduidt, staat het ook na *ander*, *anders*, en na *niemand*, *niets*, *niet*, *geen* en *te*. Bijv.: *Ik heb geen ander bewijs dan dit. Niemand of niemand anders dan hij was in het geheim betrokken. Hij bereikte daar zijn oogmerk niet, dan na een beleg van tien weken (STIJL). Er is geen middel dan dit alleen. Gij hebt te veel gehoord dan dat ik zoude aarzelen, u alles mede te deelen (v. L.)*

Na *niet anders* kan *dan* dat vervangen worden door *of*, als: *Ik weet niet anders of hij is vertrokken.* —

In de gemeenzame taal zegt men vaak *als* voor *dan*, zeldzamer in de schrijftaal.

Hoofdstuk VI.

Onafhankelijke zinverbinding of coördinatie.

§ 122.

De coördinatie bestaat in de verbinding van twee of meer volzinnen, die van malkaár onafhankelijk zijn. Hoewel zulke zinnen onderling onafhankelijk zijn, kunnen ze toch ieder op zich zelf van denzelfden hoofdzin afhangen; natuurlijk zóó, dat ze tot den hoofdzin in dezelfde verhouding staan; bijv.: *Uw vriend kwam, toen gij reeds vertrokken waart en ik zelf hem niet meer verwachtte.* Hier hangen van den hoofdzin twee bijwoordelijke zinnen af, welke gelijkelijk door *toen* met den hoofdzin verbonden zijn, maar op zich zelf beschouwd onderling onafhankelijk zijn.

De verbinding geschiedt deels door voegwoorden, deels door als zoodanig gebruikte bijwoorden, dikwerf allen door naastschikking. Deze partikels laten zich in vier hoofdsoorten verdeelen.

I. De *aaneenschakelende* of *copulatieve* partikels ge-

ven in 't algemeen het bijéénbehooren van twee of meer voorstellingen aan. Ze verbinden zoowel geheele zinnen, als deelen er van. De bestanddeelen, welke de eerste zin met de volgende zinnen gemeen heeft, worden maar eens uitgedrukt, tenzij men om met nadruk te spreken de herhaling noodig acht.

De meest algemeene partikel is *en*; als: *De storm loeide en de huizen dreunden op hunne grondvesten.* Waar meer dan twee zinsneden op elkaar volgen, pleegt men enkel de twee laatste door *en* te verbinden; bijv.: *Zy vouwde het papier toe, stak het in hare borst, bukte het hoofd ten gronde en zonk in eene diepe overweging* (CONSC.). Doch als men de feiten in hun menigvuldigheid wil doen uitkomen, herhaalt men *en*; dus: *En het kleine grut glijdt, en schurrelt, en zwiert, en draait door elkander, en valt op een hoop* (BEETS). Daarentegen kan men ook geheel weglaten, vooral waar men de voorstelling wil opwekken, dat de feiten snel op malkaâr volgen; het verraadt meestal drift, gejaagdheid; bijv. *De wind huilt door 't gebergte; de regen ruischt; van verre gromt de donder* (BEETS). *Dan zwelt, dan rijst mijn borst, ik grijp de ontstelde koorden, Mijn zangdrift stort zich uit* (BILD.).

Ook voegt bij het uitgesproken oordeel eene noodzakelijke aanvulling; bijv.: *Het scheen wel natuurlijk, dat de Koning zijnen broeder ondersteunen zou: ook had hij hem zulks beloofd* (STIJL). — Sterker dan ook zijn: *niet alleen* (*niet slechts, niet enkel*) — *maar ook*; *zoowel — als* (*als ook*); *zoo — als*. Bijv.: *Ik zal niet slechts waarborgen voor de toekomst, maar ook eene andere handelwijze voor het tegenwoordige eischen* (v. L.). *Maar op dit stuk wilde men zoowel de gevolgen als het regt in het oog houden* (STIJL). *Ons erf-*

was overstroomd van vreemden , Zoo Hollands dras als Vlaandrens beemden (T.).

Als eene bijzondere soort der verbindende voegwoorden kan men de *disjunctieve* beschouwen, als daar zijn : *of (ofte), of — of, hetzij — hetzij, hetzij — of.* Bijv. : *Als ik omkruis door het woud Of blijf staan bij fraaije groepen (T.). Ik zal Jan zien en troosten, of ik zal er onder bezwyken (CONSC.). 'k Wist (sprak hy), dat ik sterven moet, Hetzij dan vroeg of spd (BILD). 't Zij dat hij te hooge gedachten van zijne zwemkunst had gehad, 't zij dat hem een kramp of ander toeval heving, hij zonk plotseling weg (v. L.). — Of vervangt wel eens dan dat na niet anders (§ 157) en dient ook, benevens daar, tot verbinding van eene zinsnede, waarin *naauwelijks, naauw, pas, nog niet* enz., staat, met de volgende. Bijv. : *Pas is natuur in slaap gezonken, Of gij ontsluit het wakend oog (TOLLENS). En 't woord was naauwelijks van zijn tong, Daar ging de schuifdeur reeds naar boven (dez.). Nauw had hij de klink van de deure gelicht, of daer sloegen Tabakswulmen en woelig geraes van stemmen hem tegen (v. BEERS). Naauwelijks echter had hij zulks gedaan, of de deur ging open (v. L.). Het duurde niet lang, of zijne nieuwsgierigheid werd bevredigd (dez.).**

A a n m. Waar het disjunctieve of twee afhankelijke vragen, die door *of* *) aan hun hoofdzin toegevoegd zijn, verbinden zou, wordt het gaarne door *dan* vervangen; dus: *Men bleef in het onzekere, of het gerucht waarheid behelsde dan of het leugenachtig was.* Zelfs indien men het vragende *of* niet herhaalt, mag

---

*) Deze twee voegwoorden hebben in hun oorsprong niets met elkaar gemeen, en zijn slechts toevallig gelijk in klank.

men het disjunctieve of door *dan*, *dan wel*, vervangen; als: *Zeg mij of gij dit goedvindt, dan wel verwerpelijk vindt*. Bij *niet* komt in plaats van of ook al *dan*; aldus: *Vraag hem, of hij bereid is al dan niet*.

Noch is de ontkenning zoowel van *ook*, als van *of*; het verbindt een' ontkennenden zin met den volgenden, hetzij de ontkenning door *niet*, *geen*, *nooit* enz., staat uitgedrukt, of in gedachte moet aangevuld worden. Bijv.: *Zij wil, maar kan niet spreken; En ziet, noch denkt, noch hoort* (BILD.). Bijaldien de ontkenning uitgedrukt staat, kan *of* de plaats van *noch* innemen, zoodat de woorden *hij had geen lust noch tijd* dezelfde meening hebben als: *hij had lust noch tijd* en *hij had geen lust of tijd*. — *Zoo verre het oog reikte kon men mensch noch dier bespeuren* (CONSC.). *Geen hooger stand bekoorde hem, noch deed zijn borst van glorie zwellen* (v. D. PALM.) *Ze voelde geen kou of honger meer* (v. BEERS).

Tot de aaneenschakelende partikels brengt men ook dezulke, die eene verdeeling aangeven, als: *deels — deels; nu eens — dan eens (weér); nu — dan* enz.

II. *Adversatieve* partikels of dezulke, welke eene tegenstelling of tegenwerping aanduiden, zijn er in menigte. Om eene rechtstreeksche tegenstelling te uiten, om juist het tegenovergestelde van het voorgaande uit te drukken, dienen *maar* en *integendeel*; uit den aard der zaak bevat de voorzin veelal eene ontkenning; Bijv.: *Dit was geen beleid, maar het uitwerksel van kwalijk bestierden naijver* (STIJL). *Voorheen, ik beken het, had ik vriendschap voor hem; — maar de omstandigheden zijn veranderd* (v. L.). *Trien ging hem niet te gemoet; integendeel zy verborg haer aengezigt tegen den boom en snikte hoorbaer* (CONSC.).

Wil men niet rechtstreeks het tegenovergestelde van

een geuit oordeel te kennen geven , maar enkel eene tegenwerping maken , zoodat men ten deele de waarheid van het gesprokene toegeeft en ten deele verwerpt , dan bedient men zich zoowel van *maar* , als van *doch* , *edoch* , *dan* ; deze partikels spreken dus het te voren gezegde niet tegen , maar beperken het slechts. Bijv. : *Beide stapten in stilte doch met opgeruimd gemoed over de heide voort* (C.). *Ongaarne spreek ik er over ; doch gij hebt te veel gehoord dan dat ik zoude aarzelen , u alles mede te deelen* (v. L.). *Hij riep hem ; doch bekwam geen antwoord* (dez.). *Ik koester geene vijandschap jegens uw volk ; — maar mijn eed is mij genoeg ; — dan laten wij dit onderwerp staken* (dez.). — Wil men niet tegen de geldigheid van een oordeel op zich zelf eenige tegenwerping inbrengen , maar alleen tegen de gevolgtrekkingen , die er uit het gezegde zouden kunnen opgemaakt worden , zoo bezigt men *echter* , *toch* , *evenwel* , *nogtans* , *ondertusschen* , *intusschen* , *niettemin* , ook wel *maar* en *doch*. Bijv. : *De ziekte is van bedenkelijken aard , echter mag men niet aan herstel wanhopen. De vloed stond hol , de wind blies fel , Toch gleed de ligte gondel snel* (T.). *Een onmerkbare glimlach zweefde tusschen de tranen der maegd ; eventwel zy antwoordde niet meer* (C.). *Meer zegt hy , meer ontdekt hy niet ; Ze ontwart nogtans den knoop* (BILD.).

A a n m. Een adversatieve zin wordt niet zelden met den voorgaanden verbonden door het voegwoord *en* , terwijl de tegenstelling uitgedrukt wordt door de bijwoorden *echter* , *toch* , *evenwel* , *nogtans* , *niettemin* , welke in dit geval niet aan het begin der zinsnede staan ; bijv. : *Gij hebt in alles voorspoed en toch (echter) zijt ge niet tevreden*. — Ook behoeft niet altijd de tegenstelling door eene bijzondere partikel te worden uitgedrukt , zoo de bedoeling genoegzaam uit het ver-

band blijkt; bijv.: *De woede en dweezucht heeft haar wortel niet in 't hart, Haar broeinest schuilt in 't brein* (BILD).

III. *Redengevende* of *casuatiève* partikels zijn *want*, *toch*, *namelijk*, *immers*. De eerste geeft den grond, de reden van een feit in 't algemeen op; *toch* geeft de reden op, welke de speaker althans voor de ware houdt; *immers* vermeldt de reden, waarvan de spreker verwacht, dat ze door den aangesprokene zal beaamd worden; uit dien hoofde staat *immers* voornamelijk in vragende en ontkennende zinnen. Bijv.: *Ik ken dit boschje: want wij hebben er gister avond hout voor u gehaald* (v. L.). *Gij moet tevreden zijn, als hij zijn best doet; meer toch kan men niet vorde- ren. Heb toch een beetje medelyden met my: ik doe immers al wat ik kan, om u en myne meesters te believen* (C.). *Hij besloot de vesting te ontruimen; hij zag namelijk wel in, dat tegen zulk eene overmacht geen tegenweer laten kon.*

IV. *Gevolgtrekkende* of *conclusieve* partikels verbinden eene besluittrekking met het feit, waarop die steunt, als: *dus*, *dan*, *derhalve*, *zoo*, *alzo*, *bijgevolg*; ze verbinden ook een gevolg met zijne oorzaak, als: *daarom*, *hierom*, *deswegens*. Bijv.: *Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen* (v. D. P.). *'k Heb geen troost meer dan in weenen: Ween dan, ó mijn harte, ween!* (v. BEERS). *Dit bergpad is de kortste, doch ook de geraarlijkste der twee wegen; ik raad u derhalve het andere te nemen.* — Meermalen verbindt men ook eene gevolgtrekking met het voorgaande door *en*, terwijl de gevolgtrekkende partikels als bijwoorden in den volzin slaan.

§ 159.

Uitlating van bestanddeelen des volzins.

Waar twee of meer gecoördineerde zinnen bestanddeelen onderling gemeen hebben, drukt men deze doorgaans eenmaal uit, zoo ten minste de duidelijkheid of de nadruk niet de herhaling noodig maakt.

Het uitgelaten rededeel kan zijn: het subject; het gezegde; eene bijwoordelijke bepaling.

Het subject laat men weg na aaneenschakelende, tegenstellende en gevolgtrekkende partikels; dus: *hij ziet noch hoort; gij waart bij het geval niet tegenwoordig, kunt derhalve niets getuigen.*

Het gezegde behoeft na dezelfde partikels evenmin herhaald te worden; dus: *de eene wil, maar de andere niet.*

Eene bijwoordelijke bepaling wordt slechts eenmaal uitgedrukt in zinnen, door aaneenschakelende en tegenstellende partikels verbonden; als: *in dit huis woonden eertijds mijne ouders, maar woont thans mijn broeder.*

Men mag alleen dan de herhaling van rededeelen vermijden in twee of meer zinnen, wanneer die rededeelen van denzelfden vorm en van dezelfde betekenis zijn. Eene uitzondering hierop is evenwel geoorloofd bij werkwoorden, in zooverre de werkwoorden, waarvan men er een uitlaat, wel in denzelfden Tijd en dezelfde Wijze moeten staan, doch niet van denzelfden pers. en van hetzelfde getal behoeven te wezen. Bijv.: *Hij heeft mij dikwerf verraden, ik hem nooit.*

Bepalende woorden, als lidwoorden, bijvoeg. voor-naamwoorden, behoeven niet herhaald te worden, al komen ze niet met elkaar in geslacht en getal over-

een. Hetgeen in § 82 omtrent de lidwoorden is geleerd, is ook van toepassing op de voornaamwoorden. Het is dus geoorloofd te zeggen : *mijn vader en moeder*, zoowel als : *mijn vader en mijne moeder*.

Om de herhaling van een werkw. te vermijden, stelt men vaak daarvoor in plaats het werkw. *doen*. Bijv. : *Ik vertrouw hem niet en zal het ook nimmer doen* (d. i. vertrouwen). *Wie kiest den dood niet voor de schand? Dat deed niet één regent in 't land* (TOLLENS).

DERDE AFDEELING.

Woord- en zinschikking.

---

§ 140.

Over woordschikking in 't algemeen.

Oorspronkelijk hing de plaats der woorden, als bestanddeelen eens volzins, af van den nadruk, die er op elk woord valt. Het woord waarop de meeste nadruk viel, stond aan het begin van den volzin, en het woord, hetwelk den minsten nadruk had, geheel achteraan.

Van deze orde wijkt onze woordschikking aanmerkelijk af, vermits deze volgorde dikwerf onduidelijkheid zou veroorzaken. Doch onze taal volgt evenmin in allen deele de *logische* woordschikking, welke hierin bestaat, dat het onderwerp voorop staat, daarna het gezegde, voorts het object komt, eindelijk de nadere bepalingen des volzins volgen; ook moet naar de logische orde het bepalende woord op het bepaalde volgen. Omgekeerd staat in de natuurlijke woordorde het bepalende woord, als den meesten

nadruk hebbende , voor het bepaalde woord , gelijk nog in onze zamenstellingen het geval is.

Onze tegenwoordige woordschikking nu is deels natuurlijk of vrij , deels logisch of kunstmatig.

Hoofdstuk I.

Schikking van de bepalende woorden in den volzin.

§ 141.

De woorden , die geen zelfstandig bestanddeel des volzins uitmaken , maar tot bepaling der zelfstandige bestanddeelen dienen , zijn attributieve substantieven , adjectieven , voornaamwoorden , lidwoorden , bijwoorden en voorzetsels.

Een attributief substantief , hetzij in den eigenlijken of in den omschreven genitief , staat gemeenlijk achter het regerende substantief. Bijv. : *De vader des vaderlands. De man van het volk. De loop der (of van de) wereld. De hoofdstad van Engeland.* Eigennamen in den eigenlijken genitiefvorm gaan het regerende woord vooraf , dus : *Karels rijk* ; behalve in bijbelsche uitdrukkingen als : *de Zoon Gods ; de psalmen Davids.* Ook gemeen-zelfst. naamwoorden in den eigenlijken gen. , met voorafgaand lidwoord , mag men voor het regerende subst. plaatsen ; dit laatste duldt dan geen lidw. voor zich. Bijv. : *Des lands belangen. Der wereld loop. Der menschen lot.*

Geoorloofd zijn dus de volgende woordschikkingen : 1) *de man des volks* ; 2) *de man van het volk ; het rijk van Karel* ; 3) *des ('s) lands belangen ; Karels rijk* ; 4) *de zoon Davids.* Van deze is de tweede wijze van schikking de gewone in het dagelijksch gesprek ; de eerste , tweede en derde zijn gelijkelijk in zwang in het schrijven , de derde zelfs niet onge-

woon in het dagelijksch gesprek , ten minste bij mannel. en onz. woorden ; de gen. daarentegen van vr. substantieven staat alleen in hooger en stijl voor het regerende substantief. De vierde wijze is tot zekere uitdrukkingen beperkt.

Substantieven , beheerscht door een adjectief , staan meestal voor het adjectief : *Gode dankbaar ; der straf of de straf waardig ; deze woorden indachtig*. Vol echter neemt het geregeerde subst. liefst achter zich : *vol vlekken*. Substantieven , welke door middel van een voorzetsel met een adjectief verbonden zijn , plaatst men zoowel achter , als voor het adjectief , waarmee ze samenhangen. Bijv. : *Het is nuttig voor dien man of voor dien man nuttig*. *Zijt gij zeker van uwe zaak of van uwe zaak zeker ?*

De zelfst. voornaamwoorden worden behandeld als substantieven.

Een adjectief , hetwelk tot attriboot dient , gaat in den regel zijn subst. vooraf. In enkele uitdrukkingen evenwel volgt het op zijn subst. , als : *God almachtig ;* zoo volgt ook het adj. *lief* zijn subst. in den vocalief , als : *Vader lief ! Jongen lief !*

Een of meer adjectieven , welke eene bijstelling uitmaken , staan achter hun substantief , als : *Karel de Groote*. *Die ligte bodems , rad en slunk , Met zeilen op , zoo hagelblank , Alsof het zwanenvleugels waren*.

Het bepaalde en onbepaalde lidwoord staan voor het subst. , of het hiertoe behoorende adjectief , zelfs voor een bijwoord , dat het adj. nader bepaalt. Bijv. : *Een bijzonder groot genoeg*. *De zeer belangrijke tijding*. Liefst vermijdt men eene te groote opéénhoping van woorden tusschen het lidw. en zijn substantief ; dus in stede van : *het voor ons vaderland zoo noodlot-*

tige jaar 1672, zegt men liever: *het jaar 1672*, zoo noodlottig voor ons vaderland.

De woorden *zulk*, *zoodanig*, *hoedanig*, *welk*, bijvoegelijk gebezigd, nemen het onbepaalde lidwoord een tusschen zich en het subst. in; dus: *Zulk een man*; *zoodanig een geschrift*; *hoedanig eene voorwaarde*; *welk eene vreugde*; *zoodanig kan een ook voor zich hebben*, dus: *een zoodanig geschrift*. — Voorts mogen alle adjectieven, voorafgegaan van *te*, *zoo*, *even*, en mogen de onbepaalde telwoorden *geheel*, *gansch*, *half*, *al*, *beide*, van hun subst. gescheiden zijn door een lidwoord, de vijf laatstgenoemde ook door een voornaamwoord. Bijv.: *Te groot een belang of een te groot belang*. *Zoo snood eene daad of eene zoo snoode daad*. *Even gevaarlijk een spel of een even gevaarlijk spel*. *Geheel zijn vermogen of zijn geheele vermogen*. *Gansch de wereld of de gansche wereld*. *Half de stad of de halve stad*. *Al die genoegens*. *Beide de wandelaars of de beide wandelaars*.

Een bijwoord, hetwelk een adj. nader bepaalt, staat voor het adj.; dus: *eene buitengewoon heftige wind*.

De voorzetzels gaan het beheerschte woord en diens attributen vooraf. Bij het werkw. voegt men in zamengestelde Tijden *te* onmiddellijk voor den inf. der hulpwerkwoorden, als: *gedaan te hebben* of *te hebben gedaan*; *te zullen doen*. Bij de zamengestelde werkwoorden, wier leden scheidbaar zijn, gaat *te* onmiddellijk den inf. vooraf, dus: *gade te staan*; *zoo gij heen wenscht te gaan* of *wenscht heen te gaan*.

Hoofdstuk II.

Schikking van de bestanddeelen des volzins.

De schikking van de bestanddeelen des volzins is

deels natuurlijk, deels kunstmatig. De natuurlijke woordorde wordt intusschen slechts dan in acht genomen, als men met zekere levendigheid spreekt.

§ 142.

De bestanddeelen in een' onafhankelijken volzin.

Men moet onderscheid maken tusschen den oordeelenden en den vragenden zin.

In den oordeelenden zin is de gewone volgorde :

1) subject ; 2) werkwoord ; 3) object. Bijv. : *de belegeraars bestormden de stad.*

Bestaat het gezegde uit een' zamengestelden vorm, of is het naamwoordelijk, dan staat het object achter het hulpwerkwoord of het koppelwoord, doch voor den infinitief of het deelwoord of bijv. naamwoord ; insgelijks staat het object voor een' infinitief, die van een ander werkwoord afhangt. Bijv. : *Zij zullen de stad veroveren. Men heeft den dader gevat. Dat is de moeite waard. Hij wil u verlaten.* — In 't algemeen dus neemt het subject de eerste, en nemen infinitieven, deelwoorden en adjectieven de laatste plaats in. Zijn er nu meer infinitieven in den zin, of bestaat een zamengestelde Tijd uit den infinitief van *hebben*, *zijn*, *worden* en een deelwoord, dan kunnen die infinitieven onderling, of de infinitief met het deelwoord van plaats verwisselen. Bijv. : *Zij meenen alles te kunnen verrichten of verrichten te kunnen. Hij beweert het gezien te hebben of te hebben gezien. De stad zal veroverd worden of worden veroverd.* Doch de infinitieven van *kunnen*, *moeten*, *mogen*, *durven*, enz., welke in de zamengestelde Tijden het Verl. Deelw. vervangen, blijven liefst voor den infinitief, welken zij beheerschen ; dus : *Hij heeft het willen doen. Ik heb hem leeren lezen. Zij is mij komen bezoeken.*

De eigenlijke datief wordt voor het object in den acc. geplaatst, doch de omschreven datief, en in 'tal-gemeen alle van voorzetsels afhankelijke substantieven, slaan even goed voor, als achter het object. De infinitieven en deelwoorden nemen de laatste plaats in.

Dus is de volgorde :

1) subject ; 2) hulpwerkwoord , koppelwoord of werkwoordelijk gezegde ; 3) eigenlijke datief , of soms een substantief , van een voorzetsel afhankelijk , 4) object ; 5) omschreven datief , of een subst. met voorafgaand voorzetsel ; — de laatste plaats nemen weér de afhankelijke infinitieven , en de deelwoorden , als bestanddeelen eens zamengestelden Tijds , in. Bijv. : *Ik heb mijnen broeder een boek ten geschenke gegeven of een boek aan mijn broeder ten geschenke gegeven of aan mijn broeder een boek ten geschenke gegeven. Wij bevelen u strenge geheimhouding. Niemand durfde de verantwoordelijkheid op zich nemen.* — Bij de werkwoorden , waarvan een accusatief , als subject eens infinitiefs , afhangt , gaat de accusatief , welke het subject is , voor den accusatief , welke het object uitmaakt ; dus : *Men zag den houthakker den boom vellen.*

In den vragenden zin is de volgorde aldus :

1) gezegde (hulpwoord) ; 2) subject ; bijv. : *Komt gij?* De overige bestanddeelen nemen volkomen dezelfde plaats in als in den oordeelenden zin. Bijv. : *Zijt gij gereed? Zullen de belegeraars de stad bestormen? Zal de stad ingenomen worden of worden ingenomen? Hebt gij uwen broeder een boek ten geschenke gegeven of een boek aan uw broeder of aan uw broeder een boek ten geschenke gegeven?* Doch bevat de vragende zin een vragend voorn. of vragend bijw. , dan begint hiermede de zin ; bijv. : *Wie heeft dit gezegd? Wanneer zult gij gereed zijn? Hoe lang*

heeft het geduurd? *Wien zoekt gij?* Ook in uitroepingen heeft hetzelfde plaats, als: *Hoe schoon is de natuur! Welk een genoegen hebben wij daar gesmaakt!*

Zoowel in den oordeelenden als in den vragenden volzin, komen van de werkwoorden, die met scheidbare partikels zijn zamengesteld, de partikels op het einde van den zin, althans na het object te staan, behalve in den inf. en bij de deelwoorden. Bijv.: *Zij namen de stad na eene korte belegering in of de stad in na eene korte belegering. Gaat gij nu reeds weg? Daarentegen: Zij zullen de stad weldra innemen. Is hij reeds weggegaan?*

De wenschende en gebiedende zin hebben de woordschikking van den vragenden, doch wanneer een wensch door den Teg. T. van den conj. wordt uitgedrukt, mag men ook de schikking van den oordeelenden zin volgen. Bijv.: *Hadde hij het maar eerder geweten! Ga gij uwe taak verrichten; maar zoowel: Moge de Hemel u dit vergelden, als: de Hemel moge u dit vergelden!*

§ 143.

De bestanddeelen in een' afhankelijken volzin.

Het voegwoord, bijwoord of voornaamwoord, hetwelk een' afhankelijken zin met den hoofdzin verbindt, neemt de eerste plaats in. Daarop volgt het subject. Op het subject volgen object en bepalingen, terwijl het gezegde den volzin sluit; dus: *De gevangene ontkoam, daar de wachters hem niet genoeg in het oog hielden.* Van een naamwoordelijk gezegde staat het werkwoord achteraan, bijv.: *Ik hoor, dat hij ziek is.* Indien van het gezegde een inf. afhangt, of indien het gezegde door een' zamengestelden vorm wordt uitgedrukt, kunnen de infinitieven en deel-

woorden zoowel de laatste, als de voorlaatste plaats innemen; bijv.: *Wij bereikten de plaats onzer bestemming, toen de zon reeds lang ondergegaan was of was ondergegaan. Men weet niet, wie deze taak wil aanvaarden of aanvaarden wil.* De werkwoorden, met scheidbare partikels zamengesteld, laten drieërlei schikking toe; namelijk: het hulpwoord kan voor het deelw. of den inf. en de hierbij behoorende partikel staan, als: *Ik hoor, dat hij zal terug keeren*; of tusschen de leden der zamenstelling, als: *ik hoor, dat hij terug zal keeren*, of achter het zamengestelde werkw., als: *ik hoor, dat hij terug keeren zal.* Bestaat de afhankelijke inf. zelf uit een zamengestelden tijdvorm, zoo kunnen de inf. des hulpwerkwoords en het deelw. des werkwoords onderling van plaats verwisselen, en zelfs door een ander werkwoord gescheiden wezen; eindelijk kan ook het werkwoord, waarvan de zamengestelde infinitievorm afhangt, achteraan staan. Bijv.: *Het is te betwijfelen, of dit voornemen wel zal worden uitgevoerd of zal uitgevoerd worden of uitgevoerd zal worden of uitgevoerd worden zal.* Nademaal nu de leden eener scheidbare zamenstelling mogen gescheiden worden, zoo is dit voorbeeld nog voor verschillende andere omzettingen vatbaar; bijv.: *Het is te betwijfelen, of dit voornemen wel zal uit worden gevoerd en uit zal worden gevoerd en uit zal gevoerd worden*, enz.

Het object en de nadere bepalingen worden tusschen het subject en het gezegde gerangschikt, en wel met inachtneming van dezelfde orde onderling als in den onafhankelijken volzin; bijv.: *De vorst, die zijn hof den grootsten luister bijgezet had of had bijgezet*, enz.

De infinitieven, welke in de zamengestelde tijd-

vormen het Verl. Deelw. vervangen, namelijk die van *kunnen*, *durven*, *willen*, *komen*, enz. (§ 120) staan onmiddellijk voor den inf., welken ze beheerschen; dus: *Hij weet het niet, ofschoon hij het had kunnen en moeten weten.*

Afhankelijke zinnen, welke eene voorwaarde of eene toestemming vermelden, zonder dat zulks door een voegw. wordt aangeduid, volgen de woordschikking des vragenden zins; bijv.: *Verwerpt men integendeel mijn gevoelen, ik zal met vermaak iets beters hooren* (STIJL). — Ook na het concessieve voegw. *al*, en na het voegw. van wijze *als*, geldt de woordschikking van den vragenden zin; bijv.: *Al streed men dapper, het baatte niet. Hij deed als had hij niets gezien.*

§ 144.

Afwijkingen van de gewone woordschikking.

De vrijheid onzer taal om van de gewone woordschikking af te wijken, vooral in onafhankelijke zinnen, is zoo groot, dat men de afwijkingen niet onder eenige weinige regels kan brengen. Echter kan als algemeene regel gelden, dat men de gewone woordorde alsdan niet in acht neemt, wanneer men op een der zinsbestanddeelen zekeren nadruk wil leggen en te dien einde aan het hoofd van den volzin plaatst.

In vermeld geval volgen de overige bestanddeelen van onafhankelijke zinnen op malkaár, als in den vragenden zin; bijv.: *Toen werd de hoop op nieuw levendig.*

Men mag alle bestanddeelen in den onafhankelijken volzin voorop zetten, behalve een werkwoordelijk gezegde; voorbeelden van zinnen, waarin het object, eene of andere bepaling, een naamwoordelijk gezegde,

voorop staan, zijn: *Deze zaak zullen we vooreerst laten rusten. Mij of aan mij hebt ge de zaak gisteren meêgedeeld. Gisteren hebt ge mij de zaak meêgedeeld. Gevaarlijk is de onderneming zonder twijfel. Beschroomd zag de maagd haren broeder aan* (v. LENNEP).

Ongeoorloofd is het, te zeggen: *komt de winter*, voor: *de winter komt*, dewijl hierdoor verwarring zou kunnen ontstaan, tusschen den afhankelijken voorwaardelijken zin: *komt de winter*, en den onafhankelijken oordeelenden zin: *de winter komt*. Wel mag de inf. of het deelw. van een⁷ zamengestelden tijdvorm, of de scheidbare partikel van een gezegde den volzin openen; bijv.: *Komen zal hij, maar wanneer? Vervuld zijne uwe wenschen. Weg ging de lust.*

In afhankelijke zinnen is de vrijheid veel beperkter. Vooreerst toch behoort de eerste plaats onveranderlijk aan het verbindende voegwoord, bijwoord of voorn., ten andere mag het subject, zoo dit uit een pers. voorn. bestaat, niet anders dan onmiddellijk daarop volgen. De afwijking bepaalt zich nu daartoe, dat een subject, mits het geen pers. voorn. zij, achter het object of eene bepaling mag gevoegd worden; bijv.: *Zoodra hem de tijding (voor de tijding hem) gebracht werd. Hoewel daar niemand verscheen. Indien u bij geval zijne woorden getroffen hebben.* Ook is het geoorloofd bepalingen, bestaande uit een substantief met voorafgaand voorzetsel, in stede van voor, ook achter het gezegde te schikken; bijv.: *Dewijl men blijkbaar verlegen was met zoo'n netelige zaak.*

Gaat een bijzin zijnen hoofdzin vooraf, dan heeft deze laatste de omgezette woordschikking, aangezien de bijzin het object of eene bepaling vervangt. Gelijk men zegt: *Dit wist ik*, zoo ook: *Dat gij tot alles bereid waart, wist ik. Nadat hij dit gezegd had, vertrok hij.*

Alleen bij hoofdzinnen, welker bijzin een concessief voegw. bevat, is de omzetting niet noodzakelijk, en bijaldien de concessieve zin door bijwoorden en voornaamwoorden wordt uitgedrukt, zelfs niet gebruikelijk. Bijv.: *Ofschoon het hem niet aan vermogens ontbreekt, blijft hij achterlijk of hij blijft achterlijk.* Doch: *Hoe men ook zoekt, men vond niets.*

In tusschenzinnen, waarin het subject als sprekende of denkende wordt ingevoerd, vereischt het taalgebruik het gezegde voor het subject. Bijv.: *Eenmaal, geloof ik, zult gij uw dwaling inzien.* »Zoo,» merkte ik aan; »dan zou hij toch nog al aardig oud zijn, vriend!» (BEETS). »Wie is daar?» vroeg eene stem van binnen (v. LENNED).

H o o f d s t u k III.

Schikking der volzinnen.

§ 145.

De hoofdzin, zoowel als de bijzin, is nu eens voorzin, dan eens nazin.

De bijzinnen met *dat* (§ 126) maken, zoo zij het object vervangen, gewoonlijk den nazin uit; intuschen komen ze ook als voorzinnen voor, wanneer de nadruk op den bijzin valt; bijv.: *Ik geloof, dat gij gelijk hebt. Dat de maatregel nuttig is, geloof ik gaarne.* — Een bijzin, welke het subject van den hoofdzin levert, kan zoowel voor- als nazin wezen; in het laatste geval wordt hij veelal door *het* versterkt. Bijv.: *Dat gij zulke goede voornemens koestert verheugt mij. Het spijt me, dat ik u verlaten moet.* Verg. § 122.

De bijwoordelijke bijzinnen staan zoowel voor, als achter den hoofdzin. Bijv.: *Terwijl dit gebeurde was.*

de gewapende Burgermagt bijeengekomen (v. v. P.). Hij deed het, toen het reeds te laat was. Indien ge wilt, zullen we verder gaan of We zullen verder gaan, indien ge wilt. De voorwaardelijke bijzinnen zonder voegwoord en de concessieve bijzinnen met vragende bijwoorden en voornaamwoorden, gaan doorgaans den hoofdzin vooraf; bijv.: *Doet gij het niet, dan zijt ge verloren. Hoe lang men zocht, men vond niets.* — Een bijwoordelijke bijzin mag ook, bij wijze van tusschenzin, tusschen de bestanddeelen des hoofdzins ingelascht zijn, en wel op die plaats, welke gemeenlijk aan eene bijwoordelijke bepaling toekomt; deze orde is vooral aan zulke bijzinnen eigen, die van een' anderen bijzin afhangen; bijv.: *Zoo dat Alwart wel bespeurde, dat indien hij eerst vrijwillig was medegegaan, het thans voor hem te laat zou wezen om terug te keeren (v. L.). Doch, hoe dikwijls eer hij beneden de delling bereikt had, Stond hij bewonderend stil (v. BEERS).*

De betrekkelijke bijzinnen der eerste soort volgen op het naamwoord, hetwelk ze bepalen, hetzij onmiddellijk, als: *Gij moet den weg, die naar het dorp leidt, volgen*; hetzij door eenige andere woorden van het naamwoord, waarop het betr. voorn. terugwijst, gescheiden; als: *Gij moet den weg volgen, die naar het dorp leidt. Helaas, de slaap is kort, die 't matte lijf bekruipt (TOLLENS).* — De betrekkelijke zinnen der tweede soort maken nu eens den voorzin, dan eens den nazin uit. Bijv.: *Wat heden mijn lot is kan morgen het uwe worden (v. L.). Dus volbragt het geweld, hetgene de list begonnen had (STIJL).* Hetzelfde is van toepassing op de afhankelijke vragen; als: *Ik heb niet gevraagd, hoe hij heette of Hoe hij heette, heb ik niet gevraagd.*

De vergelijkende bijzinnen met *als* of *dan* komen gemeenlijk als nazinnen, somwijlen ook als tusschenzinnen voor. Bijv.: *Ik ben even oud als uw broeder is* of *Even oud als uw broeder is, ben ik*. *Die zich zelven overwint is sterker dan die steden inneemt* of *Sterker dan die steden inneemt, is hij die zich zelven overwint*. Van twee zinnen, waarin eene evenredigheid door *hoe—hoe*, *hoe—des te* uitgedrukt wordt, gaat regelmatig de bijzin den hoofdzin vooraf, dus: *Hoe langer gij blijft, des te liever is het mij*; doch bijzinnen met *naarmate* en *naargelang* staan zoowel voor, als achter den hoofdzin.

